

Reaktor

november nr 110

Intervjuu:
Marek Tihhonov

Žanr ja vestern

Kas joonealuseid
märkuseid on vaja?

Peatoimetaja veerg 11/20 (Triin Loide)

Mul oli alguses kuri plaan, et kirjutaks mõnuga ilmast siia. Pikalt ja laialt, koos isiklike näidete, etteheidete, kurtmiste ja halvaks panemistega. Kandsin selle idee maha kui liiga igava. Seejärel mõtlesin, et no räägiks sellest va tõvest, mis mööda meie maad käib? Kandsin sellegi idee maha, peamiselt isikliku vaimse tervise huvides. Nõnda siis jääbki sissejuhatuseks see, kuidas ma ei suutnud välja mõelda sissejuhatust.

Erinumbreid polegi Reaktoris mõtet väga tihti ette planeerida, sest tihtipeale juhtub nõnda, et universum keerleb kord ühtpidi, kord teistpidi, erinumbreid panevad ennast tihtipeale lausa ise kokku. Hakka või uskuma mingeid vananaistejutte kuu faasidest või muust kaheldava väärtusega kraamist. Eks me muidugi mingis omas rütmis tõepoolest tuksume, tahame küll kangesti mõelda, et oleme erilised, kes õieke, kes helbeke, kes tähesüsteem kauges galaktikas. Tühjagi me oleme, kui ikka kuldne oktoober annab teed rõvedale novembrile (näete, ikka surusin sisse selle ilma!), siis sätivad kõik ennast koju diivani peale istuma: kassid, koerad, ulmikudki. Ja nõnda sünnivad mõtisklused ja arvustused. Novembrikuine Reaktor ongi arvustustega kuidagi eriti heldelt üle kullatud, sellest on muidugi ainult rõõm.

Lisaks arvustustele on ka kaks artiklit: esiteks mõtiskleb Jüri Kallas teemal kas [joonealuseid märkuseid](#) on üldse vaja ja teise artikliga toome lugejateni Kalver Tamme artikli [žanrist, vesternidest, kangelastest ja muust põnevast](#). Seos ulmega on küll veidi pinnapealne, aga Reaktori toimetuse konsiilium oma suurejoonelises majesteetlikkuses otsustas, et piisavalt suur osa tekstist käib lihtsalt loome ja narratiivide kohta. Õppida on artiklist piisavalt ja silmaring ei saa kunagi liiga avar olla.

Seejärel siis tulevad arvustused põhimõtteliselt kõigele, mida maamuna peal kirjutatud ja avaldatud on. Ene Kallas [leiab, et Kalmsteni uus kogumik](#) on nii geniaalse kirjamehe jaoks veidi lati alt läbi minek, pilk heidetakse [Weinbergi "Meeleheite kogumikule"](#) ja mina vaatasin näppusattunud maailmalõputeemalist (millist siis veel?) filmi ["Greenland"](#). Püüdsin veidi oma hajevil ja harali mõtteid ka seal vormistada millekski üldise arvamusartikli laadseks, iseasi kas sellega korrektelt hakkama sain. Niigi muljetavaldavast nimekirjast on puudu mu enda arvustus Marek Tihhonovi romaanile "Maailmalõpu päevik", sest ma olen selle ära kaotanud. Eks ilmub järgmises numbris, kui ma ta oma sajast erinevast salvestuskeskkonnast üles leian või uuesti kirjutatan. See-eest on aga Tihhonoviga [pikk ja põhjalik intervjuu](#), mida väga soovitan lugeda. Samuti on huvilistele pakkuda katkend Tihhonovi [uuest romaanist](#), mis "esimese koroonaromaanina" juba ka meediakünnise ületanud on.

Jutte on seekord kaks: Miikael Jekimovi ["Sõnad öötaeva all"](#) ja Helju Rebase ["Helendav kass"](#). Jekimov oma vanas tuntud headuses on paljudele ajakirjalugejatele ilmselt tuttav ning Helju Rebane on ilmselt juba tuttav. Rebane saatis meile kimbukese lugusid ning jagasime need kavalalt mitme erineva numbri vahel laiali. Kes teab, ehk kirjutab veel, sest see tundub tal hästi välja tulevat ...?

Lugemist küll ja veel, kõike ei hakkagi ette lugema. Küll aga juhin veel viimase sammuna tähelepanu sellele, et mahukaid eelmise erinumbri Kreator arvustusi on meil seekord lausa kolm.

Novembrikuine ulmestaar on Andres Joala ja kaanepildi tegime ise.

Tervitades

Triin & toimetus

Intervjuu: Marek Tihhonov (Joel Jans, Jüri Kallas)

Räägi alustuseks veidi endast. Kus sündisid-kasvasid, kuidas möödus lapsepõlv?

Ma olen Tallinna poiss. Enamiku lapseeest veetsin Lasnamäel, umbes 20 aasta eest kolisin Tallinna külje alla Jürisse, kus elan siiani. Olen sündinud aastal 1975 ja seega mäletan vene aega, iseseisvumise lipulehvitamisi ja nüüd siis uut Eestit kah. Seega olen elanud kolmes reaalsuses, mis on ehk mu ulmehuvi tekkele kaasa aidanud.

Kuidas sai alguse sinu ulmehuvi? Mis oli esimene tõsise mulje jätnud ulmekas?

Raamatud meeldisid mulle tohutult juba alates väga varajasest noorusest. Mu ema väidab (ise ma seda muidugi ei mäleta), et juba aastaselt oli mu lemmiktegevus Eesti Nõukogude Entsüklopeedia telliste lehitsemine. Kui mu vanemaid uskuda, siis võisin ma seda teha mitu tundi jutti ehk siis neil oli minuga suht muretu – kanna raamatud ette ja võid vabalt ise kodust ära minna.

Lugema õppisin väga varakult (kusjuures jällegi mu ema väitel ma peamiselt ise õppisin, sest tal polnud aega mind õpetada) ja lugesin ma lihtsalt meeletult palju. Kõike lugesin, mida kätte sain.

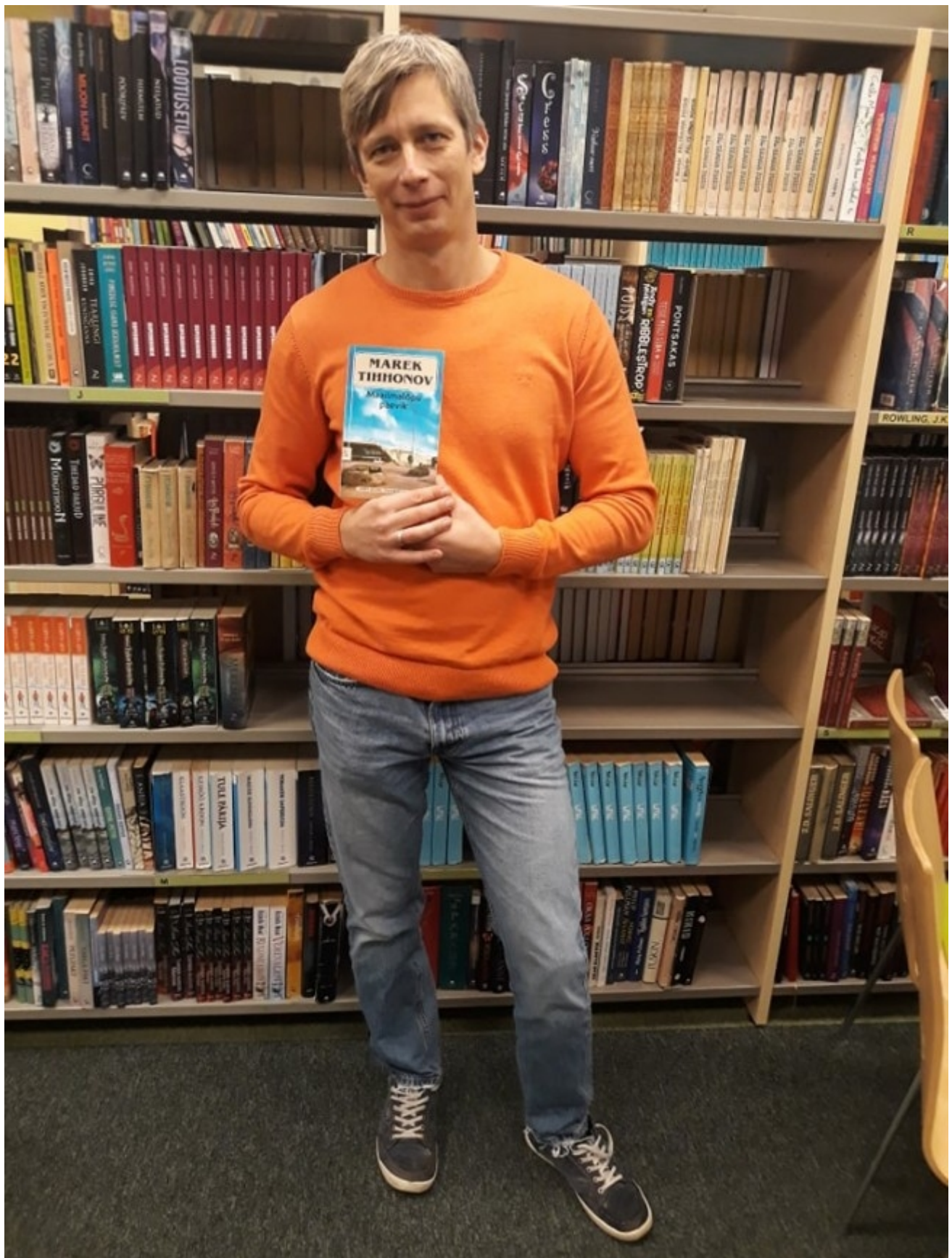
On keeruline öelda, millest mu ulmehuvi alguse sai, ent seda mäletan küll, et kui olin mingi viie-kuue-seitsmene, siis veetsime me perega igal aastal kolm suvekuud Peipsi järve põhjakaldal Alajõe külas, kus peaaegu kõik minuvanused lapsed olid venekeelsed. Mu isa on venelane, ent vene keel on mul omandatud keel, kuna kodus rääkisime alati eesti keeles ja selgeks sai see keel just nendel suvekuudel.

Kohalikus raamatukogus oli nii umbes neli või viis eestikeelset raamatut, millega ma sain ühele poole paari päevaga. Kuna midagi muud võtta polnud, hakkasin lugema vene keeles. Alguses sõnastiku abil ja siis, üllatavalt kiiresti, juba ilma selleta. Väga võimalik, et mu ulmehuvi sai, kui mitte alguse, siis vähemalt suurema hoo sisse just siis, sest huvitaval kombel oli kohalikus raamatukogus väga palju venekeelset ulmet – nii vene enda ulmet kui ka angloameerika ulme tõlkeid.

Vene ulmega jäin sina peale päris pikaks ajaks ning üksvahe olid mul raamaturiulid neid EKSMO-Pressi sarja Nitj Vremeni ja kirjastuse AST sarja Zvjozdnyi Labirint raamatuid triiki täis. Nüüd on selle ajajärgu venekeelseid ulmeraamatuid koju jäänud vast 40 kandis – jätsin need, mis enim meeldisid (Lukjanenko, Gromov, Strugatskid jne) ja teised jagasin raamatukogudele.

Esimest tõsise mulje jätnud ulmekat ma ei mäleta. Kui ma peaksin nimetama raamatuid, mis mind ses vallas üldse laiemalt on mõjutanud või siis raputanud, siis esimene on üsna väheüllatuslikult Simmonsi Hyperioni sari ja teine kindlasti palju suurema üllatusena sellise vene ulmekirjaniku nagu Andrei Valentinovi sari Oko Silõ. Lihtsalt need kaks asja on kuidagi sisse jäänud, kusjuures ma pole kindel, et eriti teise puhul see kiindumus nüüd üle lugedes alles jääks. Mul on Valentinovi raamatud kodus riulis olemas, ent ma ei tea, kas peaksin need avama.

Kuidas hakkasid kirjutama ja kuidas sattusid Marduse seltskonda?

Ma pean kohe tunnistama, et ma olen väga kehv meenutaja. Mulle ei ole minevikus aset leidnud sündmustest heietamine omane. Ma olen väga vähenostalgiline, kui lubate ennast nii väljendada. Mulle meeldib elada praegu ja vaadata tulevikku. See, mis on olnud, on minu jaoks tüütu ja võõras. Justkui mõne teise inimese kunagine elu. Ei tunne sellega erilist seost ega sidet. Ilmselt on see vastikus mineviku suhtes minus sügavalt sees, sest ma unustan toimunud

asju kergesti. Pole mingi uus nähtus, alati olen unustanud.

Aga ma annan endast parima, eks ole?

Aastal 1994 (olin siis 19-aastane) kirjutasin ma oma esimese tõsiseltvõetava ulmejutu. Nimeks „Vihmamees“. Ei osanud sellega miskit peale hakata ja pakkusin ajakirjale Põhjanaan, mida toimetas Mario Kivistik. Lugu avaldati ära ja kuidagi juhtus nii, et kui ma olin pärast seda läbinud kohustusliku sõjaväeteenistuse (õnneks juba Eesti Kaitsejõududes), siis jäin Mario juurde ajakirjandusmajja. Toimetasin seal miskit noortelehte ja, kuna Mariol oli Marduse jaoks pidevalt lugusid vaja, siis kirjutasin talle neid tükitööna.

Raul Sulbi on mu värske lühiromaani järelsõnas kokku arvanud, et kirjutasin (peamiselt Marduses avaldamiseks) aastatel 1994 – 2004 34 lühilugu. Ma arvan, et neid lugusid oli tegelikult oluliselt rohkem, kusjuures. Ideedepuudust mul ei olnud, kirjutamine sujus – polnud raske.

Muide, „Vihmamehega“ juhtus selline vahva lugu, et aastal 2009 kirjutas mulle Wimberg ja küsis, kas ta võiks Avita koostatavasse 6. klassi eesti keele õpikusse selle loo lisada (või, noh, tegelikult ütles, et lugu on sees ja ega mul miskit selle vastu pole). Ma ütlesin, et lase minna ja küsisin, kui palju ma peaks kirjastuselt raha nõudma. Wimberg soovitas küsida 500 krooni ja selle ma ka sain. Mainimist väärt on see lugu veel seepärast, et mul kõige esimene laps õppis just sel ajal 6. klassis ja kirjanduse tunnis kasutasid nad just seda õpikut.

Sa olid ise aktiivne osaline 1990. aastate eesti ulme tõusus. Kui erinevad või sarnased tunduvad sulle tolleaegne ja praegune ulmemaailm ja -elu?

Ma pean tunnistama, et küll kirjutasin 90. aastatel palju, ent ulmeringkonna elus ma, kui ajuti veebis puhkenud spontaansed tulevahetused kõrvale jätta, eriti aktiivselt ei osalenud. Veiko Belialsiga suhtlesin küll, ent sedagi mitte ülemäära. Mäletan, et mind pelutas pisut ta ülevoolav entusiasm, sest mul oli elus veel tuhat muud asja ka peale ulme. Kirjutada mulle meeldis ja (ulmet) lugeda ka, ent kui Veiko tuli ja hakkas õhinal ulmeasjadest rääkima ja teatas näiteks, et nüüd on kõik otsustanud mingi ühismaailma jaoks hakata lugusid kirjutama, siis tuli mul blokk ette. Ma vist olin natukene erak, kui järele mõelda.

Nii et ma võisin küll väliselt olla aktiivne osaline, ent mu osalus piirdus peamiselt sellega, et ma kirjutasin palju ja sõber Mario ka avaldas põhimõtteliselt kõik, mis ma kirja panin.

Viimasel kahel aastakümnel olen ma Eesti ulmeilma tegemistest veelgi enam eemal. Ausalt-öeldes ei tea üldse, mis toimub. Eemalt vaadates ja minuni kaudseid teid pidi jõudva fragmentaarse info põhjal otsustades on toimunud loomulik rahunemine ja täiskasvanuks saamine. Näiteks varajastest Esconidest (ühel või kahel ma ikka käisin) meenub, et teatud seltskond üritas end ikka pildituks juua ja möll oli, noh, korralik. Hiljuti juhtusin nägema telest „Roaldi retkede“ saadet, kust oli näha, et nüüd on Estcon vist malbe pereüritus. Loomulik asjade käik, tegelikult. Noorest peast tahaks ikka soomusmasina peale ronida, ent küpsemas vanuses muutub sest oluliselt tähtsamaks veendumus, et sinu kõrval on keegi, kes teab, mitu lusikat suhkrut oleks vaja su kohvi sisse panna ning mitu ja mis värvi tabletti tuleb sul igal hommikul sisse võtta.

Marek Simpsoni algusaegade looming oli omajagu küüniline, napis stiilis väheste kirjeldustega ning puändi peale üles ehitatud. Võib ka öelda, et olid ideedelt ja butafoorialt ehk kõige ulmelisem autor Marduse nn suurest kolmikust. Võiksid sa kirjeldada eeskujusid või lugemismaterjali, mis su loomet just selliseks kujundas?

Nagu ma juba ütlesin, lugesin ma alates väga varajasest noorusest väga palju. See, mis mu sulest välja tuli, oli segu sellest kõigest, mis aastate jooksul mu silmade kaudu sisse oli läinud

ja ajus ühtlaseks massiks muutunud. Ses mõttes eeskujusid ei olnud. Teadlikult pole ma küll üritanud kunagi kedagi kopeerida. See, mis torust välja tuli, see ka paberile läks.

Mäletan, et 90. aastatel süüdistati mind mõned korrad plagiaadis. Võin käe südamele panna ja kinnitada, et teadlikult pole ma kellegi teise loomingut enese oma pähe küll kunagi pakkunud, ent kuna mu pea oli sel ajal pungil täis mõtteid, ideid ja vormi otsivaid lugusid (ma ütleks, et mu loomisprotsess oli omamoodi „palavikuline“), siis võis põhimõtteliselt tahtmatult küll ajus lühis tekkida ja mõni kunagi minu poolt loetud lugu või idee mulle mu enese oma tunduda. Ma arvan, et see kahtlus (on see mõttejupp nüüd mu enese oma või ma olen seda kusagilt lugenud?) on tegelikult kõigi kirjutavate inimeste hinges, ent üldiselt ei julge nad seda avalikult tunnistada. Iga kirjanik teab, et kõik lood on tegelikult juba ammu kirja pandud, ent kirjutab ikka.

Kirjutasid kunagi, et „Existerioni“ olevat tahetud isegi vene keelde tõlkida. Mis sellest sai?

Oli jah mingi selline küsimine. Detaile enam ei mäleta. Ilmselt ei saanud miskit, kuigi Venemaa puhul ei saa milleski kindel olla.

Kuidas sa tagantjärele ise tollaseid tekste näed-hindad?

Ma näen ja hindan, et need olid kirjutatud omas ajas ning inimese poolt, kellega mul on tänapäeval väga vähe ühist. Aeg-ajalt olen mõne oma vana asja otsa komistanud ja kui ma seda loen, siis mingisugust emotsionaalset sidet mul sellega ei teki. Mõnikord vangutan pead, et küll on ikka rumal või naiivne, ja vahest tõusevad ka kulmud, et kas ma tõesti olen kunagi midagi nii ägedat kirja pannud. Tavaliselt pean pingutama, et tekiks veendumus, et need lood on tõepoolest kunagi minu poolt kirja pandud. Vanad lood on nagu kunagised head sõbrad, keda sa pole aastakümneid näinud ja kelle sa oled suuresti unustanud. Sa võid hea tahtmise korral suuta meenutada, et nad/need tähendasid kunagi sinu jaoks miskit, ent nüüd on see side taastumatult olematuks hajunud.

Ehk enim (kuigi sedagi üliharva) olen mõtisklenud Veiko Belialsiga kahasse kirjutatud Existerioni üle. Ma ei saa öelda, et ma kahetsen, et see kunagi ilmus, sest sellisel kahetsemisel ei ole suurt mõtet. Kui ma saaks aega tagasi kerida, siis jätaaksin selle raamatu siiski ilmselt tegemata. Kui ma üldse peaksin oma kirjutajaminevikus midagi läbikukkumiseks, siis oleks see just Existerion. Enim ehk seepärast, et kui Veiko poleks olnud sellesse projekti kaasatud, oleks ta ehk sellele kulunud aja jooksul pannud kirja midagi palju ägedamat. Mulle tundub, et tal oli sel ajal hoog sees ja ma võisin talle tahtmatult pisut jala ette panna.

Samas, vahetult pärast kõnealuse romaani ilmumist sain ma mitmeid kirju, kus romaani lugenud inimesed kinnitasid, et see andis neile väga palju ja aitas eluga edasi minna. Kui raamat andis mõnele inimesele tagasi elumõtte ja tõi ta mustast august välja, siis ei saa väita, et selle ilmumine oleks olnud halb. Vastakad tunded, seega...

Sa liikusid oma lugudega huvitavas suunas, aga peale „Maailma parimat splätterit“ hakkas lugusid ilmuma aina vähem ning lõpuks loobusid üldse. Mis olid need tegurid, mis kirjatöö voolule kahjuks tulid?

Raske öelda, miks see nii läks... Aur kadus kuidagi ära ja muud elu sai äkki päevadesse nii palju, et kirjutamiseks oleks pidanud hakkama aega vägisi tekitama. Lisaks, kui ma olin noore vihase ulmekirjanikuna 19-aastaselt absoluutselt veendunud, et ma olen maailma kõige andekam, originaalsem ja üldse kõige parem kirjanik, siis selleks ajaks oli kohale jõudnud teadmine, et vist ikka päris nii ei ole.

Ma pole selle kirjutamisest loobumise peale varem tegelikult mõelnudki, ent kui lugesin nüüd

neid intervjuu küsimusi, siis hakkas mu aju sel teemal mõtteid ketrama ja ma mõistsin midagi. Sain aru, et ma sain kirjutamisest loobuda, kuna asendasin selle millegi muuga.

Esmalt, miks üks inimene üldse peaks kirjutama? Võib-olla mõni tahab tõesti saada kuulsaks või rikkaks (mõlemad vähetõenäolised, olgu kohe mainitud), ent enamik neist, kes kirjutavad, teevad seda seepärast, et nad ei saa teistmoodi. Sees sügeleb ja see tunne ei kao enne, kui peas piirjooni omandavad mõtted on paberile pandud.

See vastupandamatu sisemine sund luua ei ole minust mitte kunagi kadunud ja ilmselt ka ei kao kunagi. See on miski, mis on kaasa sündinud, tundub mulle. Kui looma sündinud inimene ei saa mingis vormis loominguga tegeleda, siis on see tema jaoks julm karistus. Kui sinus on paras ports loovust, siis on selle mahasurumine piin. Elul ei ole lihtsalt ilma loominguta maitset ja värve.

Üsna varsti pärast seda, kui ma lõpetasin kirjutamise, tegin ma ära zumbatreeneri paberid (Zumba on aeroobne rühmatreening, kus kasutatakse palju ladina-ameerika rütme) ja minust sai rühmatreeningute treener. See tõik on iseenesest väga veider, sest nooremas eas ei meeldinud mulle tantsida. Vajadus luua sundis mind ennast muutma.

Terves kehas terve vaim!

Zumba tund kestab tavaliselt 60 minutit ning sinna sisse mahub 12-15 lugu, millele kõigile tuleb teha koreograafia ehk lihtsamalt öeldes muusikasse sobituvad sammud. Sellest ongi minu jaoks saanud peamine loomise viis ja praegu ei kujuta ma oma elu ilma selleta ette. See rõõm nende inimeste silmades, kes su treeningus osalevad ja see tohutult positiivne energia, mis saalis tekib, on miski, mida tantsimise või rühmatreeningutega mitte sina peal olevale inimesele on raske selgitada. Aga see on võimas. Lisaks saan sel viisil loomingule koheselt tagasiside.

Kirjutamisest ma vahepealsel ajal siiski päriselt ei loobunud. Aastal 2012 andsin ma oma kulu

ja kirjadega välja pisikese luulevihiku nimega „Lullad on sees“. Eks see näitab, et sõnalise loomise vajadus tiksus minus siiski ka vahepealsel ajal vaikselt edasi.

Kas varem kirjutatud materjalist jäi midagi ka sahtlisse ootama?

Ei, sahtlis ei ole mul varasemast ajast miskit.

1994 – 2004 kirjutatud ja avaldatud lood on mul teatud osas olemas, ent paljud on ka kaduma läinud. Üldiselt see mind ei kurvasta, sest, nagu ütlesin, ei taju ma nendega mingisugust emotsionaalset sidet, ent küll olen ma ise tahtnud üle lugeda vist mu selle perioodi viimaseks jäänud jutustust „Abbadoni viimane võitlus“. Kui tavaliselt kirjutasin ma oma lood valmis päeva-kahega, siis selle jutu puhul nägin kurja moodi vaeva. Seda ma mäletan. On ka meeles, et tundsin jutu valmides suurt rahulolu. Kui kellelgi peaks see jutustus mingil kujul olemas olema, siis oleksin tänulik, kui selle mulle saadad. Loeksin hea meelega üle.

Algernoni ja Marduse „sõja“ ajal võtsid sa aktiivselt sõna. Kuidas vaatled tolleaegseid vaidlusi ja seisukohti täna?

No eks see oli paras nooruserumalus ja tühi ärplemine. Ega üksikasju väga ei mäletagi, ent eks sai tuld antud nii ühelt kui teiselt poolt. Minus mingit solvumist sest ajast pole küll hinge jäänud. Pigem kehitan sellele praegu mõeldes nõutult õlgu. Kas kellelgi võib sest ajast olla veel miskit sorti okas südames? Kui kunagi sai kellelegi halvasti öeldud, siis vabandan siiralt. Oleme nüüd siis jälle sõbrad edasi.

“Vaikuseaastatel” sa ka lugesid väga palju – uut ja uuemat kirjandust, ulmet ja mitteulmet – ning pidasid blogi. Mingil hetkel jäid postitused harvemaks ja praegu ei ole see blogi vist isegi enam üldse kättesaadav(?). Mida blogimine sulle andis ja miks see soiku jäi?

Mul oli vahepealsetel aastatel isegi mitu blogi. Lihtsalt üldhuvitav blogi ja raamatublogi ja teadus- ning terviseuudiste blogi. Eks need kajastasid mu üldiseid huvisid. Mingil hetkel ei tundunud blogimine enam enesele põnev ja siis jäigi soiku. Ega ma neid blogisid pole ise maha võtnud, ent kui nad on kadunud, siis minust mitteolenevatel põhjustel. No jälle – omas ajas olid mingid asjad, ent sinna need ka jäid.

Kui palju (ja mida) sa praegu ulmest loed?

Ma ikka loen ilukirjandust ja üritan ennast selleks igati sundida, ent aega on väga vähe ja eks sellega ole keerulised lood. Ma ei olnud varem ega ole tegelikult ka praegu seda usku, et ma peaksin ilmingimata just ulmet lugema. Üritan haarata seda, mida kiidetakse ja see, kas seal on ulmet sees või mitte, mind nagu väga ei huvita.

Viimane puhtalt ulmeline asi, mis ette sattus, oli Tade Thompsoni Rosewater-triloogia. Päriskobe lugemine.

Vahur Afanasjevi „Serafima ja Bogdan“ liigitub vist pisut samuti ulmevaldkonda – see raamat meeldis väga ja ilmselt võtan peagi ette autori uue romaani. Palju seal ulmet on, seda ma ei oska arvata, ent, nagu ütlesin, ei ole see minu jaoks oluline.

Kui palju jälgid tänapäeval ulmeühingu tegemisi ja oled kursis ilmuva värskes kodumaises ulmega? Kuidas pilt tundub?

Ei ole kahjuks üldse kursis s.o. teadlikult ei jälgi. Kui on soovitusi viimase 20 aasta parimate kodumaiste ulmeraamatute kohta, siis võtan need hea meelega vastu ja viin end tagantjärele kurssi.

Mis tingis nimevahetuse Tihhonoviks? Kas uue nimega astub lugejate ette uus ja hoopis teistsugune autor?

Tundus lihtsalt, et nüüd on juba mõistlik oma nime all kirjutada. Marek Simpsoni pseudonüümi ma enam kasutama ei hakka – see tegelane jäi kahekümne aasta tagusesse aega. Ausalt-öeldes ei teagi, mis tast saanud on. Pole tast väga ammu midagi kuulnud.

Kindlasti olen nüüd hoopis teistsugune autor. Viimasest loomepuhangust on möödunud nii palju aega, et ma olen nüüd juba hoopis teine inimene. Olen ma autorina läbi teinud kvalitatiivse hüppe või on aset leidnud taandareng, seda ma ei oska ise öelda. Autor pole ka õigem inimene ses asjas sõna võtma.

Räägi mõne sõnaga oma uuest raamatust ning selle sünniloost. Kuidas tekkis mõte ning miks just selline teemavalik?

„Maailmalõpu päeviku“ esimest poolt nägin ma unes. See on tegelikult isegi pisut kõhedust tekitav, ent ärkasin ühel hommikul üles, haarasin paberi ja panin kirja oma unenäo, milles olid paigas kõik hilisema romaani olulised pidepunktid ja sündmused. Mitte kunagi varem ei ole ma midagi sarnast kogenud ja ei arvanud, et see üldse võimalik oleks, ent kui ma õhtul magama läksin, ei olnud mul midagi ja kui ma hommikul üles ärkasin, oli mul enam-vähem kõik.

See, et lugu valmib esmalt mu peas ja kui ma kirjutama hakkan, on kõik enam vähem paigas, on minu jaoks olnud tavaline ka varem, ent loomulikult mitte sellises mahus ja kunagi varem pole midagi nii keerukat tekkinud mu pähe ühe ööga.

Ma pooldan teaduslikku maailmavaadet ja ei ole kunagi olnud religioosne inimene, sestap arvan, et eks see koroonateema raputas lihtsalt minus midagi lahti ja alateadvus hakkas tööle, kuni keetis loo valmis ja lasi mul teadlikult sest osa saada. Kuigi ma usun, et just nii see oli, pean tunnustama, et jälgin praegu koroonapandeemia arengut natukene teistsuguse pilguga. Peamiselt loodan, et varsti tuleb midagi sellist, mis muudaks mu romaanis kujutatud sündmused võimatuks. Esialgu, paraku, ei saa ma seda kinnitada.

Kirjutada oli lühiromaaniga väga lihtne, sest lugu oli mul tõepoolest olemas ja paika tuli loksutada vaid detailid. Ka aega kirjutamiseks tekkis eriolukorra tõttu varasemast rohkem ja nii valmis raamatu esimene versioon nappi kuu ajaga.

See esimene versioon oli, muide, praegusega võrreldes kaks korda lühem. Mingil hetkel tundsin, et nüüd on kõik ja hakkasin kirjutist sinna-tänna pakkuma. Paljud ütlesid, et on hea küll, ent liiga lühike. Mõtlesin natukene asja üle ja avastasin, et nii ongi. Lisaks oli selle pooliku kirjatüki loomise käigus tekkinud kindel arusaam, kuidas lugu võiks edasi minna, nii et ka ses osas mul mingisuguseid loomevalusid ei esinenud. Kirjutasin kaks korda pikemaks ja siis panin punkti. Loomulikult oli headel soovitajatel õigus ja raamat sai tänu pikemaks kirjutamisele oluliselt parem. Sellest sai tervik. Vähemalt mulle tundub nii.

Romaani ilmumise osas oli kõige raskemaks hetkeks see, kui selgus, et Kultuurkapital raamatu trükkimist rahaliselt ei toeta. Ma ise oleks võib-olla käega löönud, ent Eva Luts

otsustas, et asi tuleb siiski ära teha. Ses, et raamat ikkagi ilmavalgust nägi, on seega Eval vähemalt sama suur roll, kui autoril.

Kirjutamise protsess oli, olgu öeldud, uskumatult põnev, sest soovisin luua kolm aastat ilma inimeste sekkumiseta ja ka muudes parameetrites romaani sisuga kooskõlas oleva maailma sellisena, nagu see päriselt võiks olla. Suhtlesin väga palju erinevate valdkondade spetsialistidega (Päästeamet, kütusefirmad, bioloogid jne) ning tulemus sai minu hinnangul selline, et kui ilm peaks tõesti hukka minema, siis võib antud romaanist leida edasiseks eksisteerimiseks olulisi näpunäiteid.

Mõne raamatusse jõudnud lühikese lõigu taga on kümneid ja kümneid e-kirju, milles ma üht või teist valdkonda oma ala asjatundjaga täpsustasin. Nii näiteks kirjutasin raamatusse sisse, kuidas peategelane sõidab Käsmu lahes mootorpaadiga merele. Igaks juhuks kontrollisin selle tegevuse võimalikkuse paadimootorite müüjatelt üle ja nad kinnitasid kui ühest suust, et kui paadimootor on kolm aastat välitingimustes hoolduseta seisnud, siis ei saa seda enam niisama lihtsalt tööle mingi valemiga, sest seal on juba tekkinud pisike ökosüsteem. Tuli ümber teha.

„Maailmalõpu päevikus“ kerkib üles piisavalt põnevaid teemasid, et neist kirjutada palju mahukam teos. Miks valisid seekord formaadiks lühiromaan?

Lühike vastus on, et lihtsalt kukkus nii välja. Peaaegu oleks välja kukkunud veel lühem, ent õnneks läks teisiti. Kuigi kirjutada ei olnud eelpool mainitud põhjustel raske, ei ole ma varem kunagi nii pikka teksti loonud. Väike eneseületus isegi too lühiromaanis formaat, seega.

Ma olen pisut mänginud mõttega kirjutada „Maailmalõpu päevikule“ kas üks või kaks järge. Näiteks „Uue maailma päevik“ ja „Igavik“. Ma ei tea, kas ma hakkan seda kunagi tegema. Oleneb vast sest, kas vaim tuleb peale (olgu siis unes või ilmsi) ja eks sellest ka, mida lugeja lühiromaanist arvab. Noh, et kui nõutakse, siis vaatan, kas suudan ennast kokku võtta ja kas seest on miskit tulemas. Vägisi ma ei kirjuta. Ma ei suudaks seda teha.

Igaks juhuks jätsin ma lühiromaanis ühe väga olulise... kuidas seda nüüd öelda... minategelase tegematajätmise sisse. Üks väike asi, mida ta oleks kindlasti pidanud tegema, ent mida ta ei teinud. Kui järg peaks tulema, siis kasvab sest minategelase veast välja väga oluline liin. Ka tean ma, milliste sündmustega võimalik teine romaan algaks.

Kas on tegu üksiku, olude kokkulangemisest sündinud raamatuga või plaanid nüüd kirjutamisega jätkata?

Kui kõik läheb mu praeguste plaanide kohaselt, siis tahaksin järgmisena välja anda ühe lühijuttude kogumiku. Mul on väike ports sinna sobivaid lugusid juba olemas, ent vähemalt teist samapalju peaksin veel kirjutama. Mingit kindlat tähtaega ei ole ma enesele seadnud, sest tahan kirjutada siis, kui tuleb tuju ja jutt voolab. Ehk järgmise aasta lõpuks võiks jõuda nii kaugele, et piisav kogus teksti on olemas. Või siis ilmub kahekümne aasta pärast. Näüss.

Sellest saab muidugi võrrelduna „Maailmalõpu päevikuga“ hoopis teistsugune elukas...

Ma loen oma Väikesele Printsessile õhtuti unejutuna sageli ette Andrus Kivirähki lastelugusid ja kord seda tehes tekkis mul mõte, et õigupoolest võiks ka täiskasvanute jaoks olla selline õhtujuttude kogumik. Kogumiku töönimetus (esialgu mu peas) ongi „Õhtujutud täiskasvanutele“.

Lood ise on lühikesed (no kui sa oled pika päeva kuvaldaga maad tagunud või põldu kündnud, siis ei jõua ju enam mingit tellist lugeda) ning seal on paras annus musta ja absurdihuumorit. Mõned lood on natukene ropud... noh, tegelased on ju tavalised inimesed, kes satuvad erakordsetesse oludesse. Sa ise ju ütled ka saunalaval, et peaminister on ..... ja võiks tegelikult üldse ..... minna, onju? Sotsiaalselt ja ühiskondlikult tundlikud teemad on sees, pluss pisut provotseerimist ka. Enamikel lugudest ulmemoment täiesti olemas.

Üldiselt olen ma selle kogumiku valmimise osas meelestatud üsna optimistlikult, sest kirjutada on neid lugusid kuradima lõbus. Ma ei tea, kas teised kirjutajad ka enesel mõnda humoorikamat teksti luues tati ninast välja naeravad, ent mul on seda praeguste lugude juures juhtunud korduvalt. Ja no kui endal on naljakas, siis on loodetavasti suure ilma peale kokku vähemalt mõni inimene, kel ka lugeda naljakas. Sellele ma, tähendab, loodan, või nii.

Kui väga kardad sa meie maailma otsasaamist? Kuidas ise maailmalõpuks valmistud?

Ikka võib maailm otsa saada. Kindlasti saab ka kunagi. Miski pole igavene.

Ma olen ära vaadanud kõik „Elavate surnute“ osad ja viinud ennast „Maailmalõpu päevikut“ kirjutades kurssi paljude postapokalüptiliselt oluliste teemadega. Mina olen valmis ja ei karda miskit. Las tuleb, kui julgeb. See maailmalõpp.

Päeva materjal Wikipedias, oktoobris 2020 (Taivo Rist)

ESIMENE ÕUDUSFILM: "Cape Feare" (7. oktoober)

"Simpsonite" 5. hooaja 2. episood, esilinastus 7. oktoobril 1993. Sideshow Bob lastakse vanglast enne tähtaega välja, kui selgitab komisjonile, et tema tätoveering "Die Bart, Die" tähendab saksa keeles "The Bart, The". Komisjoni hinnangul ei saa keegi, kes saksa keelt oskab, olla kuri inimene. Loomulikult hakkab Bob otsekohe Barti tapmist plaanima. Seda episoodi on korduvalt nimetatud "Simpsonite" parimate episoodide loendites. Ta on pääsenud ka üleüldistesse filmiedetabelitesse, näiteks filmitätoveeringute omasse, koomiliste stseenide edetabelites on see koht, kus Bob järjest paljude rehade otsa astub. Helilooja Alf Clausen nomineeriti selle episoodi eest "Emmyle".

Filmi pealkiri meenutab 1962. aasta filmi "Cape Fear", millest 1991 tehti uusversioon vanade näitlejatega, ja sisuski on hulk sarnasusi.

Sideshow Bob

KUU KEEMIA: hassium (9. oktoober)

Keemilised elemendid pole ikka veel otsa saanud. Seekord tutvustan hassiumi järjenumbriga 108. Element on väga radioaktiivne, kõige stabiilsema isotoobi poolestusaeg on 16 sekundit. Hassiumi valmistas esmakordselt NSV Liidus Dubnas asuv Ühendatud Tuumauuringute Instituut 1974. aastal, aga ei suutnud tõestada, et sellega hakkama sai. Sellepärast tunnistati hassiumi leiutajateks Lääne-Saksamaal Hessenis Darmstadtis asuv Raskete Ioonide Uurimiskeskus aastal 1984 ja element nimetatigi Hesseni järgi, mida ladina keeles nimetatakse Hassiaks.

Hassium on üle pika aja esimene element, mis avastatud väljaspool USA-d ja Venemaad. Tema keemilised omadused sarnanevad raua, ruteeniumi ja osmiumiga, mille all ta Mendelejevi tabelis asub.

KUU ÕUDUSSEIKLUS: Eknomuse neeme lahing (10. oktoober)

Missugune on antiikaja kõige suurem merelahing, selles ei saa kindel olla, sest vägede suurus on hinnanguline, aga Eknomuse neeme lahing on üks peamistest kandidaatidest. Juhtus see Esimeses Puunia sõjas Kartaago ja Rooma vahel. Roomlastel oli 330 laeva 140 tuhande mehega, keda juhtisid Marcus Atilius Regulus ja Lucius Manlius Vulso Longus, kartaagolastel 350 laeva 150 tuhande mehega, keda juhtisid Hamilkar ja Hanno. Lahing toimus Sitsiilia lõunarannikul ja kaalul oli see, kummale Sitsiilia kuuluma peaks. Sitsiilia kaguosa kuulus Sürakuusa linnriigile, mis oli üks viimaseid iseseisvaid kreeklaste kolooniaid, aga sellest ei hoolinud kumbki. Kartaagolased olid tuntud meresõitjad ja lootsid seetõttu võitu roomlaste üle, kes alles hiljaaegu olid sõjalaevastikku ehitama hakanud, aga kartaagolased said lüüa. Siiski kestis sõda veel 15 aastat.

Sürakuusa jäi iseseisvaks ja langes alles pool sajandit hiljem Teises Puunia sõjas.

Roomlastel oli 330 laeva 140 tuhande mehega, keda juhtisid Marcus Atilius Regulus ja Lucius Manlius Vulso Longus, kartaagolastel 350 laeva 150 tuhande mehega, keda juhtisid Hamilkar ja Hanno.

ESIMENE ULMETEGELANE: Master Chief (15. oktoober)

Master Chief on "Halo" frantsiisis esinev supersõdur, paljude mängude peategelane. Ta debüteeris 2001 mängus "Halo: Combat Evolved" ja mängud ilmuvad siimaale (järgmine on plaanitud järgmisse aastasse). Ta kavandati olema nagu kõndiv tank, näiteks nägu tal ei näidata ja seda on nimetatud nii plussiks kui miinuseks. Eesnimi tal siiski on (John), perenime mitte. Põhiliselt kutsutakse teda austmega, mis vastab umbkaudu mereväe vanemseersandile. Tegelane võeti hästi vastu ja ta kujunes "Halo" maskotiks. On välja selgitatud, et ta on sõjarüüs 2.13 pikk ja kaalub 450 kg, ilma selleta 2.00 pikk ja kaalub 130 kg. Ta on sõnakehv, naistega ei tegele ja üldse pole tal peret. Siiski sündis ta inimesena aastal 2511 inimeste koloonias Eridanus II-I. Kõige rohkem on tema tüdruku moodi Cortana, kes on füüsilise kehata tehisintellekt.

Master Chiefi on palju kordi nimetatud parimate videomängutegelaste loendites.

Lisaks on ta populaarne tegelane, keda cosplay'da.

TEINE ULMETEGELANE: Stucky (20. oktoober)

Homoseksuaalid kurvastavad sellepärast, et superkangelased on heterod. Tahame homoseksuaalset superkangelast! Niisiis kaaperdasid fännid Kapten Ameerika (kodanikunimega Steve Rogers) ja andsid talle teismelise armukese James Buchanan Barnes'i hüüdnimega Bucky. Nimedest Steve ja Bucky moodustati nimi Stucky, mis tähendab Kapten Ameerika ja Bucky Barnes'i homoseksuaalset ja pedofiilset armusuhet. Seks alaealisega oleks muidu seadusevastane, aga fännikunstile on vist lubatud. Fiktiivse eluloo järgi sündis Kapten Ameerika 1920 ja Bucky Barnes 1925, olles seega debüüdi ajal 16-aastane. Bucky oli Kapten Ameerika kaaslane 1941–48, mil ta surma sai ja oli surnud kuni 2005. aastani, mil Marveli koomiksikunstnikud ta jälle elustasid. See, et fännid kaevasid ajaloo hämarusest välja suhteliselt lühikest aega (7 aastat) suhteliselt kauges minevikus tegutsenud tegelase, näitab ... ma ei tea, mida see näitab. Betsy Rossist, kellega Kapten Ameerika 1953 abiellus, ei taheta enam kuulda.

KUU ULMEAJAKIRI: "Super-Science Fiction" (24. oktoober)

See oli suuresti Robert Silverbergi ja Harlan Ellisoni ajakiri. Mõlemad olid oma karjääri alguses ja müüsid W.W. Scottile oma krimijutte. Nad rääkisid Scottile, et neid huvitab rohkem ulme, ja Scott asutaski vastava ajakirja, mida ise toimetas, ehkki ulmest suuremat ei jaganud. 1956–59 ilmus 18 numbrit. Silverberg ja Ellison kirjutasid kahe peale 40% juttudest, sageli varjunime all. Teistelt avaldas ajakiri mujalt tagasilükatud jutte, erandiks 2 Asimovi juttu, kuid Scott pidi nende eest Asimovile maksma mitte 2 senti sõna eest nagu teistele, vaid 4 senti. Viimastes numbrites tahtis Scott näha koletisejutte (koletised olid USA-s moodi läinud), sellega ajakirja tase langes ja Silverberg avaldas kõik oma koletisejutud eri varjunimede all. Ellison võeti lõpupoole sõjaväkke. Kriitikud nimetavad "Super-Science Fictionit" kõntsaks (ainult viisakamalt), ehkki Silverberg rääkis sellest hiljem kiitvalt: ajakiri aitas tal kirjanikuna areneda. Vaadake Commonsist vägevaid kaanepilte, 14 kaanel 18-st on napilt rõivastatud naine, kes tavaliselt on suures hädas.

TEINE ÕUDUSFILM: "Hingevõtja" (25. oktoober)

1990. aasta ameerika õudusfilm. Kokaiiniuimas juht sõidab oma auto sodiks. Autos viibib 5 noort inimest, kes langevad koomasse. Nende hinged lahkuvad kehast, aga esialgu nad seda ei taipu ja arvavad, et pääsesid õnnetusest eluga. Alles pärast hakkavad nad tõde aimama, kui ükski inimene peale nende endi neid ei näe ega kuule. Surmaingel käsib oma alluval Hingevõtjal kõik need hinged endale tuua, enne kui kesköö saabub. Film tehti väikese eelarvega, veerand miljonit dollarit, 5 nädala jooksul. Stsenarist mängis ühtlasi naispeaosa. Filmitegijad (näitlejatest kuni režissööri ja produtsentideni) olid kõik kogenematud, ehkki hiljem said mõned neist kuulsaks. Surmainglit mängis leedulane Robert Z'Dar, kes kaasasündinud puude tõttu oli imeliku välimusega ja kehastas paljudes õudusfilmides pahalasi. Kriitikud arvasid filmist halvasti, kassatulu oli filmi tegemise kuludest 6 korda väiksem. Siiski pälvis film "Saturni" žanrvideo kategoorias.

KUU VÄLJASURNUD ELUKAS: Cetiosauriscus (28. oktoober)

See monstrum elas juura ajastu keskel 166–164 miljonit aastat tagasi tänapäeva Inglismaal ja kuulus eusauroopoodide ehk tõeliste sauroopoodide seltsi. See selts tekkis alles 176 miljonit aastat tagasi, nii et Cetiosauriscus on üks varastest eusauroopoodidest. Teada on üksainus fossiil, millest on säilinud saba, vaagen ja poolteist jalga. Ta oli 15 m pikk ja 4–10 t raske. Kaalus pole teadlased üksmeelel, säilinu võimaldab mitmesuguseid rekonstruktsioone. Esi- ja tagajalad olid ühepikkused, kael pikk. Varvastest sisemine on suur ja küünisega, ülejäänud pisemad ja küüniseta. Fossiil avastati 1905 ja seda on püütud sokutada mitmesse perekonda,

aga ei sobi ta hästi kuskile ja seetõttu peetakse teda tänapäeval oma perekonna ainsaks esindajaks. Iga päev sõi ta tohutus koguses okaspuuokkaid, sest lehtpuud polnud veel tekkinud.

ESIMENE MÜTOLOOGIAPILT: "Jumalate huku" lõputseen (12. oktoober)

"Götterdämmerung" ehk "Jumalate hukk" on Richard Wagneri kirjutatud ooperitsükli "Nibelungide sõrmus" viimane, neljas ooper. See esilinastus 1876 ennenägematute lavamasinate ja eriefektidega. Lõpus saavad enam-vähem kõik surma, toimub Ragnarök ehk maailma lõpp. Lõputseenis kujutataksegi seda, kuidas alguses põleb maapealne tapetud kuninga Guntheri loss ja pärast taevane Valhalla koos sealsete kangelaste ja jumalatega.

"Nibelungide sõrmus" põhineb 1200. aasta paiku kirjutatud eeposel "Nibelungide laul" ja skandinaavia saagadel. Eepos omakorda põhineb lõdvalt 5. sajandi sündmustel Burgundia kuningriigis, kus kuningate ja kangelaste vägivaldne surm oli üsna tavaline. Eepose tegevus sisaldab burgundide ja hunnide välispoliitilisi suhteid (hunnide kuningas Attila on tegelane). Ooper erineb eeposest näiteks selle poolest, et "Nibelungide laulus" ei põle taevas ja jumalad ära, samuti on ooperist kõik hunnid koos Attilaga välja jäetud. Eeposes ja ooperis jäävad ellu täiesti erinevad tegelased.

KUU COSPLAY: "Tsjuder" (19. oktoober)

Vanad slaavlaste nimetasid soomeugrilasi tšuudideks. Seda nime kannab ka norra bänd. Vaadake, kas sellel pildil on kujutatud ikka tüüpilist eestlast. Kas peegelpilt on väga sarnane? Äkki peaks sinnapoole püüdlema?

Bänd moodustus 1993 ja tegutseb tänapäevani. Esialgu muutus koosseis sageli, nimelt kitarristi ja trummari osas, pärast 2004. aastat pole muutusi olnud. Žanriks öeldakse black metal. Bändi lauludes valmivad sõnad enne muusikat. "Tsjuderi" loomingu suured mõjutajad on satanism, õudusfilmid, Necronomicon ja Lovecraft. Välja on antud 5 stuudioalbumit (tänavu lubati välja anda kuues) ja üks kontsertalbum.

ESIMENE ASTRONOOMIAPILT: Bennu (20. oktoober)

Bennu on 1999 avastatud asteroid järjenumbriga 101955, suhteliselt pisike, läbimõõduga 490 meetrit ja massiga alla 100 miljoni tonni. Gravitatsiooni mõõdetakse mikro-g-des, paakiirusest pole vist mõtet rääkida. Nime sai ta konkursil, kuhu saabus 8 tuhat nime kümnetest riikidest. Ütle üks ilus asteroidinimi! Bruno Bennu Bernhard valitigi parimaks nimeks! Bennu oli egiptuse jumal, kes sümboliseeris loomist ja taassündi ning polnud vanaegiptlaste sõnul loodud ega sündinud, vaid ise tekkinud. Tema välimus põhines hiidhaigrul, kes oli 2 m pikk ja tiibade siruulatusega 2,7 m. Vist oli lennuvõimeline. Hiidhaigur on välja surnud, aga vanaegiptlased teda veel nägid.

NASA saatis Bennut uurima seadme OSIRIS-REx, mis maandus 20. oktoobril 2020 ja võttis kaasa 60 g pinnaseproove. See on esimene USA seade, mis asteroidilt pinnaseproove toob, Jaapan on seda juba 2 korda teinud. Üllatuslikult selgus, et Bennu on geoloogiliselt aktiivne, pursates mitte ainult gaase, vaid isegi 10 cm läbimõõduga kive. Bennut on vaja uurida seetõttu, et ta orbiit lõikub Maa omaga ja kardetakse kokkupõrget. Häda on selles, et Bennu orbiit pole pikas plaanis stabiilne. Teadlased modelleerisid Bennut 1000 korda ja 48% Bennudest kukkus lõpuks Päikesesse, 26% Veenusele, 10% Maale ja 3% Merkuurile, 10% heideti Päikesesüsteemist välja, tavaliselt pärast kohtumist Jupiteriga. Õnneks pole Bennu nii suur, et tema kukkumine Maale inimkonna hävitaks, näiteks Tambora vulkaani purse 1815. aastal oli vägevam, aga inimkonna kõik tuumakatsetused ühtekokku oleks siiski väiksem pauk kui Bennu kukkumine Maale.

TEINE MÜTOLOOGIAPILT: Venus ja Adonis (22. oktoober)

Sellel Paolo Veronese 1580. aasta maalil on kujutatud Aphroditet ja Adonist, kelle loo jutustas I sajandil roomlane Ovidius, ehkki legend oli palju varasem. Adonise ema Myrrha oli Küprose kuninga Kinyrase tütar, kes ööpimeduses ronis oma isa voodisse ja oli temaga vahekorras. Üheksandal korral jäi ta vahele ja isa ajas teda mõõgaga taga, kuni jumalad Myrrha mürdipuuks muutsid. Puuna tõi ta ilmale poja Adonise, kelle armujumalanna Aphrodite avastas ja andis allmaailmajumalannale Persephonele üleskasvatamiseks. Kui Adonis suureks kasvas, läksid mõlemad tema pärast tülli. Zeus otsustas, et Adonis peab kolmandiku aastast elama Aphrodite ja kolmandiku Persephone juures ning kolmandiku aastast võib ise valida, kumma juures – Adonis valis alati Aphrodite. Adonis käis alailma jahil, kuni ükskord jäi võitluses metsseaga kaotajaks ja hukkus. Ateenas austati Adonist igal aastal sureva ja taassündiva jumalana ning sel moel mõjutas ta kristluse kujunemist – Jeesuke sünnib ju lüüakse risti samuti igal aastal uuesti.

Venus ja Adonis

PÄEVA MATERJAL COMMONSIS

KUU SÜRREALISMIPILT: De Rotterdam (8. oktoober)

De Rotterdam on Hollandis Rotterdamis asuv 44-korruseline ja 149 m kõrgune kolme torni kompleks, mis ehitati 2009–2013. Suurim kasutaja on Rotterdami linnavalitsus. Lisaks kontoriruumidele asuvad seal 240 korterit ja 285 toaga hotell. Kõik kolm torni on keskkohas mõne meetri võrra nihutatud, mis jätab mulje laste poolt üksteise peale laotud klotsidest, mis muudavad kogu rajatise ebastabiilseks. Tegelik põhjus on vastupidine: stabiilsuse suurendamine tugevate tuulte korral. Pealtnäha tunduvad kolm torni üksteisest eraldi seisvatena, siiski on nad mõnes kohas üksteise külge ühendatud.

TEINE ASTRONOOMIAPILT: kuuvarjutus Ateenas Akropoli kohal 17. juunil 2011 (20. oktoober)

See kuuvarjutus oli Eestis nähtav kuuõusu ajal ja Ateenas samuti. Enamus varjutusest oli siiski näha nii Eestis kui Kreekas. Eestile lähimad alad, kus kogu varjutus oli nähtav, asusid Venemaal Põhja-Kaukaasias ja Lõuna-Uraalis, Euroopa Liidust Küprosel ja NATO-st Türgi Aasia-osas.

KUU VANAFILM: "Tuhkatriinu" (6. oktoober)

1907. aasta prantsuse tummfilm pikkusega 15 minutit. Režissöör ja stsenaarist oli Albert Capellani. Peaosatäitja Louise Lagrange oli – ei oskaks arvatagi – 10-aastane. Näha on, et teistest pisut lühem. Aga ainult pisut. Operaator oli Georgette Méliès, kelle isa Georges Méliès oli teinud 1899. aastal 6 minuti pikkuse filmi Tuhkatriinust, nüüd tegi tema tütar pikema, minu hinnangul ka parema. Leiti üsna sobiv tasakaal originaaltruuduse ja tollastele filmidele omase koomika vahel. Filmitrikid haldjast ristiemaga rõhutavad, et "Tuhkatriinu" on ikkagi otsapidi ulme. Võite vaadata kasvõi kostüümide pärast. Natuke häirib üksnes see, et ehkki filmis on tähtis roll keskööl, on kogu aeg õues valge.

ESIMENE ASTRONOOMIAVIDEO: Orioni udukogu (11. oktoober)

75 sekundi pikkune retk läbi Orioni udukogu, mis on üks kõige heledamatest udukogudest ja asub Orioni mõõga keskel. See on 1344 valgusaasta kaugusel ja meile lähim suur tähetekkepiirkond, nähtav palja silmagagi ja põhjalikult uuritud. Sealt on avastatud hulgaliselt kraami kuni pruunide kääbusteni välja, samuti mitu udukogust plehku pannud tähte. Udukogu rohekat värvust ei osanud XX sajandi alguse teadlased selgitada ja püstitasid hüpoteesi uuest keemilisest elemendist nebuuliumist. Heelium ju avastati päikeselt enne kui Maa pealt, miks ei võiks siis mõnda elementi udukogust avastada? Selgus, et elektronid hapniku ioonides teevad oma trikke, mida tollal ei suudetud laboris järele teha. Orioni udukogust pärinevad arvutimängusarjast "Alien Predaatori vastu" tuntud ksenomorfid.

TEINE ASTRONOOMIAVIDEO: "Ranger 9" häving (13. oktoober)

24. märtsil 1965 kukutas NASA seadme "Ranger 9" tahtlikult Kuu peale ja laskis sel iseenda kukkumist filmida. Sond oli suhteliselt suur, pärast päikesepaneelide avanemist 4,6 meetrit pikk. Sonni mass oli 367 kg ja päikesepaneelid andsid 2,3 m² pindala juures võimsust 200 W. Tuhandetest kaadritest esimene võeti 2363 km kõrguselt, viimane tehti umbes 300 m kõrguselt ja võimaldas resolutsiooni 3 detsimeetrit. Sündmust kanti televisioonis otse üle ja nende tuhandete kilomeetrite läbimiseks kulus sondil ainult 20 minutit. Commonsi videoks on laskumise lõpuosa, viimased 8 sekundit. Operatsioon loeti väga õnnestunuks ja NASA mõistis, et suudab inimesedki sondile järele saata.

KUU MATEMAATIKAVIDEO: Kuidas joonestada korrapärast kakskümmendnurka? (18. oktoober, 39 sekundit)

KUU TEHNIKAVIDEO: kolme kõrghoone lammutamine (22. oktoober)

Prantsusmaal Belfort'is korraldati 20. juunil 2019 lammutamise sõpradele tõeline vaatamäng: kolm kõrghoonet lammutati pealtvaatajate ees. Vaadake seda 3 minuti pikkust videot. Kõigepealt läheb taga keskel olev maja, seejärel vasakpoolne ja lõpuks kõige lähemal olev parempoolne. Üks hoone, kõige vasakpoolsem, jääb püsti ka, vähemalt selleks korraks. Seda sündmust võib nimetada ka kohaliku tähtsusega maailmalõpuks.

KUU GEOGRAAFIAVIDEO: Araali mere kokkukuivamine alates 2000. aastast (28. oktoober)

Kindlasti olete kuulnud, et Araali meri oli eelmise sajandi keskpaigani maailma suuruselt 4. järv ja nüüd on enam-vähem kadunud. Selle asemele tekkinud soolakörbe nimetatakse Aralkumiks. Vaadake seda 19 sekundi pikkust videot, mis satelliidifotode abil näitab järve piiride muutumist alates sajandi algusest kuni 2018. aastani.

Artikkel: Selgitades või liigselgitades? (Jüri Kallas)

Kui kristalselt aus olla, siis alljärgnev lugu on mul sõrmeotstes sügelenud pea mitu aastat. Teisalt on hea, et nii kaua sügeles, sest praegu kirjutades sai kõik põhjalikum ja üldistavam. Jutt siis raamatute joonealustest märkustest, aga ka kommentaaridest ja kommenteerivatest saatesõnadest.

Kui rääkida eesti ulmest, siis siin esindavad kaks autorit selle küsimuse vastandlikke äärmusi. Ma siiralt vabandan, et ma nad nimeliselt välja toon, aga mul oleks pisut tobe ju anonüümselt vaielda-selgitada, kui iga lugeja saab aru, et seal taga on üks või teine konkreetne isik. Ma ütlen küll need nimed välja, aga tsitaatide täpsuse asjus ma vastutust ei võta, sest enamjaolt on need öeldud suulises vestlustes. Ka tunnistan ausalt, et mul pole plaani kedagi paika panna – lihtsalt kaks selgelt väljajoonistunud äärmust ja mina seal kusagil vahel.

Kirjaniku seisukoht

Kirjanik Indrek Hargla on korduvalt väljendanud vastumeelsust joonealuste märkuste ja kommenteerivate saatesõnade asjus.

Täiesti mõistetav seisukoht, sest päris kindlasti tahaks Indrek Hargla autorina, et teda loetaks täpselt nii, nagu ta oma teksti on kirjutanud. Lugeja saagu aru täpselt nii palju, kui ta on võimeline aru saama ning mingeid vahendajaid teksti ja lugeja vahele pole vaja. Ja kindlasti pole vaja seletavat saatesõna, kus lugejale selgitatakse, kuidas ta peab konkreetset raamatut lugema ja mõistma.

Eestis ehk kommenteerivat saatesõna ei tehtaks, aga olen aru saanud, et Indrek Hargla tõlgetel on selliseid küll külge pandud. Ilmselt ka seetõttu luges autor mulle korduvalt sõnu peale, mida kogumiku „Suudlevad vampiirid” eessõnas tohiks olla ja mida kindlasti mitte. Mõni ehk võtaks taolist tegevust loomevabaduse piiramisena, aga mina end küll ahistatuna ei tundnud. Eks see oli tellimustöö ning ma olen ju Indrek Harglaga päris ühel meelel, et saatesõna ei tohiks õpetada lugejat, kuidas asjadest aru saada.

Tõlkija-toimetaja seisukoht

Kirjanik Veiko Belials on aga tõlkija-toimetajana suuresti vastupidisel seisukohal ja arvab, et kui vähegi vaja, siis tuleb märkused lisada ja kommenteerida. Kui ma kunagi Veikolt küsisin, siis vastas ta midagi taolist, et tal pole erilisi illusioone lugejate teadmiste asjus. Kas just nende sõnadega, aga mõte oli selline.

Mõneti on tal õigus, sest tõlkekirjandus on midagi muud, kui siin ja praegu loodud algupärandid. Tõlgitavad teosed pole sageli kaasaegsed, kirjutatud on nad teises keeles ja keskkonnas ning sisaldavad sageli tõesti asju, mida eesti lugeja unepaalt ei tea.

Kommentaari ja märkuste vastased on väitnud, et igaüks võib ju Wikipediast või mujalt võrgust järgi vaadata, kui midagi segaseks jääb. Mis saab aga siis, kui lugeja on paberraamatuga kusagil, kus pole elektrit, või pole lihtsalt võrguühendust? Või kui tegu on lugejaga, kel pole harjumust raamatule võrgust lisa otsida?

Kommenteerimise ohud

Kommenteerimise üks peamisi ohte on autori n-ö parandamine. Pean silmas, et pea sageli võib teost mõista mitmeti, või on teoses üks esmane kiht ja edasi on juba lugeja võimekuse küsimus, palju ta sealt veel leiab.

Vaat liigse kommenteerimisega võetakse lugejalt võimalus ise otsida ja leida. Halvemal juhul kommenteerija suisa surub lugeja kommenteerija arusaamise rööbastesse, mis pole hea isegi siis, kui kommenteerija on autorist kordades targem ja laiema silmaringiga.

Autori tekst on püha! Ja pühad on ka vead, kui autor neid teeb – tõlkija-kommenteerija asi pole autorit parandada ja lugejat õpetada.

Mida siis teha?

On vist ilmselge, et alati pole võimalik vältida joonealuseid märkusi ja kommentaare. Pigem on küsimus selles, kus oleks mõistlik piir.

Võib ju näiteks tuua tõsiasja, et ingliskeelses kirjanduses ei tooda Piibli ja Shakespeare'i tsitaate tsitaatidena välja, sest iga vähegi haritud inimene tunneb need ära. Kas aga eesti tõlkes peaks need tsitaatideks vormistama ja joonealuste märkustega varustama? Arvan, et ei peaks, sest mingil määral tunnevad Piiblit ka nn usuleiged eestlased. Ja sama on ju Shakespeare'iga, sest ka meie koolides teda mingil määral siiski õpetatakse. Me ei pane ju joonealust märkust Juhan Liivi või Tammsaare viidetele eesti ilukirjanduses. Pealegi, enamus taolisi viitamisi on niieknaa rohkem ilu ja värvi pärast, pigem teosele tapeediks.

Või siis teine näide. Ingliskeelses ja iseäranis lombitaguses kirjanduses on sageli tekstis hispaaniakeelseid sõnu, mõnikord suisa lauseid ning kõik ilma joonealuse tõlketa. Võib ju oletada, et nad kõik seal ookeani taga saavad hispaania keelest aru. Samas, mulle on jäänud mulje, et peale paari niibuse ja ühe õlle küsimise nad hispaania keelest suurt rohkem midagi ei tea. Vastutus on siiski lugejal endal ning ega arukas autor oma tekstis võõrkeelsete sõnade-lausetega väga üle ka ei pinguta.

Või kui ulmesse tagasi tulla, siis meenub Andrzej Sapkowski kommentaar Geralti-saaga haldjakeele kohta. Suur poolakas seletas, kuidas ta selle erinevatest keeltest kokku segas ning kui haldjakeeles öeldu oli teose arengu seisukohalt oluline, siis püüdis segada nõnda, et haldjakeeles öeldu ka arusaadav, vähemasti aimatav oleks.

Meenub ka Jacek Dukaj alternatiivajaloolise sandaalpunkromaani vene keeles ilmumise lugu. Vene kirjastaja tahtis kommentaare ja märkusi ning see tahtmine suudeti ka autorile selgeks teha, sest on ilmne, et vene ulmelugeja pole kursis ei antiigi, ei filosoofiaga. Vähemasti mitte sedavõrd süviti, kui seda kasutas ja nihestas oma romaanis tark ja haritud poolakas. Tõlkija (või toimetaja) kirjutas romaani lõppu kommentaarid-seletused ning siis autor vaatas üle, ilmselt ka kärpis ja vaidlustas, aga raamatu lõppu need kommentaarid pandi.

Eks selliseid näiteid võiks ju veel tuua, aga lugejal on pilt ehk juba selge?

Ja mida kindlasti ei tohiks teha?

Hästi negatiivselt on meelde jäänud Elizabeth Kostova vampiiriromaaniga joonealused, kus püüdliselt seletati, kes oli Marco Polo ja kes osmanid. Ja siis oli seal üks hästi segane ja keerutav seletus, kus ridade vahelt võis välja lugeda, et tegu on kiriku abihoone kuppellaes oleva vitraažaknaga. Miks aga ridade vahelt? Seletus ise oli keeruline ja keerutav ning ka mittevajalik, sest tegelane tõstis pilgu vaid korraks...

Või siis Charlaine HARRISE vampiiriromaan, kus joone all seletati muarust üsna ilmselgeid

asju, aga jäeti seletamata näiteks kõik naistepesu-teemaline ja muu taoline. Eks ma kontekstis muidugi taipasin ja ega neid seletusi ju tegelikult vaja ka polnud, aga see näitab kenasti, kui võrd ripuvad need märkused ära tõlkija või toimetaja isikust.

Mäletan, et kui kunagi ammu ilmus eesti keeles esimene Jorge Luis Borgese jutuväljaanne, siis seal öeldi, et kuigi kommenteerima peab, aga ENE-t nad dubleerima ei hakka. Mulle jäi see meelde ja muarust päris arukas seisukoht, et lugejal on võimalus ise otsida, kui ta ei tea.

Lahendus?

Nagu näha, pole probleem joonealustes märkustes, kui sellistes... pigem siiski liigeses seletamises.

Üsna ebamugav on lugeda juturaamatut, kus iga paari lehekülje järel on joonealune märkus. Arvan, et XX sajandi teise poole teosed ei vaja nii palju seletamist ja kommenteerimist. Varasemad ehk teinekord küll. Aga kui neid märkuseid koguneb raamatu peale juba sadakond või enam, siis ehk tasuks mõelda kas taustu avava saatesõna või raamatu lõpus olevate kommentaaride peale?

Minu isiklik seisukoht on, et joone all peaks kommenteerima ainult selliseid kohti, kus kultuurikonteksti erinevus või mõni muu põhjus segab mõistmast raamatu olulist sõlmpunkti. Noh, et kui lugeja sellest kohast aru ei saa, siis on tal raamatu edasine mõistmine pea võimatu. Ja ilmselt võib ka eeldada, et lugev inimene on koolis käinud ning seetõttu pole ka kooliprogrammis omandatu või mitteomandatu kommenteerimine arukas. On ju teadmiste omandamine pikk ja pidev protsess ning eks iga lugeja on erineval tasemel ja ka seetõttu pole üht ja ainuõiget lahendust siin võimalik öelda.

Eks märkuste ja kommentaaridega ole samamoodi kui teksti toimetamisega – ideaalis peaks seda tegema nii vähe kui võimalik, aga nii palju kui (häda)vajalik.

Artikkel: Kõige lihtsam žanr? (Kalver Tamm)

Igal ajastul on omad kangelased. Keegi, kes tuleb ja paneb korra maksma. Keegi, kes on tugev ja julge ja kütab pahadele meestele koslepi mis on koslep. Tegelikult ei pea üks kangelane ise kübekestki korrast hoolima. Peaasi, et ta on tugev ja julge ja tema õiglase viha alla langevad headele inimestele meelehäärmi valmistavad isikud. Tänapäeval teavad kõik Batmani ja Supermani ja kõiki neid teisi ülivõimetega koomiksitegelasi, mõned aastakümned tagasi niitsid Arnold, Sylvester ja Chuck automaatidega tuhandeid USA vägevust ohustavaid erineva kaliibriga kurikaelu, enne neid oli Clint ja tema 0.44 kaliibriga Magnum. Ja palju palju varem olid Wyatt Earp, Wild Bill Hickock, Billy The Kid, Jesse James. Päriselt elanud kauboid, seadusesilmad, lindpriid, kelle nimed hakkasid lugudes oma elu elama ja kasvasid päris meestest suuremateks. Kangelasteks.

Eks ta mõneti meelevaldne ole ja sõltub ka ajalookirjutajast, aga Metsiku Lääne ajastu lõppkuupäevaks loetakse 1890. aasta 29. detsembrit¹, kui toimus Wounded Knee lahing (tuntud ka kui Wounded Knee tapatalgud), kus valitsusväed sisenesid Lakota hõimu laagrisse, et hõimu sõdalastelt relvad ära korjata. Midagi läks selle korjamise käigus väga valesti ja tulemuseks oli üle kolmesaja surnud mehe, naise ja lapse². Nüüd oli ääremaa tsiviliseeritud. Kauboid võisid oma kaabud ja lassod varna riputada. Praktilist vajadust nende järele enam ei olnud.

Kuhugi ei kadunud aga vajadus unistada. Unistada näiteks sellest, kuidas hommikul viimane kohvipära tukkide kustutamiseks lõkkeasemele valada, seejärel kannuste kõlinal elegantse kaarega sadulasse hüpata ja siis mantli lehvides üle ääretu kõnnumaa oma järgmise seikluse poole ratsutada.

Praktiline vajadus kauboide järele hakkas tegelikult oluliselt kahanema juba pärast 1869.

aasta kümnendat maid, kui Transkontinentaalse raudtee kaks otsa kokku said ja nii inimeste kui varustuse liigutamine oluliselt kiiremaks, lihtsamaks ja ohutumaks muutus.

Esmalt hakati neid kõrtsilaua taga räägitud jutte massiliselt odavateks pehmeaanelisteks raamatuteks vorpima, mõtteliste eelkäijatena võib ehk nimetada ka James Fenimore Cooperi Nahksuka jutte, aga olulise erinevusena me tänapäeval Cooperi nime teame, nende 1880. aastatel kilodena müügile tulnud teoste autoreid aga mitte. Samuti võttis Buffalo Bill 1883. aastal¹ kätte ja hakkas oma Metsiku Lääne etendusega mööda Ameerikat tuuritama ja oma versiooni oma loost rääkima. Jõudis hiljem ka Euroopasse välja.

1882. aastast pärineb hoiatav näide sellest, mis juhtub, kui tappa mees, aga jätta legend ellu. Kui ei oleks 2007 aasta filmi „The Assassination of Jesse James by the Coward Robert Ford“ ei teaks me keegi Robert Fordi nime. Aga pangaröövel Jesse James on kui Metsiku Lääne Robin Hood. Kõik tema eelnevad sigadused muutis tähtsusetuks see, et Robert meest selga tulistas³. Ja nii ongi Jesse James laulu sees, aga Robert Ford igaveseks tuntud kui argpüks ja neid ametnikke, kes Robertile Jesse tapmise eest amnestiat lubasid, ei mäleta samuti keegi.

Loogilise jätkuna jõudsid need kangelased loomulikult ka kinolinale. Olgu see daatum milline tahes, viidatakse nii 1899. aasta filmile „Kidnapping by Indians“ kui ka 1903. aasta filmile „The Great Train Robbery“, aga on ka käsitus, mille järgi sai westernist žanr 1908. aastal⁴. Selleks ajaks oli kinotehniline võimekus jõudnud piisavale tasemele, et valminud filmid vastaksid žanrinõuetele, sest on ju üks korralik western tehniliselt keerukam kui „Kastetud kastja“ või Meliesi mustkunistrikkide filmiversioonid.

Enne aga kui westernist kui žanrist edasi rääkida, on ehk paslik peatuda korra sellel, miks üldse on vaja žanrimääratlusi. Milleks see kategoriseerimine? Mida see annab? Äkki saab ka ilma? Ehk piisab kui piirduda „meeldib - ei meeldinud“ skaalaga. Ja ajendas mind antud kõrvalpõikeks üks raadiost kuulnud saatelõik, kus kaks saatejuhti sattusid rääkima õudusfilmidest. Teemaks olid kõige õudsamad žanrifilmid läbi aegade ja teema sissejuhatajateks teatas üks saatejuhtidest, et tema arvates on õudusfilmid vastikud ja ta ei saa aru, miks inimesed nende vaatamise peale oma aega kulutavad, sest üks õige film peaks midagi vaatajale vastu andma, alust mõttetööks või hilisemaks analüüsiks. Olgu selle seisukohaga kuidas on, aga veel huvitavamaks muutus vestluse kuulamine minu jaoks hetkest, kus teine saatejuht, kes õudusfilmidesse palju soosivamalt suhtus, hakkas talle meeldivaid õudusfilme nimetama ja esimene mõningate näidete peale leebus ja need samuti headeks filmideks tunnistas. Kasutades aga siis juba žanrimääratlusena trillerit. „A Clockwork Orange“ (1971) ühe näitena. Heakskiidu teenis ära ka „A Nightmare in Elm Street“ (1984). Mis sobib minu meelest väga hästi näitlikustama seda, miks enne kui hakata rääkima žanritest võttes meeldib-ei meeldi, võiks paika panna need indikaatorid, mille alusel film üldse või teise žanrisse paigutada. Mis teeb näiteks westernist westerni?

Võttes appi lihtsa loogika ja oma vaatamiskogemuse, võiks äärmiselt lihtsustatult öelda, et westernis peab olema kauboi, tema ustav suksu ja verejanuline indiaanlane. Eriti klassikalise westerni saamiseks tuleb veel tegevus asetada Metsikusse Läände ajavahemikku 1865 – 1890. Nii konkreetsete piiride tõmbamisega on aga see häda, et sedasi jääks žanr päris tühjaks, sest ei ole ta ju kunagi valmis. Sest kui me paneme näiteks žanripiirid paika John Fordi esimeste westernid põhjal ja ütleme, et kõik, mis neist piiridest üle läheb ei ole western, siis jääksid välja ka John Fordi enda hilisemad filmid. Ikka ja alati on mõni film, mis žanripiire ületab ja neid seeläbi ka järgmiste jaoks laiendab. Mistõttu on mõistlik tuua sisse ääremaa mõiste.⁵ Piir tsivilisatsiooni ja metsikuse vahel, kuhu seadused väga ei ulatu, aga elada ja ellu jääda on vaja. Ja see mõiste annab meile vajaliku paindlikkuse. Üks oht, mis väga rangete

piiride tõmbamisega kaasneb ja siinkohal kindlasti sõnastamist väärib, on potentsiaalne võimalus, et žanrikäsitlustes hakatakse esile tõstma kunstiliselt ehk mitte nii kõrgel tasemel filme, kui need aga hiilgavalt etteantud raamidesse mahuvad⁶ ja käsitlusest võivad välja jääda hoopiski mitmekihilisemad filmid, kui need mõnd sõnastatud reeglit rikuvad. Seega tuleks nende piiride mahamärkimisel alati lähtuda printsibist, „nii palju kui tarvilik, aga nii vähe kui võimalik“. Mistõttu minu isiklik eelistus ongi, et vesterni kui žanri määratleda tegevust käivitava situatsiooni läbi. Lähtuda filmi sisemisest struktuurist, mitte visuaalsetest kujunditest.

Tuleme nüüd aga tagasi žanri algusaegadesse. Ühe lihtsa vesterni tegemine on parasjagu soodne ettevõtmine, eriti kui kasutada nippi, kus ühe filmi tarbeks filmitud materjali ka teises ära kasutakse, nagu väidetavalt ja mitte eriti üllatuslikult algusaastatel ette tuli.¹ Otsene võrdlus on siin tänapäevastki võtta, filmistuudio The Asylum, kes oma filme kokku pannes väga julgelt täiesti ilmselgelt muuks otstarbeks filmitud materjali ära kasutab. Selline korduvkasutamine viib aga paratamatult selleni, et vaataja küllastub. Ja huvi vesterni vastu hajus. Vesterni uus tõus tuli 1930. aastatel ja seostati seda nii helifilmi kui ka Suure Depressiooniga.¹ Esiteks on püstolipauk ja piitsaplaks helina oluliselt mõjusam kui vahekaardil olev „pauhh“ või „nätki“ ja teisalt tulid nutikad ärimehed raskete aegade üle elamiseks välja „double bill“ seanssidega, kus ühe pileti eest oli võimalik vaadata kahte filmi. Mis tõi kaasa vajaduse soodsa täitematerjali järele. Mis omakorda tähendab, et oli loodud soodne pinnas tippude esilekerkimiseks. Mida suuremaks läheb kogemus, seda suuremaks läheb tõenäosus, et sünnib midagi suurt. Ning kui uskuda erinevaid allikaid, muuhulgas siis Jay Schneideri koostatud raamatut „1001 filmi, mida elu jooksul peab nägema“ sündisid esimesed sellised žanritipud, mida tänapäevalgi kõnetavad, aastal 1939. Senini toimus kogemuste hankimine. Ja üldine seisukoht on, et oma tippu jõudis Ameerika vestern viiekümnendatel aastatel.¹ Kusjuures leidis aset nähtus, mille kohta Andre Barzin võttis kasutusele väljendi supervesternid⁷. Vestern jõudis oma arengus faasi, kus ta oma olemasolu õigustamiseks arvas, et peab lisaks oma tavapärasele kaanonitele ka midagi lisaks pakkuma. „High Noon“ (1952) näitel sotsiaalse kommentaari.

Kuuekümnendatel jõudsime aga taas tsükliga sellese faasi, kus ameerika vestern end publiku jaoks ammendas ja esile kerkis spagetivestern.¹ Kõige tuntum muidugi Sergio Leone ja tema dollaritrioloogia ja minu isiklik absoluutne lemmik „Once Upon a Time in the West“ (1968), aga samavõrra oluline ka Sergio Corbucci, kelle „Django“ (1966) on kindel žanriklassik ja kelle filmides tõusis žanriikooniks Franco Nero. Spagetivestern alamžanri nimena muidugi kõige paremini ei kõla (võrdluseks näiteks spagetiõgija). Veidi põlastav, alavääristav toon on sellel nimele küll juures, aga tuletame siis meelde, et žanrimääratlus ei ole mingilgi viisil filmi kvaliteedi näitaja. Kui me nimetamegi ühe filmi psühholoogiliseks draamaks ja teise spagetivesterniks, siis ei anna see mingit infot kummagi filmi kvaliteedi kohta. See määrab ära ainult mängureeglid. Annab ette mingid juhised või juhtnöörid, kuidas teatavaid stseene ja olukordi kujutada ja dramaturgiliselt lahendada. Žanrimääratlus üksi ei ütle, et üks film on teisest parem, sest ta on suursugusemast žanrist. Filmid ei paigutu žanrite põhjal hierarhiasse. Hierarhiasse paigutamisel, mida me loomulikult kõik teeme, tuleks püsida žanri piires.

Kiites ühte filmi või laites teist, kiidame või laidame pahatihti seda lugu, mida meile räägiti. Millest lähtuvalt on loogiline, et on olemas käsitlusi, kus filmikunsti on võrreldud keelega.⁶ Žanr on sellises käsitluses siis murrak. Filmitegija annab sulle teada, mis murdes ta oma lugu jutustab ja vaatajana saad sa vastavalt kohaneda. Selle käsitluse ilu tuleneb mõttearendusest, et filmile antav hinnang ei sõltu mitte ainult filmitegija loojutustamise oskusest. See sõltub võibolla isegi samavõrra vaataja oskusest kohaneda sellele murdele, milles lugu räägitakse. Vaataja keelevaldamise oskusest.

Seitsmekümnendate alguses hakkas jällegi vesternite hulk vähenema, sest kuigi Itaalia

vesternid on ameerika omadest mängulisemad, lustlikumad, ennast mitte nii tõsiseltvõetavad, siis on ikkagi teatav hulk kordi, mis vaataja on nõus vaatama lugu, kuidas üksik kauboi ratsutab linna, võidab kurja suurmaaomaniku, tõrjub möödaminnes ka komantšide rünnaku ja siis ratsutab minema. Selle loo uuesti ja huvitavalt rääkimine ei ole kerge ülesanne, nõudes jutustajalt nii ekstra pingutust kui ka annet. Kõige lihtsam on muuta visuaalset külge. Räägitav lugu võib oma sisult jääda samaks, muutub ainult pakend. Kõige lihtsama näitena „Outland“ (1981), kus kaunid kosmosevaated pidid maskeerima fakti, et meile räägitakse uuesti „High Noon“ lugu.

„Heaven's Gate“ (1980) on tihedasti äramärkimist leidnud kui film, mis hukutas United Artists stuudio.⁸ Rahaline kaotus, mis selle väntamise ja levitamisele stuudiole osaks sai, olevat liiga ränk olnud. Nüüd lisame sellele taagale lisaks ka seisukoha, et „Heaven's Gate“ on ka vesternižanri lõpetaja.¹ See raha, mis filmi valmimiseks kulus ja mida ta tagasi ei teeninud, on siis üks põhjus, miks produtsendid oma vahendid teiste, tulusamate žanrite filmide valmimisele suunasid. Minu seisukoht on, et kuigi fakti, et film kassas läbi kukkus, ei ole võimalik vaidlustada, on tegemist täiesti korraliku vaatamisega. Michael Cimino ei kaotanud üleöö kõiki oma lavastajaoskusi.

Vaadates aga asjalugude positiivsemat külge, siis kuigi žanr on ametlikult surnuks kuulutatud ja maha maetud, siis tuleb ikka vahel sõnaosavaid mehi ja naisi, kes selles murdes sõnu seada oskavad ja ääremaast niimoodi rääkida oskavad, et publik kuulama jääb. Üheksakümnendate alguses Kevin Costneri „Dances with Wolves“ (1990) millest saaks John Fordi „Searchers“-iga (1956) koos näidates huvitava *double-feature* ja Clint Eastwoodi „Unforgiven“ (1992) kus mees oma kogu eelneva vesternikangelase imidžiga vastuollu läheb. Uuematest näidetest Gore Verbinski animatsioon „Rango“ (2011), mis minu isikliku kogemuse järgi žanriga rohkem sina peal olevale täiskasvanule huvitavamgi jälgida oli kui ootuspärasele sihtrühmale. Õudusvesterniks liigituv „Bone Tomahawk“ (2015), kus Kurt Russelli poolt juhitud salk linnakodanike peab mõned teised linnakodanikud inimsööjate küüsisist päästma. Samuti ka uusversioonid klassikalistest vesternidest „3:10 to Yuma“ (1957 ja 2007) ja „True Grit“ (1969 ja 2010). Loomulikult ka Quentin Tarantino „Django Unchained“ (2012) ja „Hateful Eight“ (2015). Ning žarni elujõulisuse tunnistusena mõned näited ka teistest meediumitest. Ulmevesternist „Westworld“ (1973) inspireerituna on juba kolm hooaega telesarja tehtud ja kiidetud arvutimäng „Red Dead Redemption“ on saanud veel rohkem kiitust kogunud teise osa. Kiitus väljendub siis muuhulgas umbes 32 miljonis müüdnud koopias.⁹

Sellest viimasest lõigust tasub muuhulgas kõrva taha panna ka selle, et kasutasin siin väljendeid õudusvestern, ulmevestern, viitasin animeeritud vesternile, lisame siis siia ka veel komöödiavesterni „Blazing Saddles“ (1974) ja muusikalivesterni „Paint Your Wagon“ (1969) ehk siis žanripiiride nihutamisele on mõned lavastajad ja stsenaristid läinud nii kaugele, et on võimalus argumenteerida ühte ja teistpidi, et kuhu žanrisse mingi film siis ikkagi paigutada. Võib mõelda muidugi selliselt, et kahte žanrisse paigutatav film toob kinno mõlema žanri austajad. Küünilisem vaatenurk aga, et neist kahest subjektiivselt ebameeldivam žanr peletab eemale teisest vägagi lugu pidava publikumi. Kindlasti tuleb aga määratlustes tähelepanelik olla ja mitte lasta end butafooriast segada. Muusikali „Oklahoma!“ loodetavasti keegi ei hakka vesternina reklaamima, kuigi tegelased seda põhimõtteliselt võimaldaksid.

Nüüdseks oleme aga žanri määratlemise ja selle määramise juures olevate ohukohtadega ehk piisavalt tegelenud ja võime panna proovile „Once Upon a Time in the West“ (kasutan edaspidises lühendit OUTW) vastavuse vesterniseadustele.

On täiesti võimalik, et minu eelnev kirglikkus spagetivesterni kaitsmisel tulenes sellest, et

ajaks kui Leone võttis OUTW filmimise ette, oli žanr valmis ja mees ise ka valmis. Oli baas, millele tugineda, filmid millele vihjata. Sümbolid, millega mängida. Nii tema enda loomingust kui ka eelkäijate loomingust. Sergio ise pole ju kunagi varjanud oma imetlust John Fordi filmide osas¹⁰.

Loomulikult saab OUTW vaadata kui lihtsalt kaunist ja hoogsat seiklust. Ei ole tarvidust üldse žanrireeglite täitmisse või nende rikkumisse süveneda, aga žanriajaloos oluliste filmidega mingilgi määral kursis olemine annab antud teosele mitmeid lisakihte avastamiseks.

Alustades juba algustseeniga. Sergio on võtnud „High Nooni“ rongi ootamise stseeni ja venitanud selle absurdsesse pikkusse. Lisaks on üks rongi ootavatest meestest Woody Strode, kes on mänginud mitmes John Fordi filmis ja teine Jack Elam, keda on näha ühes „High Nooni“ kõrtsistseenis. Võib kõlada vastuolulisena, et alles oli tegemist hooga seiklusega, nüüd aga ootavad filmi alustuseks kolm meest kümme minutit rongi. Kasutan aga siinkohal võimalust ja tsiteerin Alfred Hitcocki, kes on öelnud, et „There is no terror in the bang, only in the anticipation of it.“¹¹ Ehk siis see hoogne seiklus kulgeb rahulikus ja täpselt kaalutletud tempos. Ei mingit asjatut rapsimist. Aeg, mida Leone oskab pealtnäha triviaalsete tegevustega (näiteks tüütu kärbse eduka vangistamisega) täita ja käepäraste taustahelide (näiteks närvidelekäivalt kriiksuva tuulelipuga) raamida on see aeg, kus alles vihjatakse, et midagi hakkab juhtuma ja see annab vaatajale võimaluse oma eelneva vaatamiskogemuse põhjal sündmustest ette rutata. Mängida oma peas läbi võimalikud stsenaariumid kuidas lugu edasi liikuda võiks.

Mis võimaldab lavastajal vaatajat ninapidi vedada. Väga julmas stseenis, mille algus on viide vesternile „Shane“ (1953), tapetakse perepea ja tema kolm last. Ning mõrtsukat kehastab Henry Fonda. Keeruline on muidugi hinnata kui väär võis see tunduda toonasele vaatajale. Oleks selles rollis Jack Palance või Lee van Cleef, ei oleks keegi kulmugi kortsutanud. Aga Henry Fonda. Seesama mees, kes kehastas mõistuse häält ühes varajases supervesternis (kui kasutada Barzini terminoloogiat) „The Ox-Bow Incident“ (1943) ja kirgliku õigluse eest võitlejat vandekohtunik nr. 8 draamafilmsis „12 Angry Men“ (1957). Ameerikas linastunud versioonist lõigati igatahes kaader, milles Fonda tegelane päästikule vajutab, filmist välja, ilmselt siis kartuses, et publik lihtsalt ei aktsepteeri sellisel tasemel vastuolu eelnevate teadmise ja kogemuse ja Sergio poolt pakutava vahel.

Julmuse ja jõhkru tasakaalustamiseks on filmis ohtralt natuke tobedavõitu dialoogi. Oma jaburuses samas suurepäraselt tsiteeritavat. *One-linerite* kasutamise viisid muidugi täiuseni kaheksakümnendate märulistaarid, aga Leone tegelased ei jää neile oluliselt alla. Teksti sisukuse mõistes siis, teksti esitamise tase on midagi hoopis muud. Olenemata sellest, kas räägib narratiivi mõttes hea tegelane või kurikael, ei mõju nad kordagi naeruväärset. Sest pinna all pulbitseb pinge, igal hetkel on selgelt hoomatav, et kukk on pooles vinnas ja üks valesti öeldud sõna võib olla fataalsete tagajärgedega. Kaugel žanriminevikus on need ajad, kui peategelasest kauboi ühtegi vägisõna ei tarvitanud ja igat naisterahvast daamiks nimetas.

Väga palju naisi muidugi vesternifilmides ei seikle ja karjäärivalikuid oli neil põhimõtteliselt kaks, kas pühak või hoor ning põhitööna olla kangelasele toeks.⁶ Mõnel juhul ka oma elu ohvriks tuues. Selles valguses oli juba Grace Kelly rolli filmis „High Noon“ erandlik, kuna seal võttis naine reaalselt relva kätte ja asus oma mehe kaitsele. Leone läheb aga veel mitu sammu kaugemale, Claudia Cardinale on nimelt mõlemat. Ühtaegu nii New Orleansi prostituut, kes sealt rohkem raha kui armastuse sunnil ääremaale taluperenaiseks saabub. Teisalt ka emafiguur. Kõigis stseenides, kus Claudia on koos sümpaatse lurjuse Cheyenne'ga on küll näha, et mehele see naine väga meeldib, aga samas on ta tõstetud kättesaamatusse kõrgusse. Midagi räpast ei saa teda puutuda või kui puutubki, siis ei jää mustus külge. Kuum

vesi ja seep taastavad naise puhtuse.

Vesi on filmis üleüldiselt kesksel kohal, lausa sellisel tasemel, et pani mõtisklema teemal, kas näiteks „Chinatowni“ (1974) on võimalik tõlgendada OUTW ideelise järjeloona? Vesi kui elu allikas ja luubi all oleva filmis ka ääremaa alistamise vahend.

Küllalt läbinähtavalt sümboliseeribki filmi lõpus jaama saabuv rong ääremaa alistamist ning ainuke, kes on suuteline üleminekuks. Ainuke, kes suudab metsikust maailmast liikuda tsivilisatsiooni rüppe. Ilma kelleta seda tsivilisatsiooni võibolla ei saabuiski on Claudia tegelaskuju-. Meestel aga, kes on eelnevalt relvadel kõlavalt rääkida lasknud, ei ole selles uues maailmas kohta. Nemad ei ole võimelised muutuma. Nende jaoks ei ole üleminek võimalik. Pessimistlik vaataja võib filmi lõppu pidada lausa žanrilõpuks. Sest kuhu on siit edasi minna? Ääremaa on alistatud.

Loomulikult saab alati minna lihtsama vastupanu teed ja minna esimese emotsiooniga kaasa. Näiteks võtta seisukoht, et kui midagi paistab välja lihtne, siis ei olegi seal pinna all midagi avastamist väärt. Sest mida on meile õpetada hea ja paha heitlusel, kus võitja on ette teada? Siin võiks aga mõelda sellele, et alati ei olegi vaja õppetundi. Vahel võib loo jutustamise eesmärgiks olla ka kinnituse andmine. Vahepeal on vaja seda kinnitust, et maailm ei ole kohekohe tagasi metsikusse langemas. Linnakese peatänaval toimuvat vastasseisu võib vaadelda kui rituaalset ohverdust tsivilisatsiooni kestma jäämise altarile, kus kõik muu ebaoluline on ära kooritud. Jääb mees mehe vastu. Ja võidab meie eestvõitleja. Ning kui rituaal on läbi ja etendus lõppenud, lähme me rahuliku südamega tagasi oma palkonni oma pere rüppe, aga vesternikangelane, kes õieti kumbagi maailma ei sobi, peab ootama järgmist kutset. Järgmist korda kui on vaja kangelast. Sest alati on uusi ääremaid, mis vajavad alistamist.

Viited:

¹ The Oxford History of World Cinema (koostaja Geoffrey Nowell-Smith) – Genre Cinema – The Western

² https://en.wikipedia.org/wiki/Wounded_Knee_Massacre

³ https://en.wikipedia.org/wiki/Jesse_James

⁴ Film Art: An Introduction (David Bordwell & Kristin Thompson) – Film Genres

⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Frontier_thesis

⁶ Film Theory and Criticism (koostajad Leo Braudy & Marshall Cohen)

⁷ What Is Cinema? Vol II. (Andre Bazin)

⁸ [https://en.wikipedia.org/wiki/Heaven%27s_Gate_\(film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Heaven%27s_Gate_(film))

⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Red_Dead_Redemption_2

¹⁰ <https://www.nytimes.com/1989/05/01/obituaries/sergio-leone-67-italian-director-who-revitalized-westerns-dies.html>

¹¹ <https://www.goodreads.com/quotes/35956-there-is-no-terror-in-the-bang-only-in-the>

Arvustus: Jana Vagner „Vongozero“ ehk „To The Lake“ (Riho Välk)

Kõik sai alguse Jana Vagneri usinast blogipidamisest.

Järjejutuna kirja pandud seiklus sai populaarseks, siis jõudis raamatukaante vahele, 2016. aastal ilmus ka eesti keeles ning siin me nüüd oleme: 15 episoodi vene draamat. Heal lapsel on mitu nime, raamat on Vongozero, sari inglise keeles To the Lake, vene keeles Epidemiya. Lihtsuse huvides jään romaanipealkirja juurde.

Mis on siis teemaks? Ikka see, mis on 2020. aastal olnud kogu maailma peamiseks teemaks - katk. Vongozero raamatus on selleks veidi kurjem gripp, võib-olla siis ka natuke raevukam COVID-19, aga kokkuvõtte on sama - palavik, köhimine ja surm. Sarjas on katkule dramaatilisust juurde antud, lisades ka kerge zombinüansi - haiged muutuvad üsnagi tagedateks, hakkavad ringi tuiama ning silmad muudavad värvi. Täpsemate detailide jaoks ei ole 15 episoodi jooksul aega, vaataja peab leppima sõnumiga “ikke peris irmus on”.

Võimalik katkukandja on enda ja teiste ohutuse nimel desovahendiga üle kallatud. Rohkem sellest teemast ei räägita.

Mis toimub? Romaan on üsna algusest lõpuni stiilipuhas maanteefilm (*road movie*) - rühitakse autodega läbi lummetuisanud teede, kohatakse erinevaid inimesi, nii halbu kui häid, vahel juhtub õnnetusi, vahel läheb mõni auto katki. Ning inimesed muutuvad pidevast sunnitud lähikontaktist piredaks ja õelaks. Vagner on selle koha pealt ikka üsna andekas draamavenitaja - on aru saada, et autor on naine, kes näeb ja jutustab asju naiselikult perspektiivist, kuid hüsteeriapursked ei tule tühjast kohast, vaid nendeni jõutakse järjekindlalt ning arusaadavalt. Ja see on kõik hea. Kui sa oled ikka nädal aega pidanud naeratama sellele kuradi krõhvale, kes sult mehe üle lõi, siis võib teda ju mingil hetkel südamest persse saata.

Mida tehakse sarjas teisiti? Esimene viga (või siis äkki mõne jaoks just suur võit) on see, et eeskujuks võeti "Elavate surnute" ("The Walking Dead") üheksateistkümnnes-või-mis-iganes hooaeg ning lähtuti põhimõttest "peame igasse episoodi pressima maksimaalselt draamasoga, enne kui peame jälle selle mõttetu maailmalõpuga tegelema." Kuna originaalteoses oli lollakate kismade jaoks potentsiaali ainult mõistuse piires, siis on sarja sisse toodud kaks täiesti uut tegelast - autistipoiss ja viinatibi. Nende vahel käib siis eriti veniv ja mõttetu tiinekaromanss, mis kuskile välja ei jõua. Ja iga kord kui nad midagi kohmakalt üritavad, hakkab mängima [Kuldne Trio - Sirje](#). Lisaks on Marina sarjas rase (raamatus oli autistliku, umbes 3-aastase tütreaga), sest iga õige draama peab kaasas lohistama rasedat naist, keda kõige halvemal hetkel sünnitama panna. Kaks raamatutegelast on ka puudu, kuid nendega juhtunu jaotatakse teiste tegelaste peale laiali ning väga põnevad nad tegelikult ei olnud. Igasuguseid mõttetuid kõrvaltegelasi tuli ja läks nagu konveieriga, ükski neist ei pakkunud huvi. Ja millegipärast tulevad mängu ka veel hiinlased. Sest ilmselgelt on lahtilastud katk hiinlaste biorelv.

Uus naine paremal käel, vana naine vasakul käel, Marina kõhtu kinni hoidmas (rasedust ei tohi sekundikski unustada!) ning 2020. aasta radikaalseima mõminräpi kaanepilt ongi valmis. Ja nagu ikka, unustas kogu meeskond ära, et Anton on olemas.

Tegevuse võib jagada kaheks: sõidetakse kuskile ja asjad lähevad halvasti või peatutakse kuskil ja asjad lähevad halvasti. Kõikidel juhtudel on vinti natuke üle keeratud, lemmikdetailiks oli, kui üks autodest sai vale kütust ja lõi selle peale pidurikettast sädemeid välja. Kui leitakse lääbakas maja, on see ikka tõesti lääbakas. Kui leitakse uhke maja, on see ikka mõisa eest. Keskklassi 80-120 ruutmeetrist kaminaga maja Venemaal ei eksisteeri. Kõik ettejäavad

tegelased on ka hästi mustvalged. Sama kipub olema tegevuste endiga – on selgelt halvad ja selgelt head valikud ja tohutu emotsionaalne taak nende vahel valimisel.

Tegelastest. Ma ei tea, kas viga on minus, aga kogu põhiseltskonna kamba peale pole ainsatki sümpaatset inimest. Kaheraudsega taadi rolli täitev Boris ehk oli kõige lähemal sellele, aga pärast isegi venelase kohta liiga räiget joomatuuri kadus seegi lootus. Lõpupoole usuhulluks pööramine oli aga lihtsalt mäge. Anna on manipuleeriv eit, Irina on virisev eit, Sergei on nende kahe vahel nagu loll eesel, Leonid on klassikaline tülgastav uusrikas-jõmm oma stripperist vinguviul-trofeenaise ja *bad bitch* tütreaga. Sergeil ja Irinal on ka poeg, keda ei viitsita igas episoodis näidatagi, kuid kes peab vahepeal ära kaduma või muud tüütu tatika rolli jaoks kohustuslikku elementi täitma. Misha on endale saanud kõik autismihäire võimalikud hädad ja boonuseks ka epilepsia. Polina oleks klaasitäie puskari ja 3 sekundi tähelepanu nimel kõigeiks valmis. Ainus tegelane, millest mul kahju oli, oli kastiga Buhhanka, mis kraavi sõitis. Vene värki, traditsioonilisi soorolle ja suhetedünaamikat pritsis uksest ja aknast, naiste peamiseks panuseks oli keerulistes olukordades meeste motiveerimine kriisetega “leidke lahendus!!!”. Sest on ju teada, et kui naised võtmehetkel ei karju, siis mehed lihtsalt nokiks nina.

Mehed! Püssid kätte ja vahtige kurjalt enda ette. Ma niikaua olen taustal ja paistan tujukas.

Raamatu lugemisel oli mul väga lihtne iseennast tegevuse keskele asetada. Umbes kui ma peaksin Tallinna äärelinnast sõitma 20 kraadise külmaga ja külavaheteid mööda Võrru, lihtsalt korruta teepikkus viiega. Või siis näiteks Leetu. Oleks ka meil tee ääres talumajasid, mõni rullnoka ja oht nuga saada. Sarjas lükati ikka kõvasti action-vinti peale: relvadega täristasid nii sõjaväelased, peategelased kui ka külammad. Sõjavägi jooksis igal pool ringi, andsid tina rahva pihta ja lõpus lasid hiinlased hävituslennukitega ringi. See kõik nihutas fookuse minu jaoks ikka väga vales suunas.

Kokkuvõttev arvamus: käib kah. Paarsada kilomeetrit ida poole jääv lummetuisanud metsatee on ikkagi kodusem kui postapo Nevada kõrbes. Vaatamata sarja autorite parimatele pingutustele ei ole suudetud välja rookida emotsiooni “see võib ju juhtuda siinsamas ja minuga”. Aga äkki on minu peakuju vale? Internet paistab pakatavat kiidulaulust, kuidas see on värskendav vaheldus tavalisele postapo-seiklusele, samuti kiidetakse seda, mida mina enne laitsin - et see on sarnane “Elavatele surnutele”. Äkki inimestele ikkagi meeldib draama ja ulme suhe kõige paremini, kui see on 10:1? 100:1?

Raamatuarvustus: Manfred Kalmsteni „Raske vihm“ ehk Geniaalsest kirjamehest sai harju keskmine kirjanik (Ene Kallas)

Ühelt poolt oli väga hea meel käte vahel hoida ja lugeda Kalmsteni jutukogu „Raske vihm“. Teiselt poolt – no oli siis niimoodi vaja? Poolt argument on see, et iga autori jaoks saabub kord päev, mil tuleb raamat välja anda. Liiga kaua venitada ei saa, ja oi kuidas päris oma raamatu ilmumine tõstab enesehinnangut. Kohe niimoodi, et tahaks veel ja veel ja veel kirjutada. Uhke ja väärikas tunne ju...

Vastuargumendiks – kui poole raamatust moodustavad toored ja läbiseedimata, -kirjutamata lood, ei ole see kasuks ei autorile ega ka mitte kirjastusele. Kui tõesti on nii, et autoril, kelleks siinkohal Mannu (Manfred Kalmsten), on häid ja väga häid lugusid, siis tuleks just neist kogumik kokku panna. Vahet pole, et nii saab õhem. Mis sest. Kui kogu sisaldab vaid häid lugusid, siis niimoodi jääbki raamat meelde. Esimene on ju see, millega hakatakse igat järgnevat võrdlema. Kui ees on nii suurepärase esikogumik, siis teine võib olla tsipa nõrgem. See andestatakse. Sest on meeles, et Kalmsten on lihtsalt suurepärase kirjanik. Ei enam, ei vähem. Praegu seda efekti enam ei saa. Ja sellest on kurb.

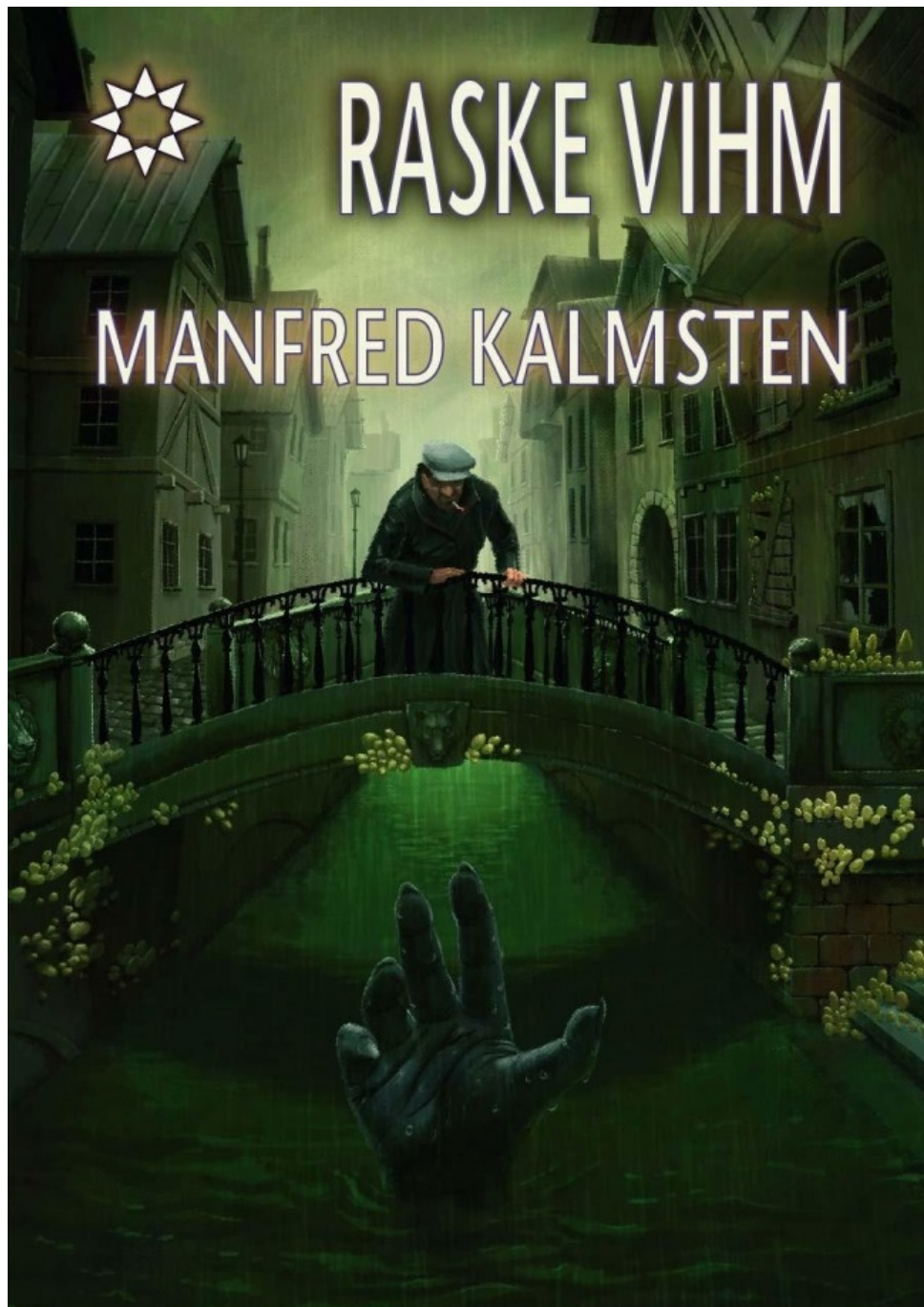
Mitte ükski autor ilmselt ei taha, et teda kõrvutataks kellegiga. Siiski, ja väga positiivses võtmes teen ma seda. Toetudes just neile väga headele lugudele. Mannu häid lugusid lugedes tuli miskipärast meelde nimi Kristjan Sander. Miks? Sest tema on nii pagana hea lühilugude jutustaja Eesti ulmeskeenenel, et pole eriti neid, keda kõrvale asetada. Indrek Hargla jätan meelega võrdlusest välja, sest tema on kuidagi ületanud selle n-ö tavataseme. Hõljub kuskil kõrgustes, kuhu ka Kalmsten on teel. Teised head autorid on pigem suuremate-mastaapsemate vormide sepiistajad. Loe: need tulevad neil pisut paremini välja kui lühemad ja kontsentreeritumad lood.

Manfred Kalmsteni raamatu pärlitena toon välja needsamad, ehk enim tähelepanu pälvinud lood: nimilugu «Raske vihm», «Lumemarjaveri», «Kuuekandjad» ja «Põgeneda rottidelinnast». Hea mulje jättis ka vampiirilugu ja mõningaste mööndustega ka viimane lugu – «Murtud süda». Teised lood, noh. Need olid täpselt sellised, et lugesin läbi ja unustasin.

Kui vaatan sisukorda, siis midagi nagu meenub, aga mitte nii hästi kui tahaks. Tuleb tunnistada, et need kaks valitsusaja lugu raamatu keskel on täpselt need, mis ei peaks seal olema. Niisamuti pole nii tugevate lugude nagu eelpoolmainitud kõrval kohta loheisanda lool ja ehk ka detektiivilool. Ja mitte ka «Tundmatul surmal». Kui nüüd kõik need nõrgemad lood välja selekteerida, saaks korraliku paksusega ülitugeva kogumiku. Miks seda ei tehtud, jääb kirjastaja südametunnistusele. Mingis mõttes tehti autorile karuteene. Väga hea sulega autorist sai ühtäkki harju keskmine. Tavaline autor. Ometigi on Manfred Kalmsteni kirjanikuminas peidus geniaalne lugudelooja, kes valdab sõna. Need kaks omadust on muuseas kuidagi lahusseisvad Eesti autorite puhul. Või siis ulmeskeenenel. On autoreid, kel on suurepäraseid ideid ja suht keskmine jutustamisanne, on ülihea sulega kirjanikke, kel aga napib ideid. Jah, on erandeid, aga neid on vähe. Ja Kalmsten on üks neist.

Niisiis, loodetavasti koosneb järgmine kogumik ainult väga headest lugudest. Eksju, Mannu?

Manfred Kalmsten

Raske Vihm

Fantaasia

2020

320 lk

Raamatuarvustus: „Esmaspäev algab laupäeval“ ja „Muinasjutt Troikast“. Kui mitte meelelahutuslik, siis õpetlik kindlasti (Jüri Kallas)

Arkadi ja Boriss Strugatskid Eestis ilmselt tutvustamist ei vaja ja ilmselt ei vaja nad tutvustamist ka ulmeajakirjas. Usun, et paljudel on siinvaadeldavad raamatud loetud ning seepärast pole põhjust kirjutada ka sisust, ega lahata süžee keerdkäike.

Tunnistan ausalt: ma lugesin romaani „Esmaspäev algab laupäeval“ alles tänavu sügisel. Täpsemalt öeldes – lugesin esmakordselt eesti keeles. Vene keeles olen lugenud vähemalt kümme korda. Sama kehtib ka „Muinasjutt Troikast“ mõlema versiooni kohta, aga selle erinevusega, et neid olen ma vene keeles vaid kaks korda lugenud. Osaliselt põhjuseks, et ma sain troikad esmakordselt kätte alles 80ndate viimasetel aastatel, kui need taas lubatud olid ja masstiraažis ilmusid, aga osaliselt ka seetõttu, et troikad pole siiski nii mõnusad lugeda.

Sarjakirjanduse paine

Järjed ja sarjad on kirjanikule ja kirjastajale tõeline paine ja mõnikord ka väike rõõm. Kirjanik võib-olla ei taha järge kirjutada, aga kirjastajad nõuavad ja eks ka kirjanikul on teinekord kasulik – lihtsam avaldamiseni jõuda ning mõnikord on tunne, et ühe teosega ei saanud kõike ära öelda. Vähemasti oli eelmisel sajandil niimoodi. Tänapäeval on vaikimisi eelduseks, et iga romaan on vähemalt triloogia, et autor kohe mõtleb oma teoseid sarjana ning kui veel ka müüb siis tuleb järjetrioloogia, tuleb eeltrioloogia, külgnev triloogia, kõrvaltegelase triloogia, paralleeltrioloogia jne.

Kirjastajal on asi veelgi keerulisem, eriti siin väikeses Eestis. Suur osa menukaid raamatuid on sarjade osad ning kirjastajal on pidevalt dilemma, kas avaldada ja riskida sellega, et kui ei müü, siis saab fännidelt taaskord hurjutada, et kuradi sarjasolkija selline! Võib-olla olen ma idealist ning kirjastajatele ei lähe taoline dilemma üldse korda, et tõngutakse kui kult rukkis, et siit natuke ja sealt natuke ning kui ei müü, siis ei müü...

Vendade Strugatskite lood TUINÕIVÕI-st on samuti sari, aga pole seda kõige jäigemas tähenduses. Romaan „Esmaspäev algab laupäeval“ on kirjutatud täiesti iseseisvalt ja sellisena võib seda ka lugeda. „Muinasjutt Troikast“ on siiski hilisem lisandus ning neid versioone ei saa pidada esmaspäeva-romaaniga otseseks järjeks. Troikad isegi ei ava maailma laiemalt, pigem näitavad, et selle lõbus-entusiastliku maailma sees on midagi koledamat ja vastikumat, millel kahjuks on enam kui suur võim toimuva üle.

Kahenäoline sari

Nii nagu tegutseb TUINÕIVÕI sarjas kahenäoline Janus Polüektovitš, nii on ka mainitud sari ise kahenäoline. On lõbus, suisa vallatu esmaspäeva-romaan ning on kaks troikat, romaan ja lühiromaan, mis on kõike muud kui vallatud.

Eks mõneti ripub see ära kirjutamisajast, sest „Esmaspäev algab laupäeval“ on kirja pandud nn sulaaajal, aga troikad juba siis, kui sulakliima lõppes ja ühiskonnas hakkasid puhuma kõledamad tuuled. Jah, n-ö ametlikult loetakse sulaaaja lõpuks Praha kevadet, mis purustas

enamuse illusioone inimnäolisest sotsialismist, aga midagi ei toimu punktipealt ja eks nõukogulik marasm kogus hoogu ja jõudu juba aasta varem, kui valmistuti oktoobrirevolutsiooni poolsajandi tähistamiseks. Piisab, kui lugeda taustaks kasvõi Boriss Strugatski kommentaare troika-kogust, või siis Kir Bulõtšovi lühiromaani „Tõrge-67“ mehe autorikogust „Perpendikulaarne maailm“.

Naljade aeg sai mööda. Ka ulmekirjandus peegeldab ühiskonda ja selle arenguid, eriti ulmekirjanduse sotsiaalsem pool ning esimene termin, millega vendade Strugatskite loomingut iseloomustatakse-märgistatakse on just „sotsiaalne ulme“. Esimese troika alapealkiri algab sõnadega „lugu leppimatust võitlusest“ ning üks leppimatu võitlus oli ka vendade ja paljude teiste nõukogude ulmekirjanike tahe kirjutada ulmet, igasugust ulmet ja sealhulgas ka sotsiaalset. Ja niisama leppimatu võitlus oli ka kirjandus- ja parteifunktsionäärade ning kirjastustegelaste püüdlused suruda ulme taas teaduse ja tehnika saavutuste ja projektide populariseerimise tasandile, teha ulmest lihtsalt aimekirjanduse ripats.

Ja eelneva valguses tekkis mul ka küsimus, kuidas võtab vastu ja saab neist teostestaru lugeja, kes nõukogude aega pole oma silmaga näinud? Kes arvab näiteks, et sulaaeg on kuidagi seotud kliima soojenemisega... kes arvab, et Praha kevad oli mingi festival? Tunnistan ausalt, et ma polnud varem sedapidi mõelnud, aga eesti keeles lugemine tekitas teatava distantsi ning sellised mõtted hakkasid pähe tükki.

Olgu, romaanil „Esmaspäev algab laupäeval“ on korralik lugu sees, on ajatud nalja, on pentsik maailm, kus põimub nõukogude teadusasutuse argipäev ja venemuinasjutulik *fantasy*. Kui lugeja kõigest isegi aru ei saa, on tal võimalik siiski kaasa elada ja nautida.

Troikade puhul on nautimise küsimus juba vaialdav. Puudub hoogne sisu, ka olen ma korduvalt kuulnud arvamust, et Strugatskid oleks pidanud kätte võtma ja kahest ühe korraliku troika kirjutama. Ma ju saan aru, miks vennad seda kokkukirjutamist ei teinud, aga ma näen ka, kuidas troikaromaan on püüdlük, aga äpardunud ning näen, kuidas samast materjalist tehtud lühiromaan on parem, aga sobib veel vähem TUINÕIVÕI sarja.

Tõlkest ja kommentaaridest

Teosed, mis on meie igapäevasest kogemusest väljaspool, mis kirjeldavad möödanikku vajunud ühiskonda, sellised teosed on rasked tõlkida ja ilmselgelt vajavad ka joonealuseid märkusi ja kommentaare. Lühidalt: ma mõistan tegijate raskusi.

Aga on asju, mida ma ei mõista. Kui näiteks peetakse vajalikuks seletada ühisköögi mõistet, aga ei seletata joone all lahti kõiki tähendusega nimesid. Kui kohalikus fändomis on umbes paarkümmend vene keele oskajat, siis vast ikka peaks?

Esineb ka tõlke- ja kommenteerimisvigu. Näiteks on Saksa revolutsionäär saanud vene nimelõpu. Kusagil oli TUINÕIVÕI täielik nimi osaliselt tõlkimata jäänud – oli AN NSVL TUINÕIVÕI, aga peaks olema NSVL TA TUINÕIVÕI. Pealetükkivad valangud pole samuti seotud tankidega, vaid tegu oli Saksamaal toodetud kirjutusmasinatega. Ei, ma ei taha viriseda, ma lihtsalt osundan, et kui kommenteerida, siis võiks ka teada, mida kommenteeritakse. Ja et mitte olla vaid negatiivne, siis tooksin vastandnäitena positiivselt esile Richard Cirugue'i nime õige kuju.

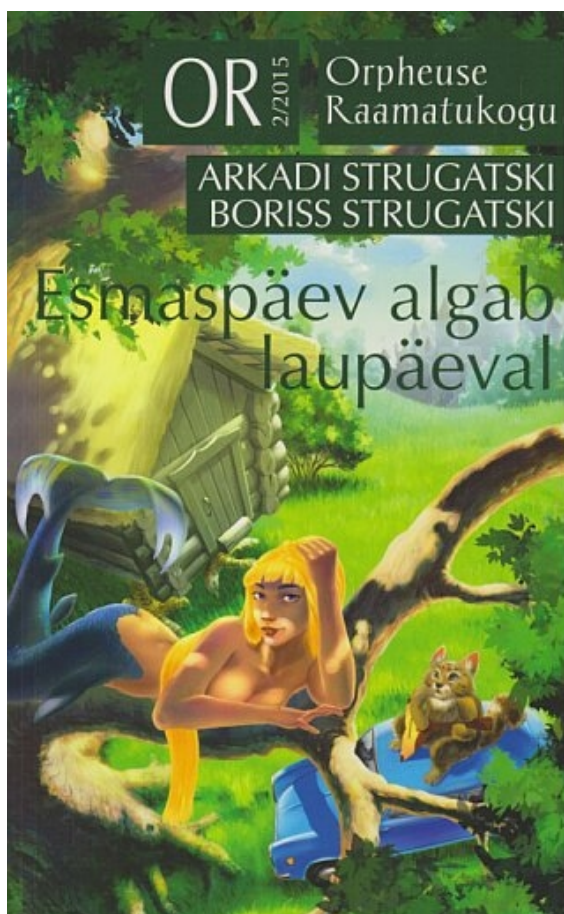
Lõpetuseks

Ja kuigi ma olin eespool kahtlev ja kriitiline, ei saa mu kirjatükki kuidagi võtta kirjastuse Fantaasia või tõlkijate-toimetajate materdamisena. Vähemasti mina ei kirjutanud seda nõnda. „Esmaspäev algab laupäeval“ on kindlasti oluline, omanäoline, leidlik ja lõbus tekst nii vendade, kui ka vene ja nõukogude ulmes. „Muinasjutt Troikast“ versioonid on ehk

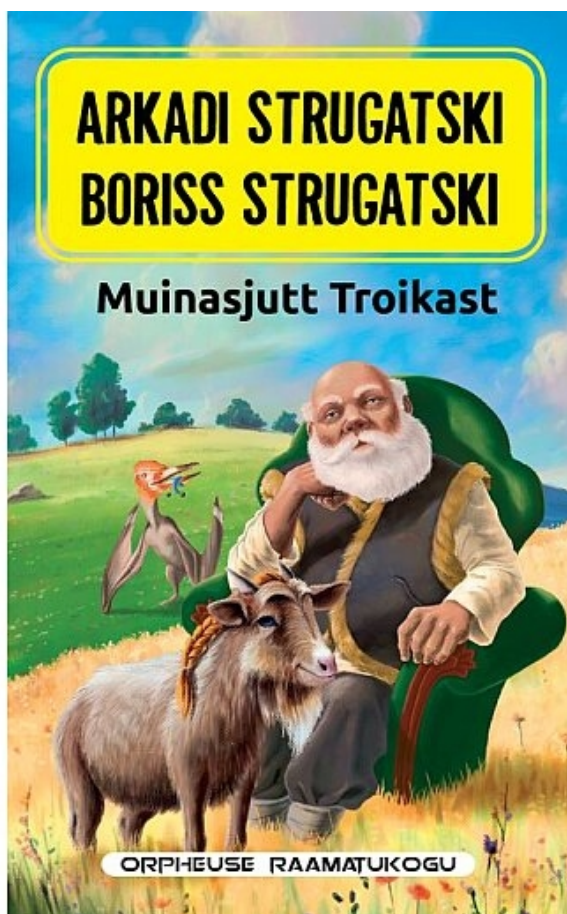
vaieldavamad, aga avavad kindlasti mingeid tahke nii vendade loomingus, kui ka nõukogude ulme ajaloos. Koos saatesõnadega annavad troikad ja nende saamislugu enam kui selge pildi, millistes tingimustes sel ajal kirjutati ja püüti avaldatud saada.

Jah, alati võib väita, et ühest põhjalikust artiklist oleks ju küll olnud, aga artikkel on siiski vaid artikkel ja paljude jaoks jääb artikkel teoseid lugemata siiski üldsõnaliseks jutuks. Pealegi, vennad Strugatskid on siiski sedavõrd populaarsed ja tasemel autorid, et nende nimi aitab müüa ka märksa vaieldavamad elamust pakkuvaid tekste.

Ma täitsa siiralt ajan mõlemad pöidlad püsti kirjastuse Fantaasia ees, kes julges välja anda sedavõrd riskantse ja vaieldava kõite, nagu on seda troikade-kogumik. Eesti on väike ja ulme lugejaskond veel pisem ning iga ulmeraamatu, ka eeldavalt hästimüüva väljaandmine on kirjastuslik risk ja vaieldava kõite ilmutamine seda enam. Loodan, et kirjastus Fantaasia oma otsust ei kahetse, sest oma oluline iva troikade-kogumikul täitsa on.

Arkadi & Boriss Strugatski
Esmaspäev algab laupäeval
Tõlkinud Tatjana Peetersoo
Fantaasia
2015
256 lk

Arkadi & Boriss Strugatski
Muinasjutt Troikast
Tõlkinud Tatjana Peetersoo
Fantaasia
2020
328 lk

Raamatuarvustus: Heinrich Weinbergi „Meeleheite valem“ (Elar Haljas)

Novembrikuu soojadel ja sumedatel õhtutel jõudis lugemisjärg Heinrich Weinbergi raamatuni „Meeleheite valem“. Olles eelnevalt autori peaaegu kõik trükitud ulmeteosed läbi lugenud, olid ootused omajagu kõrged – pettuma ei ole veel siiani pidanud. Weinbergi lood pakuvad enamjaolt mõnusalt tempokat seiklusulmet intrigeeriva maailmaloomega.

"Meeleheite valem" on järg romaanile "Eneseväärikusel ei ole sellega midagi pistmist" ning dr Leathercord jätkab oma seikluseid sealt, kus eelmine raamat lõppes – ainsaks eesmärgiks pääseda minema planeedilt Gulag. Pean ausalt tunnistama, et eelneva raamatu lugemisest on möödas juba aastaid ning vahepeal on ununenud nii mõnigi detail ning kahjuks annab see antud raamatut lugedes veidi tunda. Seega siinkohal minu soovitus, et kui tervet raamatu ei jõua, siis tasub kasvõi diagonaalis eelnev lugu läbi sirvida, et peamised tegevusliinid ja tegelased meelde tuletada.

Teos ei valmista lugejale pettumust ning juba esimestel lehekülgedel pannakse püsti konfliktist tiine situatsioon ning kruvitakse tempo ülesse. Seejärel aga antakse veelgi hoogu juurde ning avatakse lugejale ka kõrvalliin, mis kätkeb endas esialgu primitiivsemat lugu tugevama õigustest ja loob pigem Robert Louis Stevensoni „Aarete saare“ või „Kariibi mere piraatide“ filmidega sarnase õhustiku. Kui kõrvalliini üheks tegelaseks saab aga eelmise raamatu kangelanna, on iseenesest mõistetav, et areenile on toodud „laetud relv“, mis varem või hiljem ka kasutusse läheb. Jutustades paralleelselt nii planeedilt põgenemisest kui ka ohtlikust merereisist tundmatus maailmas, toimub raamatu teises pooles mõningane tempo aeglustus. Juureldakse nii tehnoloogiliste edusammude üle, tuuakse välja rohkem detaile kosmoselaevade arenduse ning koloniseerimise kohta, aga autorile omaselt tehakse seda kõik ikka samal ajal lugejale seiklusi ja tegevust pakkudes. Raamatu lõpuks köidetakse mõlemad tegevusliinid ühtseks tervikuks ning loo puänt saabub justkui alles epiloogis.

Paralleelselt jutustavate lugude ülesehitus on suhteliselt sirgjooneline, paisates tegelaste tee erinevaid probleeme, mille lahendamisega kangelased ja kangelannad kui mitte kerge vaevaga, siis vähemalt suuremate pingutusteta toime tulevad. Kogu keerukus raamatus jäetakse viimastele lehekülgedele ning mulle tundus, et just seal oleks loo paremaks nautimiseks tarvis rohkem taustateadmisi ja meenutusi eelmisest raamatust. Üheks häirivaks aspektiks on ka nimede sarnasus – kui ühes lõigus toimub tegevus kolme isikuga, kelle kõigi nimed algavad tähtedega Th, siis tahes tahtmata tõmbab see veidi lugemistempot alla ning hoogsast tegevusest pakatavale stseenidele tõmmatakse kunstlikult pidurit. Ilmselt mängib siin omajagu rolli ka minu enda halb nimemälu.

Eelneva südame pealt ära saanud, tuleb nentida, et autor suudab raamatus lisada loodud maailmale juurde detaile, mis sobituvad juba olemasolevaga väga elegantselt ning tekitavad loomuliku tehnoloogise arengu. Pakkudes sellega lugejale emotsioone, mis on sarnased laua- või arvutimängudest, kus kogemuste kogumise või ülesannete täitmise tulemusena saavutatakse uusi võimeid või omandatakse mõni uus tehnoloogia. Sõjategevuse ja koloniseerimise vaatenurgast meenutab olustik ning loodud maailm mulle väga David Weberi Honor Harringtoni lugusid, kus samuti toimub planeetidevaheline reisimine läbi ussiurgete ning inimkond on killustunud fraktsioonideks. Sarnaseid jooni kahe loodud maailma vahel leiab veelgi: nii Weinberg kui ka Weber on toonud lugudesse geneetiliselt muundatud inimesi, kes

on paremini kohandunud eluks teatud planeetidel ning keda kasutatakse kohati ka orjadena. Erinevusena võib välja tuua, et Weinbergi loodud maailmas on rõhuasetus pigem erinevate rasside ja kultuuride omavahelisel suhtlusel ning sellest tulenevatel konfliktidel, kus suurem sõjategevus on justkui juba lõppenud, aga loo kangelased suudavad ikkagi sattuda lahingtegevuse tulipunkti. Samuti ei jää tähelepanu alt välja ka peategelase ajus paiknev kiibistik, kus juba eelmises raamatus pesitses tehisintellekt. Seda ekspluateeritakse antud loo käigus veelgi edasi ning lugejani tuuakse mõned huvitavad tehnoloogilised lahendused, mis küll ei ole üldises ulmekirjanduses midagi väga uuenduslikku, kuid sobituvad antud loo tehnoloogilisse progressiooni väga hästi.

Kokkuvõtteks võib öelda, et kuigi kõik on justkui loos olemas – laiahaardeline maailmaloome, *action*, lahingud, tehnoloogilised edusammud, tehisintellekt ja tegelased, kelle käekäigust lugeja hoolib, siis jääb miskit natukene puudu, et tegu oleks suurepärase teosega. Samas peab nentima, et kosmoseseiklustest huvitatud lugeja peaks antud raamatust pimedateks sügisõhtuteks 4-5 tunni jagu elamusi kindlasti saama.

Raamatuarvustus: Lühiromaanide kogumik „Orioni vöö I“ (Elar Haljas)

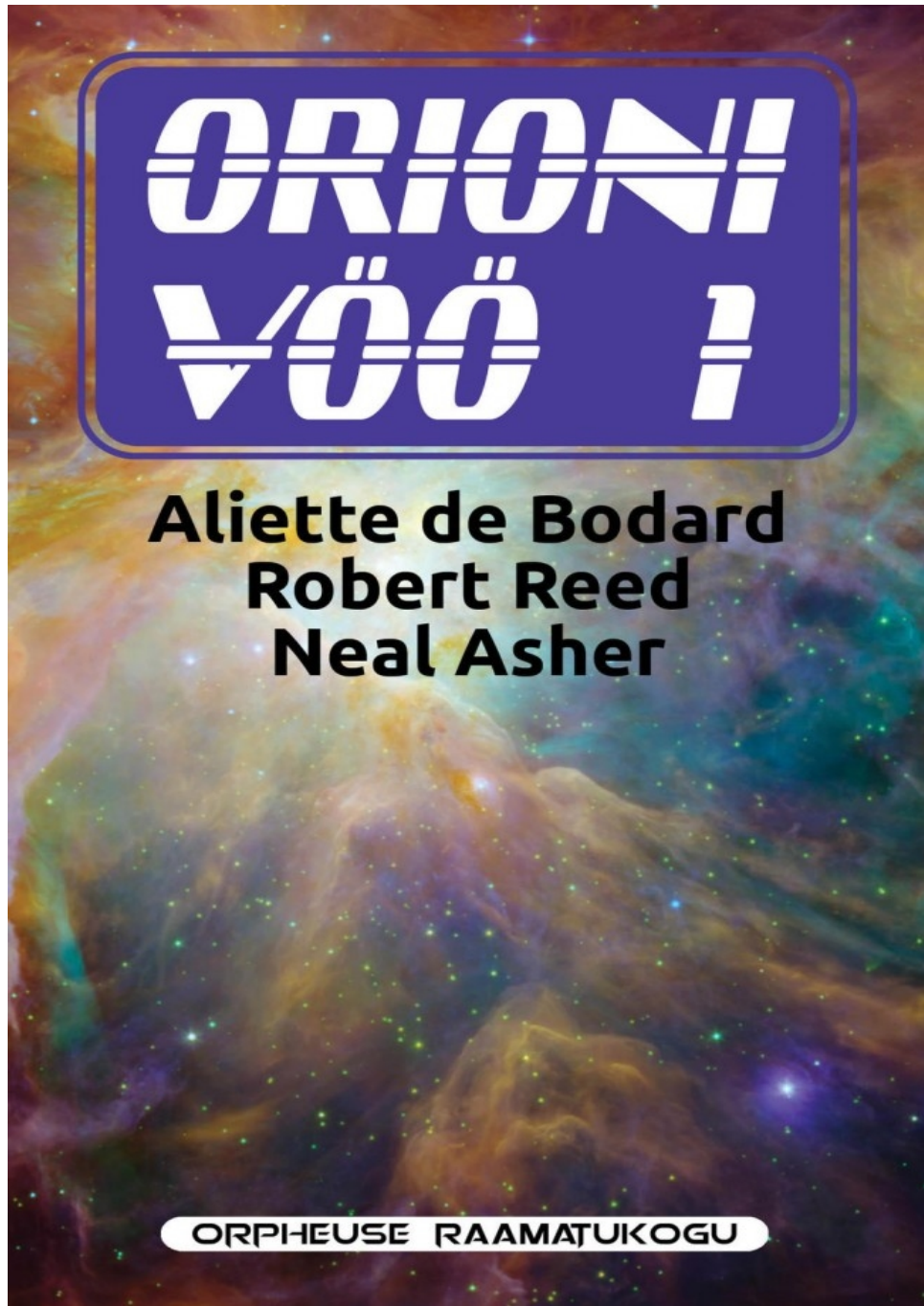
Paljud raamatulugejad ei suuda kuidagi lugeda lühemaid jutustusi kui täismööduline romaan, kuna just siis kui lugu on hoo sisse saanud, saabub lõpp ning lugeja peab ennast juba järgmisele teosele häälestama. Samas on ka neid, kes võttes kätte raamatu ja nähes, et see ei ole mitte iseseisev romaan, vaid osake suuremast tsüklist või pikemast sarjast, loobuvad lugemast, kuna ei taha ennast nii pikalt ühe maailmaga siduda või kardavad, et ei jõua sarja lõppu ära oodata. Mul õnneks selliseid piiranguid ei ole ning lühijuttude lugedes proovin leida uusi ja huvitavaid autoreid, et siis sobivuse korral nende loodud maailmadesse sukelduda. Sellisest aspektist lähenesin ka jutukogumikule "Orioni vöö 1", mis toob lugejani kolm väga erilmelist lugu, mis kõik kuuluvad autorite suuremate sarjade koosseisu ning sellest tulenevalt võib jääb arusaamatuks nii mõnigi autori maailmaloomele oluline nüanss: tegu on siiski tükikestega tervikust, mis samas peaks tekitama just suurema uudishimu tutvumaks autorite loominguga lähemalt.

Esimeseks antakse lugejale hambusse Aliette de Bodardi lühiromaan "Pisarais Pärlite Tsitadell", mis ühelt poolt võlub eksootilisusega, kuid samas saab see võõrapärane jutukäsitus loole omamoodi saatuslikuks. Teos suudab maalida võrratu idamaise tehnoloogilise maailma, kus muu hulgas vallatakse teleportatsiooni aga ka teadvuse siirdamist kosmoselaevadesse. Samal ajal aga on tunne, et autor justkui üritaks lugejat segadusse ajada, kuna nimed ja tegelased on väga sarnased, autor räägib loo väga mitme erineva tegelase vaatepunktist ning kõige tipuks tuuakse mängu veel ka ajaränd. Kui jutust arusaamiseks on tarvis appi võtta kirjutusvahend ja paber, et hakata üles tähendama tegelaste vahelisi seoseid ning paremini silm peal hoida ajajoone kulgemisel, kaob kahjuks hea lugu ja fantastiline maailmaloometustaplaanile ning lugemiselamus on rikutud.

Kogumiku järgmiseks teoseks on Robert Reedi "Mees kuldse õhupalliga", kus loo keskmes on planeedisuuruse laeva rännak läbi galaktika. Algas on paljutootav, kui tutvustatakse lühidalt paari tegelast ning püstitatakse loo eesmärk: seikluslik otsing laeva veel kaardistamata aladel. Tegelased lähevad avastama müstilist uuriskäigustikku ja kohtuvad seal tundmatu jumalusega, kes räägib saamisloo, kus ei puudu ka viide Atlantisele ja kaotatud teadmistele, aga see on ka kahjuks antud lühiromaan tipphehk. Tegelikult võiks praktiliselt kogu kosmoselaeva ja tehnoloogilise aspekti ära unustada, kuna loo ülesehitus ning ka tegevustik meenutab pigem 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse seikluskirjandust - mulle endale kerkis silme ette kohe H. Rider Haggardi Allan Quatermaini lood. Isegi suhteliselt läbinähtav lõpupuänt ei päästa lugu olemast veidi uimane ja iganenud legendi jutustus, lihtsalt seekord kaetud kosmilise ürbiga.

Raamatu viimaseks jutuks on Neal Asheri "Tulnukaarheloogia", mis on kindlasti kogumiku kõige tempokam ja seikluslikum lühiromaan. Loo areng on väga kiire ning siit ei puudu ei geneetilised muundamised, palgamõrvad, tehisintellektid kui ka rassidevaheline võimuvõitlus. Jutustuse keskmes on aga tegelikult hoopis ennast tagandanud rass, kelle mälupank on justkui püha graal, mida kõik osapooled endale ihkavad. Teose olustik meenutab mulle väga kodumaise kirjaniku Heinrich Weinbergi lugusid, kus detailiderohke maailma ülesehitus ei domineeri, kuid samas annab mõnusa tausta kiirele seiklusmärulile. Antud lühiromaan "päästis" minu jaoks antud kogumiku ja tekitas huvi, et kas autori teised teosed sama maailma kohta on ka niivõrd tempokad ning nüansirohked.

Seega võib öelda, et kogumiku näol on tegu hea jutuassortiiga, pakkudes meelelahtust väga erinevatele maitsetele: tahad klassikalist seiklusjuttu, aga palun "Mees kuldse õhupalliga", kiiret märulit - sulle peaks sobima "Tulnukaarheloogia" või kui sinu arvates kaalub eksootiline kosmosemaailm üles veidi segase ja ebahariliku jutustiili, siis alusta just algusest, "Pisarais Pärlite Tsitadellist".

Filmiarvustus: „Greenland” (2020) ja mida me sellest õppida võime (Triin Loide)

See film loob tegelikult selles mõttes huvitava vastuolu, et kui ma olin lõpetanud Ats Milleri eelmise kuu Kreatori-arvustuste lugemise, siis panin filmi käima. Milleri arvustuse arvustuseks oli mul endal see mõte idanema hakanud, et ulmekirjanduse lugejad ja kriitikud peaksid ehk lahti laskma suurest uute ideede vaimustusest. Uued ideed ei saa või ei tohiks olla eesmärk omaette, kui ulmet on umbes sajandi jooksul nagu leiba küpsetatud üle kogu planeedi ning väga raske on leida isegi olemasolevatele kulunud ideedele mingit uut vaatenurka, rääkimata siis täiesti uutest ideedest.

Kui oled millegi enda arvates targa ja loomingulisega hakkama saanud duši all ideekorjega tegeledes, siis veidike netis otsimist ja tihtipeale selgub, et erinevas võtmes on seda ideed kümneid, kui mitte sadu kordi läbi hekseldatud. Seepeale tuleks see idee aga justkui kas maha matta või sahtlisse kirjutada, sest päris paljud lugejad võtavad üksnes selle peale eitava hoiaku, et tegu pole millegi põhjanevalt uuega. Kui ulme kriitikas tõstetak aga fookusesse pigem protsess ja teekond, kui puánt ja lõplik sihtkoht, siis ma arvan, et sellest tõuseks oluline kasu kõigile.

Esiteks julgeks inimesed seepeale rohkem kirjutada ja teiseks lõpetaksid ka väiksema lugemusega või algajamad kirjanikud selle lõputu puändijahtimise. Ehk jääks siis pidamata vestlused stiilis: “Tähendab, faili avades on aru saada, et sa oled selle meile täiesti toorelt teele pannud, kirjavead on sees ja esimene lause on juba väga kohmakas ...”

“Nojaa, aga ma olen lõpuga nii rahul, vaata, see algus polegi oluline, millise võimsa lõpu ma kirjutasin! Ei tule pähe, et seda oleks varem kasutatud!”

“Tähendab, lõpp on sama kohmakas sul praegu kui algus ning isegi minu üsna napi ulmelugemuse pealt tuleb mul pähe kolm romaani ja parkümmend lühijuttu, mis on samal või enam-vähem samal teemal. Kui sa tahad selle looga mingit tulemust saavutada, siis tuleks seda just maksimaalselt viimistleda.”

“Kustutan faili ära siis üldse?”

“Ei, miks? Lihtsalt loe tekst paar korda üle, viimistle, kirjuta paar korda ümber, lase paar päeva või nädalat pärast valmiskirjutamist settida, loe uuesti ning siis vaata edasi. Loos peavad kõik asjad head olema, mitte ainult lõpp. Sul on praegu üsna tahe mustand, mitte jutt.”

“No ma ei tea ...”

Milleril oli päris mitme loo juures kriitikaks, et uudsust ja löövet lõpplahendust ei olnud, aga ma väidaks tegelikult, et alati ei peagi olema. Ei saagi olla. Ja ehk ei peagi olema: kui inimene ikka tahab kirjutada juttu tulnukate rünnakust Maale, siis kui palju üdini originaalseid lähenemisi seal ikka leiutada saaks? Kunagi ja kuskil tuleb ikka piir ette ja tuleb hakata tallama juba vanu ja tuttavaid radu mööda. Iseasi, et selline kriitika jääb praegu küll väga hambutuks, sest Miller arvustas Kreatorit, mis pidigi olema erakorraliselt pöörane ja loominguline-lööminguline, mitte lihtsalt niisama. Aga mina mõtlen just, et niisama. Kreatoriväliselt. Ma naudin tihtipeale teksti kulgu ja autori stiili rohkem kui midagi muud, kuigi muidugi on uudsed lähenemisnurgad ka alati põnevad.

Olles tükk aega sedasorti mõtteid mõlgutanud ja ennast isegi veidi üles kütnud sel teemal,

siis sättisin end "Greenlandi" vaatama ja vaatasin täpselt järele, et film oli kestnud seitse ja pool minutit, kui ma seda sulgeda tahtsin kui lootusetut juhtumit. Järgmine kord tahtsin seda sulgeda viieteistkümnendal minutil, aga otsustasin seejärel ikkagi lõpuni vaadata. Ega neid uusi filme ka väga palju peale ei tule ning maailmalõpufilmid on, mis seal salata, ühed mu lemmikud. Selline *guilty pleasure*, umbes nagu Annekese šokolaad või saabaste ostmine ...

Kui nüüd aus olla, siis tegelikult ütleb ju see poster ise juba kõik ära.

Ehk siis pean oma kriitika kriitikat veidi parandama: see, et alati ei pea olema jalustrabavalt uudne, ei tähenda, et peaks pea ees hüppama kõige kulunumatesse, auklikematesse ämbritesse ja arvama, et nende kolinast piisab sümfooniaks. Kirjutaja peab ikka teadma mida ja miks ta kirjutab ning tundma veidi seda ainet, mida ta käsitleda mõtleb. Kas või selleks, et olla teadlik nendest kõige kulunumatest võtetest ja siis ise otsustada, et kuidas ta asja lahendab. Aga kõigepealt veidi filmist endast.

Sisu annab üsna lühidalt kokku võtta: John Garrity (Gerald Butler) on insener, kes asutab ennast vaikselt tööpäeva lõpus kodu poole sõitma. Autoraadios räägivad saatejuhid Maale lähenevast komeedist, kildudeks purunenud komeet peaks Maast üsna lähedalt mööda lendama. Mõned killud läbivad ripsamisi atmosfääri ja üks veidi suurem peaks kuskile Bahama kanti ookeani kukkuma. Pole vaja muretseda!

Kodu on Garrityl muljetavaldav mitmekorruseline häärber, aga kiiresti selgub, et see polegi enam õieti tema kodu: nad on abikaasaga lahku läinud. See oli see esimene koht, kust ma tahtsin filmi kinni panna. Ehk siis esimene suur maailmalõpufilmide klišee: mees, müts peos, seisab oma kauni eksnaise (Morena Baccarin) ees ja püüab tolele meeldida, südantsoojendavad kaadrid sellest, kuidas tegu on suurepärase isaga. Eksnaine on muidugi

üsna mittemidagiütlev ja veidi vastik ka, isa teeb pojaga koduseid ülesandeid, naine aaleb veiniga diivanil. Päise päeva ajal! Mitte, et see minu arvamus oleks, aga sellele arvamusel sundis film mind vägisi astuma, sest vähemalt esialgu tundus see eksnaise tegelaskuju sihilikult halba valgusesse pandud. Miks, ei tea. Muidugi nad pole lahutatud, vaid kuidas see moodne termin ongi – *separated*.

Ja siis me näeme lõpuks, et pojalt on insuliinipump kõhu peal. See oli see teine koht, kus ma tahtsin filmi kinni panna. Ma juba aimasin, mis tulema hakkab.

Poodi veini ja hotdogisaiakesi ostma sõitnud Garrity saab aga ehmata SMS-i ja robotkõne: olete valitud varjendisse pääsejate sekka koos oma perega, palun pakkige iga pereliikme kohta üks kott ja sõitke kohe ... Garrity ei oska sellest midagi arvata, pakib oma veini, hotdogisaiad ning mahlajoogid autosse ja sõidab tagasi koju, kus peaks mingi väike pidu toimuma. Naabrid on juba kenasti teleka ette kogunenud, et nautida meeleolukaid kaadreid komeedi möödumisest ja juppide atmosfääris põlemisest, Garrity ei tea ikka veel, mida teha.

Seejärel pühib ilma liigsete tseremoniaalsusteta üsna suur komeedijupp Tampa linna maapinnalt ja kõigil hakkab ühtaegu väga kiire, sest šokeeritud uudisteankrud räägivad, et see oli alles eelmäng ning tegelikult ei liigugi komeet Maast mööda, vaid ...

Ülejäänud filmi ei olegi erilist mõtet väga detailselt kokku võtta, kes on näinud maailmalõpufilme ennegi, see on ka seda filmi näinud, mitte ühtegi originaalset stseeni ega dialoogijuppi ei suutnud ma tuvastada, aga samas ma pean tunnistama, et mõnedki kiirema tegevusega kohad võivad üsna nauditavad olla inimestele, kelle jaoks see on esimene maailmalõpufilm, mida nad näevad, või kes pole sellest žanrist nii küllastunud. Samuti võib järgmised lõigud kuni sõnani "lõputriitrid" vahele jätta, räägin lõpu kenasti lahti nüüd.

Lõpuks selgubki, et diabeetikust väike poiss ei pääse siiski varjendisse viivale lennukile. Kroonilistele haigetele maailma lõpus kohta ei ole. Nibin-nabin jõutakse kõiki ohte vältides siiski ühele teisele lennukile ning põrutataksegi ühe varjendi poole (neid on maailmas kümneid ja kümneid, aga piiratud arvule inimestele muidugi). Gröönimaal asuvasse varjendisse jõutakse ka kuidagi kohale ning sõna otseses mõttes viimasel hetkel saadakse ka lennukis olnud seltskonnaga ohutusse kohta maa all: perekond Garrity tormab uksest sisse teadmise, et kõige suurema komeedikilluga tabamuse saamiseni on minut-kaks.

Kõmm. Elu hävib. Suurem osa elust. Mitte ainult inimkond, vaid ka suurem osa loodusest. See pole siin naljamäng nagu Tunguskas oli, ei, see on "planeeditapja".

Kaunid kaadrid väärdunud ja põlenud Eiffeli tornist, söestunud Sydney ooperimajast jne, rusudesse langenud maailm, lohutu ja hall.

Mõned kuud hiljem on tuhk atmosfäärist suuremalt jaolt kadunud ning täiusliku meigi ja ilmselt küllusliku küna ääres olnud peategelased astuvad varjendi uksest välja ning vaatavad õhku ahmides ennast ümbritsevat söestunud Gröönimaad.

Aga hei! Kõik pole kadunud, sest kuskil taamal siristab mingi linnuke. Ja vaikselt taastub ka raadioside – siin Helsinki, kas kuulete?

Lõputriitrid.

Mõtlesin tükk aega, et kas ma üldse kirjutan sellest midagi – maailmalõpufilmide austajatele oleks kindlasti hoiatust vaja, et kui ajaga kitsas, siis pigem mitte, see on ikka väga kulunud film. Ja pöördudes tagasi alguse poole: kulunud film ka selles mõttes, et siin ei saa isegi protsessi nautida. Tuleb tunnistada, et suur osa selliste filmide võlust tuleb ikka sellest, et ruigad mõnust ja püherdad selles "aga kriitilises olukorras on inimene inimesele hunt!"-filosoofias. Vägivald,

ängistus, ahastus, hirm, ühiskonna lagunemine. Kui seda nauditavalt näidata või kirjutada, siis polegi see enam väga oluline, et uudsust napib. Sellise žanri sõltlastele on doos veeni süstitud ja sellest piisab.

Seega, film ise on nagu ta on. Küll aga tabasin, et seda annaks paaris kohas tuua näitlikuks õppetunniks, et kuidas mitte teha. Minu arvates. Rangelt ainult minu arvates, kusjuures see arvamus võib tulevikus muutuda.

Kui ma alguses mainisin, et asjad ei pea olema põhjapanevalt uued, siis muidugi ei pidanud ma selle all silmas seda, et nauditava narratiivi loomiseks piisab, kui lihtsalt tuima mehhaanilisusega teha seda, mida teised enne sind teinud on. Iseenesest oleks see film võinud olla täiesti üle keskmise hea: Gerard Butler ja Morena Baccarin on kindlasti võimelised vägagi heaks näitlejatööks, lihtsalt neile ette antud stsenaarium ei võtnud mitte ainsatki riski ega pidanud vajalikuks mitte ühtegi hetke asja ülelugemisele ja viimistlemisele vaeva näha.

Kui valida oma loosse niivõrd kulunud asi nagu “mees päästab oma last ja eksnaist” siis sel peab olema mingi väga mõjuv põhjus. See peab mängima loos mingisugust väga selgesti arusaadavat rolli ning see peab olema kas möödapääsmatu või siis tahtlik soov kirjutada see kuidagi niimoodi lahti, et lugeja (või vaataja, aga kuna ulmefilmide väntamiseni on meil Eestis pikk tee minna, siis vast ikka lugeja) saab aru miks sa selle valiku tegid.

Siinkohal tulebki muidugi mängu lugemus ja see, mida suurema lugemusega ulmefännid ehk veidi algajamatele kirjanikele ette heidavad – zombijuttu kirjutama asuv inimene ei pruugi üldse teadlik olla sellest, et tema valitud tegelaskujud või toimuvad sündmused on tegelikult viiskümmend viis korda viimase viie aasta jooksul täpselt selliselt lahti kirjutatud ning et ta ei muuda seda vormi kuidagi ega mõtesta seda kuidagi teistmoodi, põnevamalt, realistlikumalt lahti, vaid tallab sedasama vana kulunud rada edasi päikeseloojangu poole. Jah, kui see on tehtud väga nauditavas keeles ja suurepärase stiiliga, siis polegi hullu, aga tihtipeale ei ole sedagi rõõmu. Ning jah, keegi ei saa olla väravavaht sellele kuidas ja mida kirjutada, täiesti piisab ka sellest, et “Kirjutasin, sest tahtsin, sa ei pea seda lugema.”

See oleks, nagu Miikael Jekimov ilmselt ütleks, aus.

Aga “Greenlandi” näitel ei teeninud selline peredünaamika absoluutselt mitte mingisugust rolli, seda väga kulunud troopi ei arendatud kuidagi edasi ega õõnestatud ka eriti kuidagi. Natuke siiski – paljudes sellistes filmides on eksnaisel juba uus mees, mingisugune täielik *douche*, kelle zombid esimesena ära söövad ja kellelgi pole sellest kahju. Tuleb väikesed võidud kokku lugeda! Antud juhul oleks võinud selle eksnaise üldse stsenaariumist välja kirjutada ja see oleks palju värskem olnud ning ka asja kompaktsemaks teinud. Aga nagu Joel Jans ütles, kui ma seda teemat temaga arutasin, siis selleks, et troope ülepea ära tunda, rääkimata siis nendega juba mängimisest ja nende teadlikust manipuleerimisest, tuleb neid tunda. Selle jaoks on vaja tausta – lugemust või filmide vaatamist.

Teine punkt, millel peatuks, on see, et kui anda mõnele tegelasele puue, haigus või nõrkus, siis sellel puudel peaks olema samamoodi väga selge roll filmis. Antud juhul oli väike poiss diabeetik ning filmi jooksul selgub, et see oli süsteemirike, et Garrityd varjendisse kutsuti: selliste haigustega inimesi sinna lihtsalt üldielt ei kutsutud. Täiesti arusaadavatel põhjustel, muide. Selline see elu ongi ning see oleks olnud suurepärane koht vaatajatele midagi uudset pakkuda. Haiguse tõttu jäävad tegelased oma esimesest lennukist maha ja seiklevad pool filmi ringi, et uuele jõuda. Nii et oleks ebaaus öelda, et sel polnud selget rolli (süžee sõltus sellest siiski üsna palju), aga sellel polnud mingeid tagajärgi. See ei allunud päriselu reeglitele.

Haiged või puuetega lapsed on samuti üsna kulunud võtte sedasorti kirjanduses ja filmides, nende eesmärk on selgesti mõistetav: peategelaste teele veeretab see üsna mitmeid uusi raskuseid ning annab võimaluse ka mitmeteks moraalseteks valikuteks, lisaks vanema rolli

analüüsimine sellises situatsioonis. Kena ja arusaadav, aga nagu ma ütlesin, siis see kõik ei allunud maailma ja universumi reeglitele: väike diabeetikust Nathan Garrity ei oleks saanud kuidagi ellu jääda.

Insuliinil on nimelt üsna piiratud kehtivusaeg ka külmkapis säilitades ning seda pole kuigi kerge toota. See pole mingi väga hämar ega haruldane teadmine, diabeet on päris levinud haigus, mida lastele või noortele maailmalõpu-narratiivides antakse, just sel põhjusel. Üsna kindlasti puudub selle tootmisvõimekus mingites maa-alustes varjendites, igasuguse kahtluse selles osas pühib minema juba filmi alguse poole lettilöödud teadmine, et kroonilisi haigeid varjenditesse ei lasta. Nii kurb kui see ka pole, sest see on ressursi raiskamine.

Kui ka väikese Nathani insuliinivarud oleksid pidanud vastu varjendist väljumiseni, siis ta sureks ikka, sest käputäis ellujäänuid ei suuda ikka ärapõlenud tühermaal insuliini toota ühe poisikese tarbeks. Maailm lihtsalt ei tööta niimoodi. Ehk siis paika tuleks panna oma maailmas mingid reeglid ning seejärel neist kinni pidada. Kütus aegub üsna kiiresti, Mad Max ei ole võimalik. See on ilus fantaasia - ning ilusa fantaasia nimel võibki faktid ohvriks tuua, see on täiesti okei. Aga siiski üksnes fantaasia. Ehk siis kui kirjutada oma loosse suhkruhaige poisike, kes vajab insuliini, ning lõpetada see lugu sellega, et varjendist väljub põlenud maale käputäis ellujäänuid, siis järgmine stseen peaks olema see, et ellujääjad kaevavad väikest hauda ning asetavad sinna linasse mässitud kehakese ... Reeglid kehtivad kõigile ning uus maailm toob uue reaalsuse, oleks sellise asja moraal. Tunne rõõmu sellest, mis sul on, sest suhkruhaiged saavad elurõõme nautida alles viimased sada aastat, natuke vähem. Üks pirakas kivike taevast ja kõik see on kadunud ja tuleb uuesti nullist alustada. Operatsioonid ilma tuimestuseta, elu ilma antibiootikumideta, rusudeks vajunud tsivilisatsiooni varemetel pole lihtne elada. Carpe diem! Memento mori! Ja nõnda edasi.

Teine variant oleks muidugi näidata, et veidrus või puue võib mõnes situatsioonis kasuks tulla. Meenutame stseeni filmist "The Signs", kus väike astmaatikust tüdruk sai paanikahoo, kui deemontulnukas ta oma haardesse võttis ning kuna ta ei hinganud, siis ei jõudnud ka mingisugune aerosool-mürk, mida deemontulnukas pritsis, tema kopsudesse. Või meenutame "Triffiidide päeva" või José Saramago romaani "Blindness", mõlemas said pimedad märksa paremini hakkama kui endised nägijad, sest nemad olid sellise olukorraga harjunud. Aga lihtsalt, et "Suhkruhaigus ja maailmalõpp? Häh, me oleme peategelased, meid sellised asjad ei mõjuta!" ajab enamikel lugejatest lihtsalt silmad pahupidi kolba sisse peitu.

Eks selliseid kohti ja nõrkuseid oli filmis veel, aga need olid kaks, mis enim silma torkasid.

Kas ma soovitan filmi vaadata? Žanri austajatel ja inimestel, kes on sedasorti asju küllastumiseni vaadanud – ei. Ma eeldan, et enamik inimesi elavad sarnast elu nagu mina, et tööpäeva, hobide, magamise ja koduse elu kõrvalt on meelelahutusele loetud tunnid. Oma aega tuleks väärtustada ja mina vaatasin selle ära, et teie ei peaks. Teised võivad ju proovida, saab paar tundi jälle surmale lähemale veeretatud ning mõned stseenid olid visuaalselt üsna nauditavad, aga neid oli filmi peale kokku umbes paar minutit. See on muidugi maitse asi, täiesti subjektiivne.

Lõpuks märgin, et mulle tundub natuke veider, et selline film tehtud sai. Pandeemia ajal peaks olema üsna keeruline näitlejaid ja toetavat meeskonda ohutult ühte kohta kokku saada, kinod on väga valivad selles osas, et mida nad praegu üldse kavadesse võtavad. Filmide linastusi lükatakse kogu aeg edasi, näiteks kauaoodatud "Dune" lükkus vist üldse pea aasta edasi. Nii et milleks ja kellele siis selline film nüüd järsku? Samas, see on IMDB andmetel teeninud ligi 38 miljonit dollarit, seejuures eelarve oli 35 miljonit dollarit. Ka reklaamile ja muule kulub miljoneid, aga väga suurde kahjumisse see film ei jää.

Millegipärast usun siiski, et kasumisse jäämine oli lihtsalt paari mõtestatud valiku taga kinni.

Ulmkonnakroonika 11/20

Ulmestaar: Andres Joala

Endast. Olen loodusmajas puutöö ning tehnika ja taaskasutuse ringide juhendaja. Kodus tegelen joonestamisega ja nokitsen natuke puutööd teha.

Mis naelutab sind raamatu külge? Mis peletab eemale?

Mis teeb raamatu huvitavaks? Kui see oleks üheselt paigas ja teada, siis ainult huvitavaid raamatuid kirjutatakski. Minu jaoks on see vist jutustamise oskus. Ühte ja sama juttu saab rääkida väga erinevalt. Üks räägib, on huvitav, teine räägib, vot ei ole huvitav. Mind ei häiri isegi see, kui juba alguses on selge, milliseks lõpp kujuneb. Vaimukas ja ootamatu lõpp on ka tore asi, aga kui alguse ja lõpu vahe on ebahuvitavalt kirjutatud, ei päästa lõpp ka enam midagi.

Kord alustatud raamatut ma naljalt pooleli ei jäta. On juhtunud, aga väga harva.

Kolm lemmikut ulmes?

Lemmikud on muutunud läbi aegade. Kooliajal olid Strugatskid, eriti nende „Tagasitulek“, „Raske on olla jumal“ ja „Ajastu ahistavad asjad“. Ega peale Strugatskite kedagi lemmikuks võtta polnudki. Jefremovist oli mul ainult „Andromeeda udukogu“, tükati meeldis, tükati mitte. Jefremovi „Valge sarv“, „Viis rumbi“ ja „Cor Serpentis“ jõudsid minuni liiga hilja.

Nojah, ja siis tuli Heinlein. Esimene kokkupuude oli kogumikus Lilled Algernonile. „Enese ees ja järel“ on üks väheseid ajas rändamise lugusid, kus pole kordagi ämbrisse astunud. Minu isiklikule pjedestaalile tõusis Heinlein siiski veidi hiljem, siis kui tänavanurkadel hakati müüma

Mida praegu loed? Meeldib? Soovitad? Mida head vahepeal vaadanud-mänginud oled?

Hetkel loen Bill Brysoni raamatut „Ringkäik kodumajas“. Üks ütlemata lahe lugemine, hariv ja silmaringi laiendav pealegi. Ulmega pole sel raamatul midagi pistmist.

Enne seda olid viimane Täheaeg ja „Haviland Tufi reisid“. Siis veel Melchiori sarjast „Pilaatuse evangeelium“, „Tondilatern“ ja „Viimane hingelind“. Kuhugi nende vahele sattusid vanad sõbrad Strugatskid „Esmaspäevaga“ ja „Troikaga“.

Vaatamise-mängimisega on kehvasti. Telkarit mul pole ja arvutist ma ka filme ja seriaale ei vaata. Viimati vedasid pojad mind Interstellarit vaatama, see meeldis üsna hästi. Arvutis mängin meelsasti, aga olen juba aastaid mänginud ainult ühte mängu ja ilmselt mängin seda veel mõne aasta. Mäng on UWO (Uncharted Waters Online) ja see on selline purjetamise ja maadeavastamise mäng. Enne UWO-d oli pikalt Pardus, see oli küll kosmoses seiklemine.

venekeelseid raamatuid. Sellest ajast on mul palju venekeelset Heinleini ja suur armastus tema raamatute vastu. Paljud tema raamatud on mõeldud noorsoole, keegi ütles, et Heinleini raamatutega on üles kasvatatud terve põlvkond ameerika noori. Mulle on ka need poistekad hästi peale läinud, ju ma olin siis veel piisavalt poisike. Mulle meeldib, et tema lugudes on parasjagu kõiki vajalikke komponente, draamatikat, lüüasaamist, jalule tõusmist, huumorit (vahel nukrat), teravmeelsust, armastust, meeolukaid lõppe. Mõne lõpu kohta võib ju öelda, et see on liiga moosine, aga selle anname andeks.

Heinleinigal ajal avastasin enda jaoks Andre Nortoni, samuti tänavanurkadelt. Esialgu kui *sci-fi* autori, „Päikesekuninganna“ meeskonna lugude kaudu. Pealegi polnud minu jaoks muud ulmet olemaski, ei teadnudki sellest midagi. Siis nägin müügis Nortoni raamatut „Nõidade maailm“. Hämming, mis paganama nõiad. Kehitasin õlgu, ostsin ära. Hakkasin lugema, meeldis. Algusest lõpuni meeldis. Olin enda jaoks avastanud uue žanri. Ostsin juurde, õnneks venelased tõlkisid teda ohtralt. Isegi mu väike tütar, kes oli just lugema hakanud, sai Nortoni nime selgeks ja ütles, et issi on jälle Hoptoh-i ostnud.

Tänavanurkade aeg oli üldse viljakas avastamiste aeg. Zelazny, Harrison, Anderson, Farmer, Asprin ja veel terve pikk nimekiri.

Eraldi peaks rääkima venelastest. Vanad tegijad said juba mainitud, uuematest meeldivad Perumov, Nikitin, Beljanin. Enamik nende loomingust on fantasy, natukene *sci-fi*'d ka, Beljanin sekka võrratu humorist.

Kuidas sa üldse jõudsid ulmeni?

Ulmet olen ma kogu aeg lugenud. Esimene raamat, mille iseseisvalt läbi lugesin, oli „Viplala lood“. Pärilise ulmeks see vast ei kvalifitseeru, aga natuke nagu ikka. Üsna kohe tulid

„20 000 lööd vee all“, „Purpurpunaste pilvede maal“, „Põgenemiskatse“, „Tagasitulek“, „Raske on olla jumal“, „Amfiibinimene“, „Andromeeda udukogu“, „Kosmose rannavetes“. Need raamatud olid meil kõik kodus olemas, isa oli nii raamatu- kui ulmefänn.

1973. aastast hakkas ilmuma Mirabiilia sari. Alguses tuli sealt palju ulmekaid, vahel kohe mitu tükki jutti. Pidid minu tänavas! 1976. aastal ilmus kogumik "Lilled Algernonile", terve raamatutäis head anglo-ameerika ulmet. Samal aastal veel üks kogumik, sedapuhku nõukogude autorite jutud, Diogenese latern. Kannatasid lugemist küll, mõni meeldis kohe päris hästi.

1978. aastal sai kool läbi ja lugemine ka otsa. Mitmeks aastaks, kuni tänavanurga-kaubanduseni. Siis läks lahti tõeline ulmeorgia, ostsin suht valimatult kõike, mis vähegi ulmena tundus. Lugesin kah nagu segane. Kui mõni raamat oli ostmata jäänud, laenasin Jürka käest. Pidid kestis paar aastat ja lõppes koos tänavakaubandusega. Ulme tarbimine taandus normaalsele tasemele.

Kuni läksin raamatukokku ühele ulmikute kogunemisele, siis järgmisele ja järgmisele... Nüüd on mul jälle ees vira raamatuid, mida ma küll hoolega loen, aga mis ikkagi kõrgemaks kasvab. Kallid ulmikud, tänud teile selle eest!

On sul lemmikloomi?

Mul on akvaarium. Olen seda pidanud üle 30 aasta. Teab mis aktiivne ja hoolikas akvarist ma ei ole, aga järgi jätta ka ei taha.

Õhtud eesti ulmega: Manfred Kalmsten ja Heinrich Weinberg

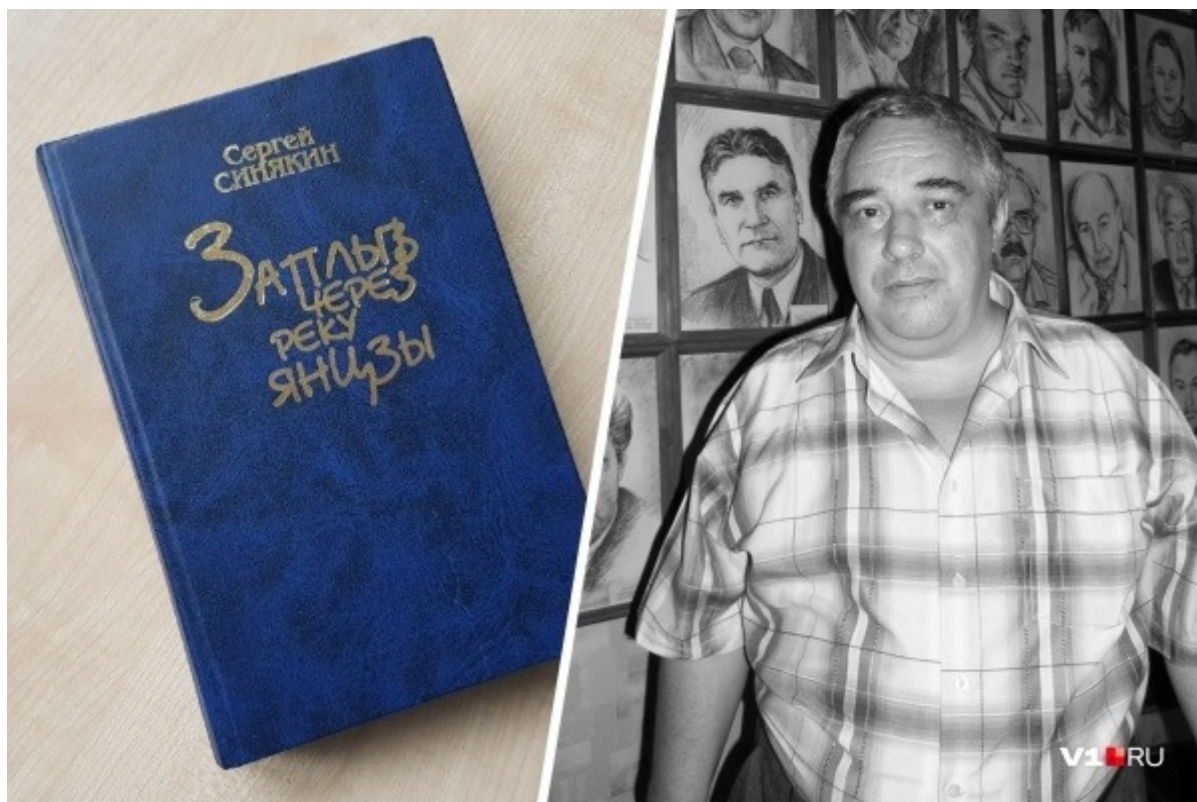
13.11.2020 toimus Tartu kirjanduse majas kultuuriklubis Salong (sissepääs hoovi poolt) kell 19.00 järjekordne ulmekirjanduse õhtu. Esitleti Manfred Kalmsteni jutukogu „Raske vihm“ ja Heinrich Weinbergi romaani „Meeleheite valem“. Autoritega vestles Mairi Laurik.

Piltide autor Olari Pilnik

Suri ulmekirjanik Sergei Sinjakin

24. novembril suri Volgogradis ulmekirjanik Sergei Sinjakin 67. aasta vanusena koroonasse.

Eesti keeles on Sergei Sinjakinilt ilmunud lühiromaan «Munk maailma äärel» ja jutt «Ujumine üle Jangtse», mõlemad kirjastuse Skarabeus vene ulme antoloogias «Munk maailma äärel» (2009).

Rõhk – Tõnis Hallaste, Jaak Tomberg & Tootsen

Viimases Värske Rõhu podcastis räägivad Jaak Tomberg, Tõnis Hallaste & Tõnis Tootsen eesti ulmest.

Saade on [kuulata](#)v siit.

Täheaeg 20 keskendub esootavale kliimakataklüsmile

2021. aasta esimesel poolel ilmub Täheaja järjekordne juubelinumber – köide nr 20. Ning selle koostajad otsustasid pidulikku puhku tähistada taas kord temaatilise erinumbriga ja mis oleks selleks ümmarguseks tähtpäevaks paslikum teema, kui meie tsivilisatsiooni eksistentsi seisukohalt üha kriitilisemaks muutuv planeedi Maa kliimaatiline situatsioon. Kaastöid oodatakse hiljemalt 1. veebruariks 2021.

Lähemalt saab tingimustest [siit lugeda](#).

Roaldi retked Eestis - Ulmefännide salamaailm

Kes esilinastuse maha magas, see võib nüüd tasuta ja rahulikult järele vaadata [aga hoopiski siit](#).

Näitus ulmelistest tulevikuvaadetest inimesejärgsele linnamaastikule

Kolmapäevast, 25. novembrist on Hobusepea galeriis avatud Britta Benno isikunäitus „Ruienlust Lasnamäel“, mis jääb avatuks 14. detsembrini.

Lähemalt saab lugeda [jällegi siit](#).

EstCon 2020 raport ulmeajakirjas Locus

Novembrikuu Locuses [teeb Sylvia Wrigley ülevaate](#) selleaastasest Estconist ning seal jagatud Stalkeri auhindadest.

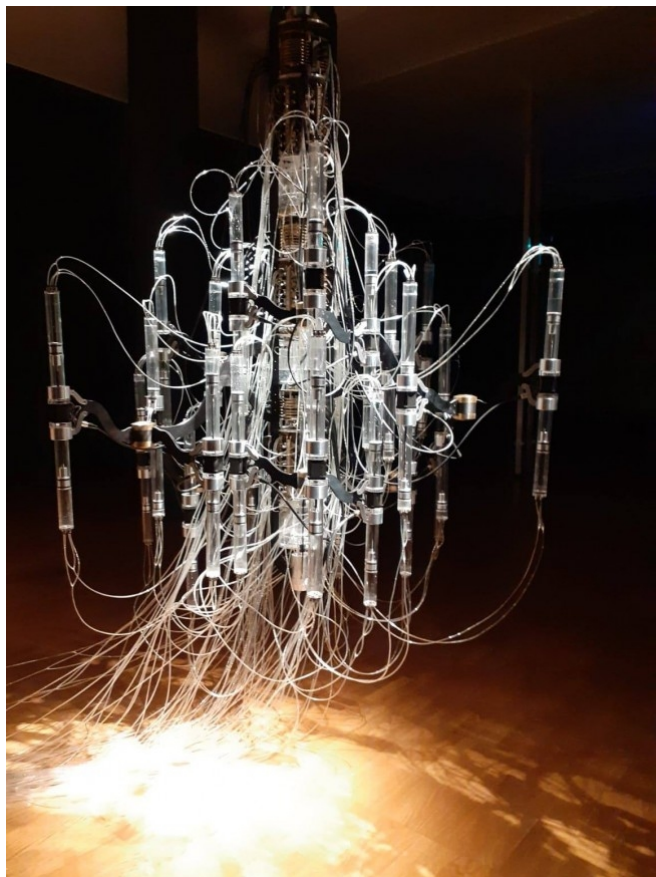

Kaks ulmenäitust

Meelis Ivanov

Kumu viienda korruse kaasaegse kunsti galeriis on [välja pandud tuleviku ja ulmeteemadega flirtiv näitus "Murtud sümmeetriad"](#). Nagu ütleb tutvustus, tuuakse vaataja ette kunstnike tõlgendused osakestefüüsika keerulisest ja põnevast valdkonnast. Eksponeeritud teosed on alguse saanud kunstnike residentuurides Euroopa Tuumauuringute Keskuses (CERNis).

Kindlasti on tegemist väga tänuväärse projektiga. CERN on viimastel aastatel pakkunud kunstnikele võimalust veeta aega laboris ja astuda dialoogi füüsikute, inseneride ja labori personaliga. See annab omakorda võimaluse fundamentaalfüüsikat läbi kunstniku nägemuse tavainimesele lähemale tuua.

Kõige võimsama mulje jätab lõunakoreaalse Yunchul Kim installatsioon, mis koosneb peamiselt läbipaistvatest tehnoloogilistest seadmetest (mille nime ja otstarvet teab vaid keegi CERNist) ja mis on vägagi ulmelisel moel välja valgustatud.

Kaheksa minuti pikkune videoinstallatsioon meeldis mulle ka väga. Ulmefilmidest tuttava elektroakustilise helikujunduse ning samaaegselt geomeetristest kujunditest ja krüptilistest sõnumitest koosneva video kuvamine kahel ekraanil tekitas kerge *déjà vu* tunde. Meenus tundmatuks jääda sooviva roboti ultimaatum navigaator Pirxile.

Lisaks installatsioonidele on näitusel joonistusi, mille sõnum peaks samuti ulmehuvilisele rõõmsat elevust pakkuma.

Teiseks ulmenäituseks on "[Ääretagused paigad](#)" Fotografiskas. Siin on tegemist tõelise fotomanipulatsiooni võluriga, rootslase Erik Johanssoniga. Ülikõrge tehnilise tasemega fotod oleks pildistatud justkui nihestatud reaalsuses. Selleks on kunstnik ehitanud üles võttepaigad, kus esemete omavahelised kaugused, fookused, valgustus ja perspektiivid on matemaatilise täpsusega välja arvatud

Mulle meeldiski kõige rohkem, et iga fotoga käis kaasas läbimõeldud kontseptsioon. Need on kõik pisikesed lood alguse, keskpäiga ja lõpuga. Mõne pildi puhul tekkis isegi kerge hirm, et vandenõuteoreetikud hakkavad neid oma artiklites esitatud väidete tõestusena kasutama. Näiteks artikli juurde, mis väidab, et me kõik elame maatriksis, sobiks suurepäraselt foto, kus jalgrattaga noormees on peatunud keset põldu ilmunud hiiglasliku, osaliselt läbipaistva sinise ekraani ees.

Näitus on suurepärane, soovitan soojalt kõigile ulmehuvilistele.

Koostöövõimalus katastroofi- ja katku-ulme huvilistele

Saime novembris [Rumeenia ulmikutelt](#) kutse osaleda Idabloki õhinapõhises ühisantoloogias. Meil endal ei ole hetkel valmisolekut eestipoolset valiku- ja tõlketegevust täielikult korraldada, kuid edastame kutse olulisemad punktid, et neil, keda teema kõnetab, oleks võimalus kaasa mõelda ja atra seada.

Darius Luca Hupov kirjutas nii:

I am writing to you about a project that we have discussed at Sindicatul 9 international meeting about SFF magazines: a SFF short stories anthology in English language, with authors from the Eastern European countries.

-the anthology will be edited one time each year, in English language

-the short story must be presented to the editor, in final format, in English language; along with the story must be present a literary CV of the author and a bust photo, minimum 1500 Px in height, the translators name and a proposal for a title for that year anthology

For the 2021 edition, the editor will be the Romanian Team, and I am it's representative.

The theme is as follows:

-the year is 2020-2030 (you can select a year in that period)

-in an Eastern Europe country, a case of a new viral hemorrhagic fever appears (here is an article about this kind of disease https://en.wikipedia.org/wiki/Viral_hemorrhagic_fever)

-the disease spreads like wildfire and a lot of people are starting to die

-soon the disease is spreading, but interesting, only in Eastern European countries.

-these countries are strictly quarantined by the rest of the world

-the story is located in the country of the author

Deadline for the short story submission: 14th April 2021

Deadline for the anthology: 1st July 2021, to be presented at the Eurocon in Fiugi

You are invited to be the representative of your country, in the 2021 anthology. If you decline, please help us to find a representative for your country.

Best,

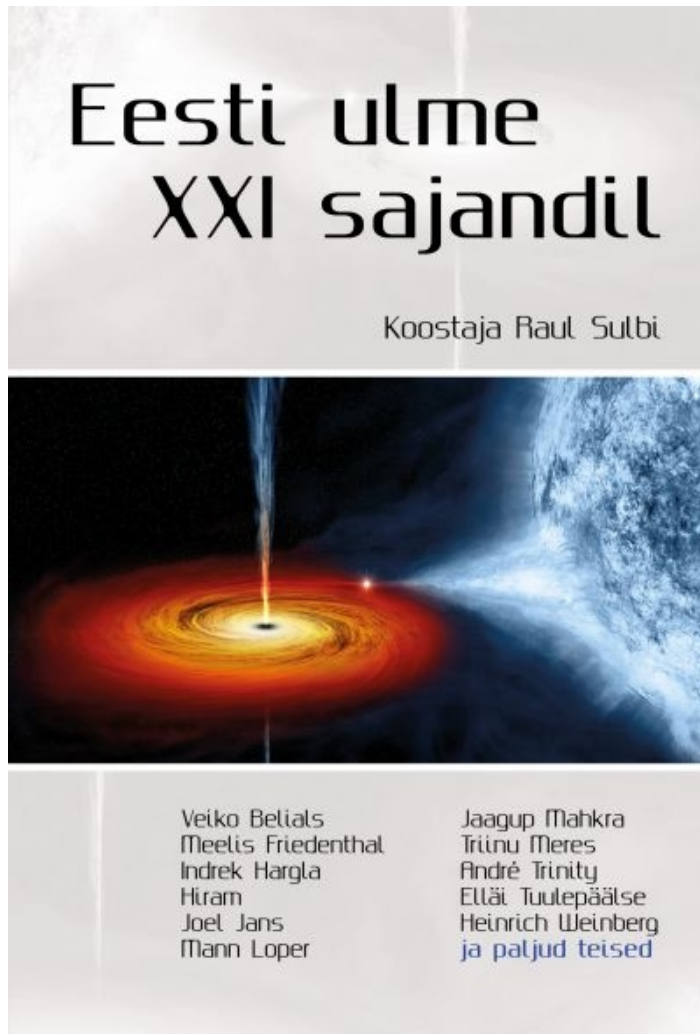
Darius Luca Hupov

Editor and Foreign Liaison

"Galaxy 42" Online SFF Magazine

<https://galaxia42.ro>

Uudiskirjandus 11/20

Eesti ulme XXI sajandil

Ulmeantoloogia

Mahukas antoloogia «Eesti ulme XXI sajandil» on mõtteliseks järjeks Raul Sulbi koostatud «Eesti ulme antoloogiale» (Varrak 2002), mis kaardistas eesti žanriulme sünniperioodi 1985–2000. Nende kaante vahelt leiab ulmehuviline valiku XXI sajandi kahe esimese kümnendi olulisemaid kodumaiseid žanriulme tekste – lühijutte, jutustusi ja lühiromaane, autoreiks säravamad tähed meie ulmetaevas. Teematiliselt viivad need lood meid alternatiivajaloolisse 13. sajandi Eestisse ja kaugtuleviku postapokalüptilistele maastikele, kaugetesse galaktikatesse, kosmosejaamadesse ja võõrastele planeetidele, ajas minevikku ja tulevikku, düstopiaühiskondadesse ja varakeskaja viikingite karmi maailma.

Kui 1990ndate eesti ulmes ja seda kajastanud antoloogias domineeris valdavalt lühijutt, siis sel sajandil on selgeks dominandiks kujunenud pikemad jutustused ja lühiromaanid, mis moodustavad ka seekordse valimiku raskuskeskme. Nii nagu «Eesti ulme antoloogia» defineeris 1990ndate eesti žanriulme autorite põlvkonna, püüab ka käesolev tekstikogu teha defineerimiskatse viimase kahe kümnendi eesti ulme lühiproosa autorite põlvkonnast. Kummalisel kombel on kattuvaid autoreid kahes raamatus vaid neli – Veiko Belials, Indrek Hargla, Karen Orlov ja Siim Veskimäes.

Antoloogias leiab ka Raul Sulbi põhjaliku sissevaate viimase kahe kümnendi eesti ulme arengusse, autorituvustused, bibliograafia ja valiknimekirja selle sajandi olulisematest

algupärastest ulmeraamatutest. Valimiku koostaja Raul Sulbi on aidanud Eesti ulmeelu ja fantastilist kirjasõna kujundada juba 1990ndate keskpaigast alates. Ülikoolis ajalugu õppinud ja aastaid ajakirjanikuna töötanud literaadina on ta koostanud kümneid ja kümneid ulmeantoloogiaid ning autorikogumikke, kirjutanud sadu ja sadu järelsõnu, autorituvustusi ning retsensioone.

Sisukord:

1. „Roos ja lumekristall“, Indrek Hargla
2. „Ultima Cthule“ Laur Kraft
3. „Tähtede seis“, André Trinity
4. „Tuhkhall“, Hiram
5. „Käilakuju“, Kell Rajasalu
6. „Kogu maailma valgus“, Veiko Belials
7. „See maailm on mulle!“, Maniakkide Tänav
8. „Kaelani vaakumis“, Maniakkide Tänav ja Joel Jans
9. „Vihma seitse nime“, Heinrich Weinberg
10. „Teise päikese lapsed“, Reidar Andreson
11. „Kosmodroomist kaugel ja üksildasem veel“, Veiko Belials, Joel Jans
12. „Ümberistumine“, Kristjan Sander
13. „Üht teistsugust algust“, Meelis Friedenthal
14. „Raske vihm“, Manfred Kalmsten
15. „Apelsinikollane“, Elläi Tuulepäälse
16. „Joosta oma varju eest“, Triinu Meres
17. „Seal, kus voolab valgus“, Veiko Belials
18. „Tänulik Olevipoeg“, Mann Loper
19. „Veenuse kuninganna“, Jaagup Mahkra
20. „Vabavalla kaotamine“, Heinrich Weinberg
21. „Õpilane“, Karen Orlau
22. „Valendab üksik prooton“, Siim Veskimees
23. „Raudhammas“, Indrek Hargla

Eesti ulme arenguiooni XXI sajandil. Raul Sulbi

50 olulisemat Eesti ulmeraamatut XXI sajandist

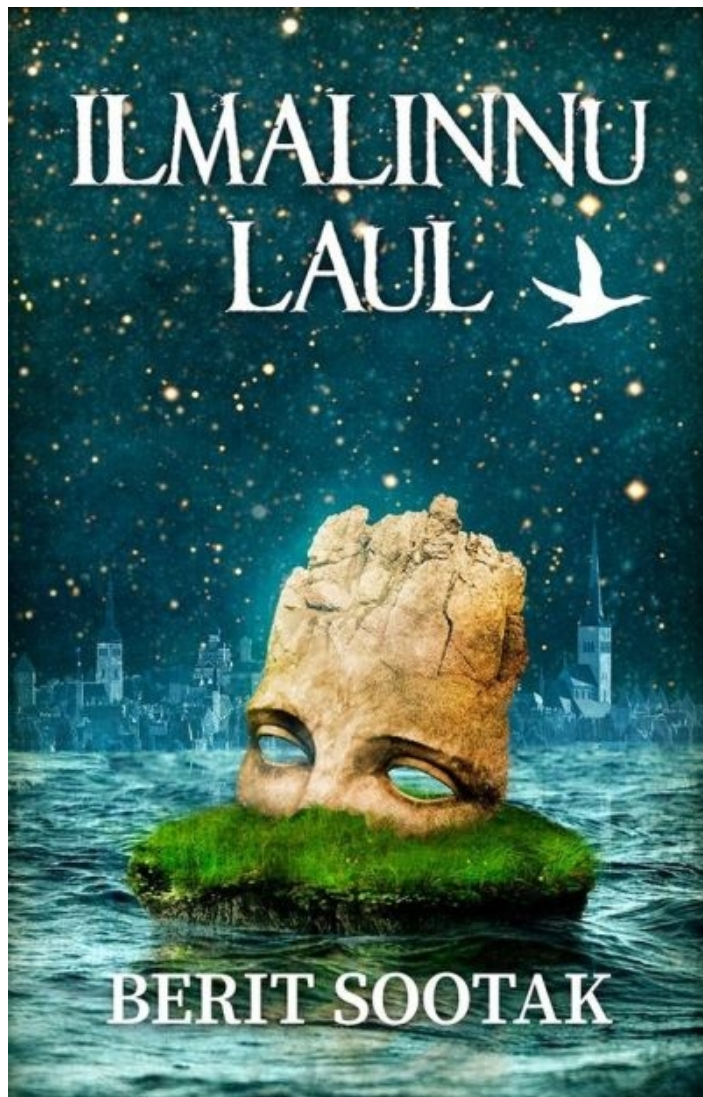
Autoritest

Kirjastus Viiking

Koostaja Raul Sulbi

Toimetus ja korrektuur Eva ja Leiger Luts

Kõva köide, 744 lk

Ilmalinnu laul

Berit Sootak

„Ilmalinnu laul“ on fantaasiaromaani „Viimane hingelind“ järg, milles jätkub hingelind Säde võitlus ellujäämise ja õigluse nimel.

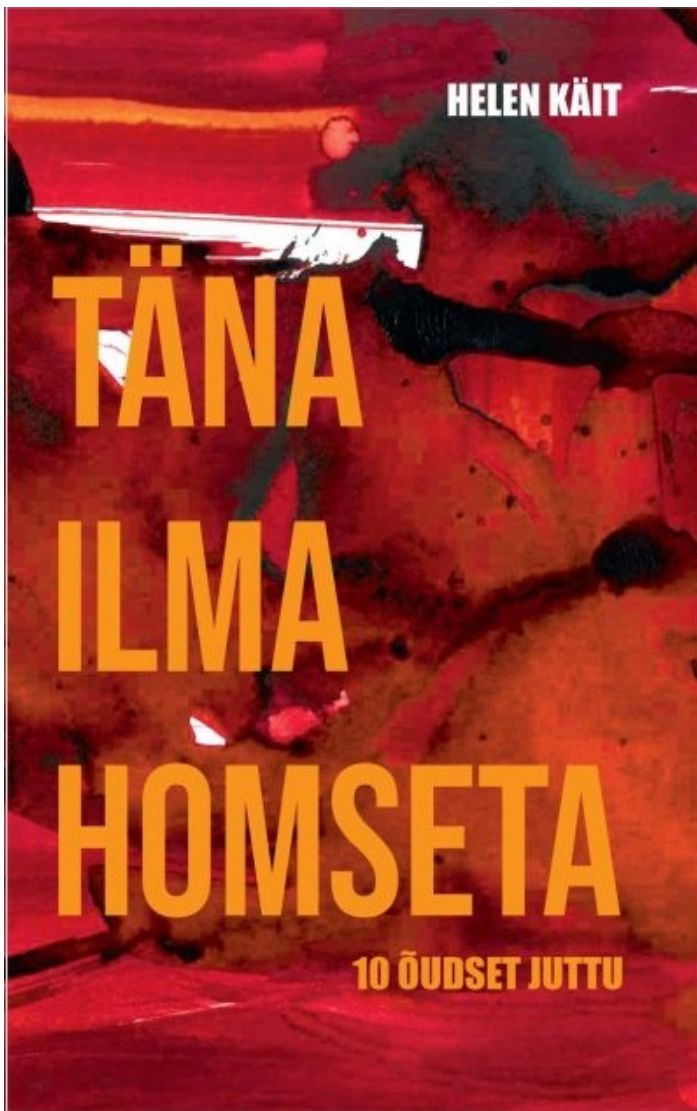
Sarja tegevus toimub pealtnäha tavalises tänapäeva Eestis, kuid tegelikult käib siin varjatud võitlus eriliste võimetega inimeste vahel. Säde on viimane hingelindude dünastiast, erakordsete võimetega tütarlaps, kes võib muuta maailma. Tema ümber on aga ainult rivaalitsemine ja salavaen ning Säde peab valima, kes on tema liitlased ja vaenlased. Pealtnäha lihtsad valikud teevad haiget neile, kellest Säde kõige rohkem hoolib.

Kui Säde selles ohtlikus mängus alla jääb, kaovad hingelinnud päriselt, ja koos nendega ka midagi väärtuslikku, mis hoiab maailma tasakaalus.

Kirjastus Raudhammas

287 lk

Täna ilma homseta. Kümme õudset juttu

Helen Käit

„Täna ilma homseta. Kümme õudset juttu” on õudusjuttude kogumik, mille tegelased on luust ja lihast Eesti inimesed ning tegevuspaigad tavalised Eesti kohad – lapsepõlvest tuttav seenemets, vana maamaja, kodumaja tagahoov. Võib tunduda, et ükskõik milline neist juttudest võiks olla lõik meie kõigi elust. Õnneks eksisteerivad need lood siiski vaid raamatulehtedel ning ootusäreva põnevusega lehte keerates võime kergendatult hingata, sest tegelikkuses on kõik hästi.

Helen Käit tuli Eesti kirjandusse lastele mõeldud fantaasiooga „Janne ja Joosep. Lohe needus” 2013. aastal. Ta on ise öelnud, et kirjutas selle sooviga oma tütar rohkem raamatuid lugema meelitada.

Kirjastus: Randvelt Kirjastus

168 lk

Jaht tõele

Külli Lokko

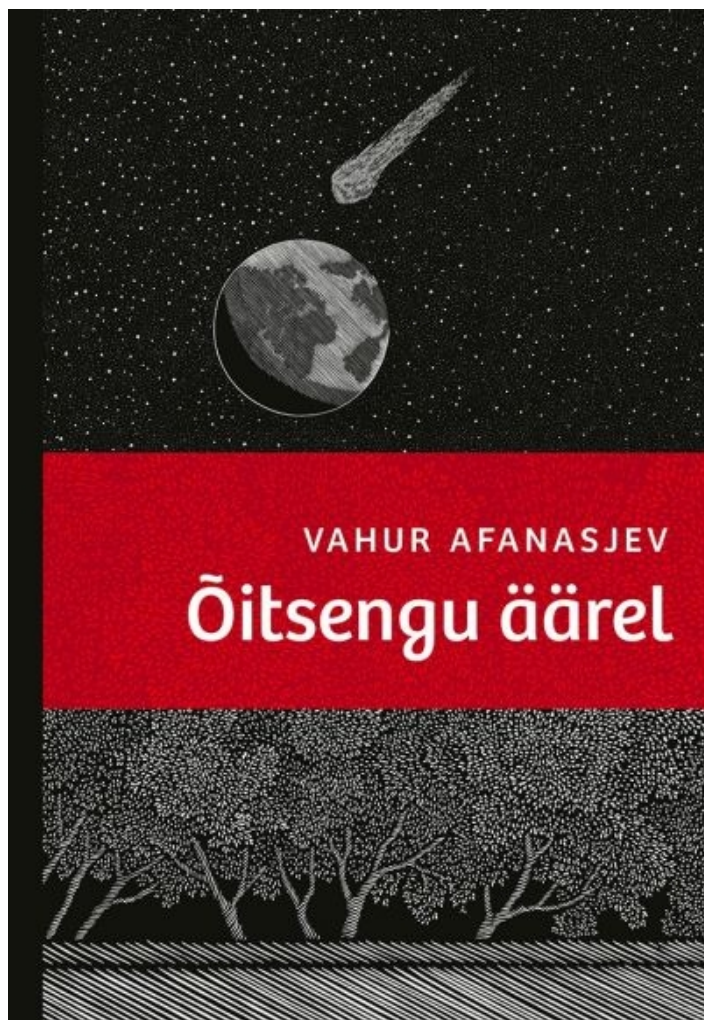
Aastal 2050 on Ühinenud Euroopa üheks tagaotsitumaks terroristiks Vera Pretiosa, kelle tabamiseks moodustatakse politsei eriüksus. Selle juhiks saab Alexander Schmidt. Mees on kulutanud oma elust juba ligi 20 aastat, et naist tabada ja ta loodab, et eriüksus suudab tema kinnismõtteks muutunud tagaajamise edukalt lõpule viia. Vera on siiani suutnud politsei käest pääseda tänu oma erakordsele tehnoloogiale.

Tasapisi tekib politseiülemal süvenev kahtlus, et kõik pole nii nagu paistab. Vera teeb tegusid, mis on vastupidised tema mainele. Ta lähtub oma otsustest tavapärasest kõrgemast moraalist ja eetikast. Kui Vera on politseiülemat korduvalt säästnud ja millegipärast isegi päästnud, lööb vankuma Schmidt lojalsus oma ametkonnale. Sellegipoolest tahab ta naist tabada, sest peab teda oma parima sõbra surmas süüdlaseks. Käib kurnav ja lõputuna näiv jaht, jaht tõele...

Raamatus on tempokat jälitamist ja tagaajamist, inimsuhteid nende keerukuses, armastuse teemat, ulmelist tehnoloogiat ja selle imelisi võimalusi; aga samas leiab süvenenum lugeja ka tõsisemaid eetilisi-moraalseid dilemmasid ja igavikulisi filosoofilisi arutlusi. Läbiv teema on hea ja kurja vaheline võitlus, kus vahel on raske aru saada, kummal poolel keegi on.

Autor Külli Lokko (sünd.1985) on doktorikraadiga bioloog, kellele see on esikromaan.

560 lk

Õitsengu äärel

Vahur Afanasjev

"Suvi 2028. Seni ohutuks peetud asteroid ähvardab vähem kui aasta pärast hävitada inimsivilisatsiooni. Kas meie lõpp on vältimatu? Üleüldises viimsepäevaootuses ei ole vaid üksikud nõus alla andma.

„Serafima ja Bogdani“ autori uues romaanis juhivad võidujooksu ajaga planeedi rikkaim lätlanna ning ekstsentriline Lõuna-Aafrika päritolu miljardär. Või jooksevad tegelased võidu üksteisega? Kellegi motiive pole lihtne läbi näha. Korraga on kaalul

inimkonna saatus, eesti kunstniku rahvusvaheline edu, teismelise neiu eneseteostus ja esimene armastus, müstikust juudi matemaatiku kadunud käsikiri ja vasakpoolse bosnia filosoofi usaldusväärsus. Tegevus viib Prantsuse Rivierast ja Räniorust Riiga ja Sahara kõrbesse.

Oma mitmetahulises teoses asetab Vahur Afanasjev peegli tsivilisatsiooni silme ette ja küsib: kuidas me siia jõudsim ja mis annab meile jõudu edasi minna? Kui üldse? Võimalik, et suurimad katastroofid toimuvad hoopis inimestes endis."

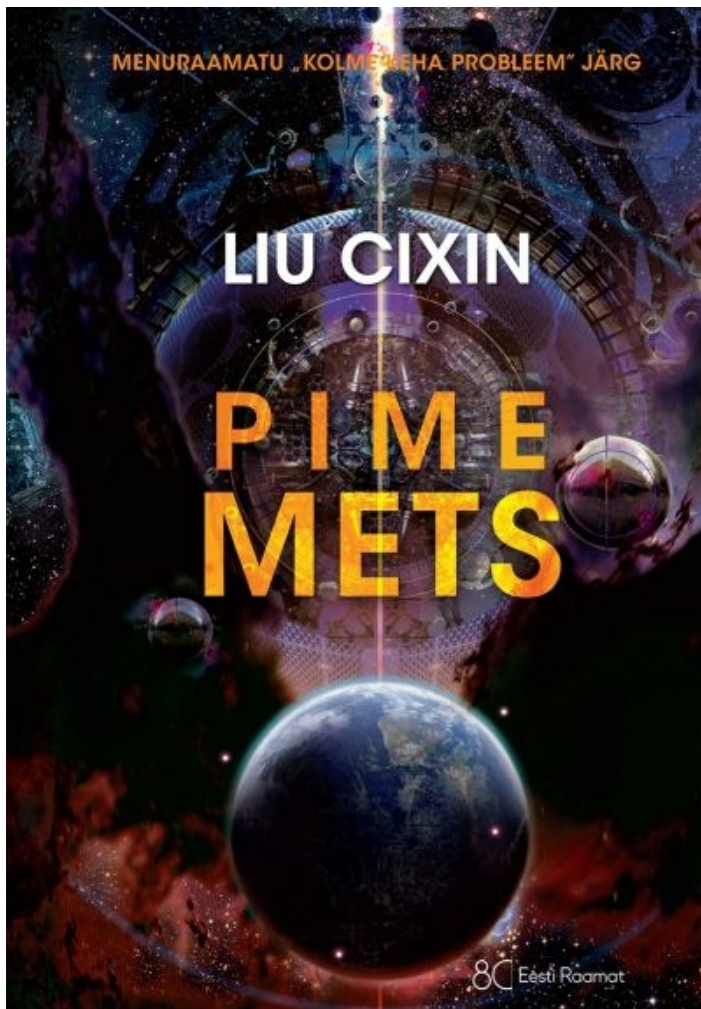
Kirjastus: Vemsa OÜ

Toimetanud: Heli Illipe-Sootak

Illustreerinud: Toomas Kuusing

536 lk

Pime mets

Liu Cixin

Inimkond on ähvardavast, neljasaja aasta pärast toimuvast tulnukate sissetungist vapustatud. Tulnukate inimsoost kollaborandid on küll alistatud, kuid trisolarislased on Maale läkitanud soofonid – osakesed, mis annavad neile ligipääsu kogu inimkonna informatsioonile. Nii teab vaenlane Maa kaitseplaani kohta kõike, vaid inimhõimustus üksi on nende eest varjatud.

Sellest ajendatuna käivitatakse söakas projekt Müririidlejad, mis annab neljale inimesele tohutult vahendeid salajaste strateegiade väljatöötamiseks ning mida varjatakse pettuse ja jälgede segamisega ühtviisi nii Maa kui ka Trisolarise eest. Kolm müririidlejat on mõjukad riigimehed ja teadlased, neljas aga täiesti tundmatu. Tagasihoidlik Hiina astronoom ja sotsioloog Luo Ji on oma uuest staatusest jahmunud. Ta teab vaid seda, et just tema on müririidlejaist see, keda Trisolaris tappa tahab.

Hiinas ja mujal maailmas tunnustatud kirjanik Liu Cixin seob oma triloogias „Mälestusi Maa minevikust“ osavalt kokku Hiina ajaloo ja ulme, põimides teaduse, sotsioloogia ja ajaloo omavahel ühtseks tervikuks. Cixin on mitmekordne Kehuan Shijie Yinhe (Hiina Galaktika) auhinna võitja, triloogia esimese osa „Kolme keha probleem“ eest pälvis ta maineka Hugo auhinna. „Kolme keha probleem“ on pälvinud ka Eesti ulmeühingu Stalkerit auhinna 2019. aastal ilmunud parima tõlkeromaani kategoorias.

„Pime mets“ on triloogia „Mälestusi Maa minevikust“ teine osa.

Tõlkinud Raivo Hool

642 lk

Igikelts ja tuli

Roger Zelazny

„Igikelts ja tuli” on Roger Zelazny üks hilisemaid kogumikke, mis sisaldab nii puhast teadusfantastikat (kosmos, tehisintellekt) kui ka fantasy’t, lisaks veel autori kommentaare ja esseelaadis tekste ulmežanri arengust ja autori loomemeetoditest. Kaks kogumiku lugu on võitnud Hugo („Hokusai: 24 vaadet Fuji mäele” ja „Igikelts”).

Lugu „Hokusai: 24 vaadet Fuji mäele”, räägib tagasihoidlikust palverändurist, kes rändab Fuji mäe läheduses, otsides Hokusai kujutatud vaateid, ja võitleb samal ajal nii virtuaalsete kui pärisdeemonitega.

Kogumiku jutud:

„Eksortsism, või midagi sellesarnast”

„Päevane liik”

„Ehitades ulmeromaani”

„Tee lõpp”

„Hokusai: 24 vaadet Fuji mäele”

„*Fantasy* ja teadusulme kirjaniku pilgu läbi”

„Igikelts”

„LOKI 7281”

„Endalegi üllatuseks”

„Surmalaul”

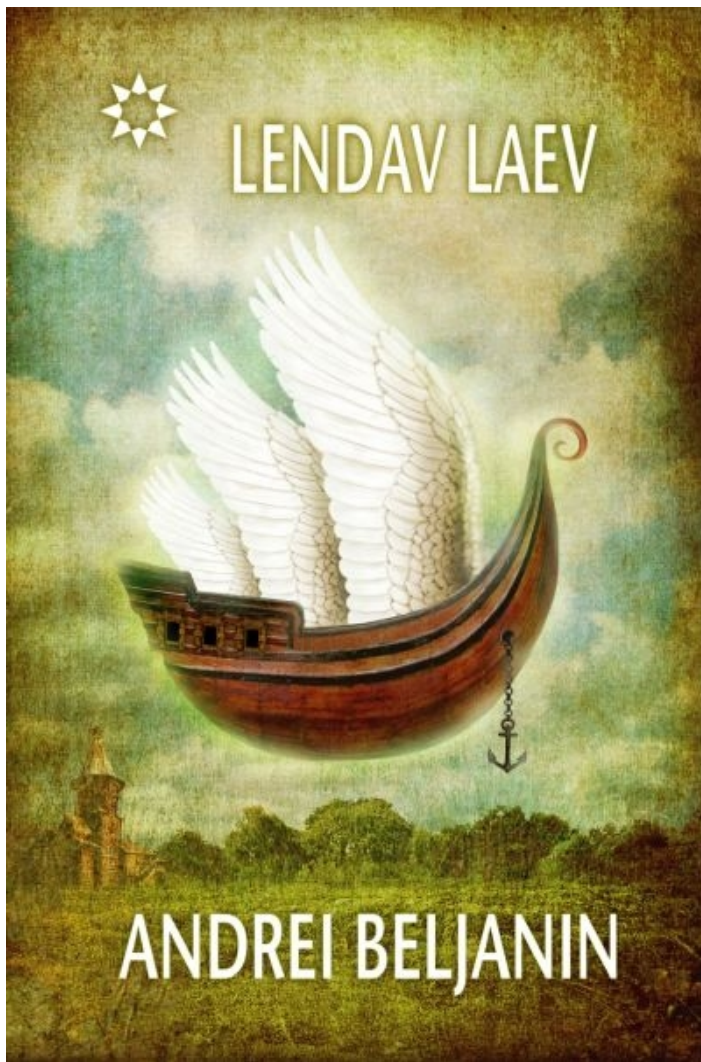
„Titani sagedused”

„Taevamana”

„Öökuningad”

Tõlkijad Juhan Habicht, Andrus Igalaan, Piret Frey, Sash Uusjärv

Kaanepilt Meelis Krošetskin

Lendav laev

Andrei Beljanin

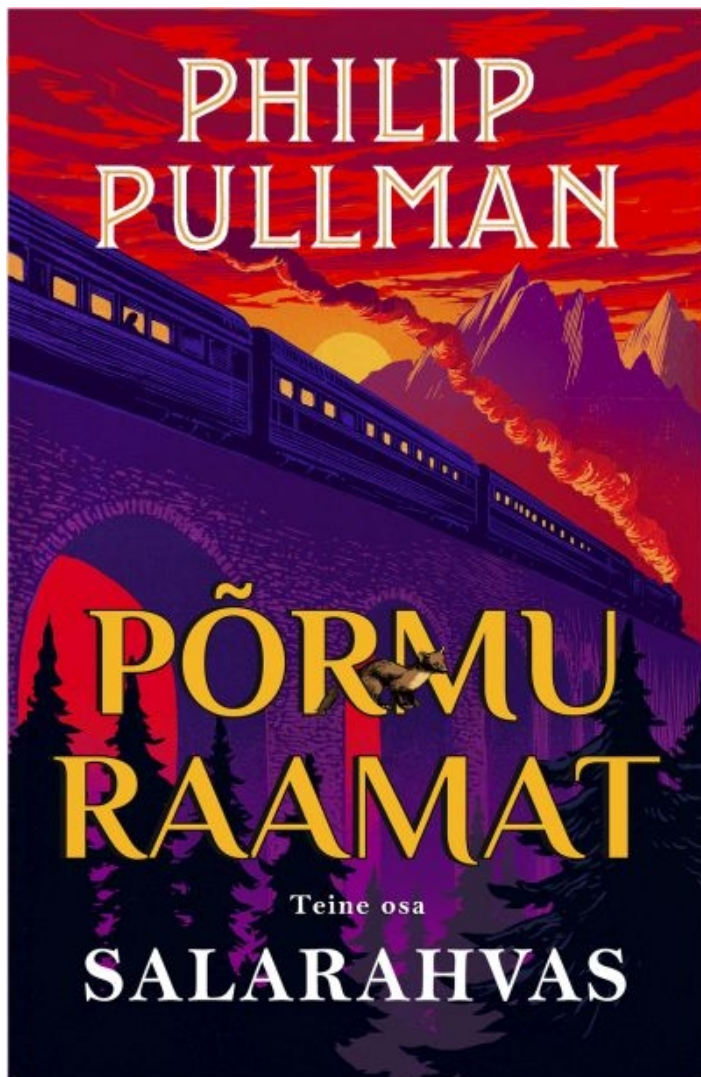
See on kolmas lugu noorukese Moskva militsionääri Nikita Ivašovi tegemistest paralleelmaailmas, mis näeb välja nagu elustunud vene muinasjutud. (Sattus ta sinna imelihtsalt – laskus ühel päeval suvalises külakeses keldrisse ja avastas end hoopis Baba Jagaa elamise alt...)

Kõigepealt, nagu ikka, on ta hädas kukega, kes äratuskellana on küll efektiivne, kuid kipub ütlemata vara une rikkuma. Ja Baba Jagaa, kohaliku miilitsajaoskonna agar ja asendamatu kaastööline, räägib, et poissmehepõli ei ole ikka õige... Ja siis kutsutakse Nikita lossi – kadunud on olulised joonised.

Nagu ikka, selgub uurimise käigus, et kõik on palju keerulisem, kui alguses paistis, ja kaalul on vähemalt maailma saatus. Korraks näib, et ka Baba Jagaa väljendatud mure võib lahenduse leida...

Tõlkinud Tatjana Peetersoo. Luuletõlked Veiko Belials.

Kaanepilt Marge Nelk.

Põrmu raamat. Salarahvas

Philip Pullman

Arvukaid maailmu ühendavad läbipääsud on suletud ja Lyra Hõbekeele lapsepõlveseiklused ammu selja tahta jäänud – või nii ta ise arvab. Lyra on nüüd kahekümneaastane Püha Sophia kolledži tudeng ning leiab end taas sündmuste tulipunktist. Tema daemon Pantalaimon satub jõhkra mõrva tunnistajaks ja surev mees usaldab nende hoolde saladuse, millest kajab vastu minevik. Mida rohkem Lyra mõistatusesse süüvib, seda enam ta endas kahtleb. Isegi tüdruku minevik muutub küsitavaks, kui ta saab teada, millist rolli mängis Malcolm Polstead tema Jordani kolledžisse toomisel.

Nüüd rändavad Lyra ja Malcolm Oxfordist kaugele, läbi kogu Euroopa Levanti, otsides linna, kus kummitavad daemonid, ning kõrbe, kus pidavat peituma tõde Põrmu kohta. Ohud, millega nad silmitsi seisavad, seavad kahtluse alla kõik, mida nad arvasid maailma ja iseenda kohta teadvat.

Philip Pullman on tänapäeva üks hinnatumaid kirjanikke, kelle raamatuid on tõlgitud rohkem kui 40 keelde. Oma uusimas triloogias viib Pullman lugeja taas „Tema tumedate ainete” sarjast armsaks saanud maailma. Triloogia teise osa „Salarahva” tegevus toimub kaksikümmend aastat pärast sarja esimese raamatu „La Belle Sauvage’i” lõppu.

Tõlkija: Eve Laur

Toimetaja: Laura Lepler

528 lk

keskööpäike

STEPHENIE MEYER

"VIDEVIKU" SAAGA AUTOR

Keskööpäike

Stephenie Meyer

"Videviku" saaga 5. raamat.

Nägin, kui kerge oleks Bellat armastama hakata. See käiks täpselt sama lihtsalt kui kukkumine: ainsagi pingutuseta. Mitte lubada endal teda armastada oli kukkumise vastand – sama mis vinnata end mööda kaljuseina üles, tõstes üht kätt teise ette, ülesanne nii vaevaline, nagu poleks mul enam kui vaid sureliku ramm.

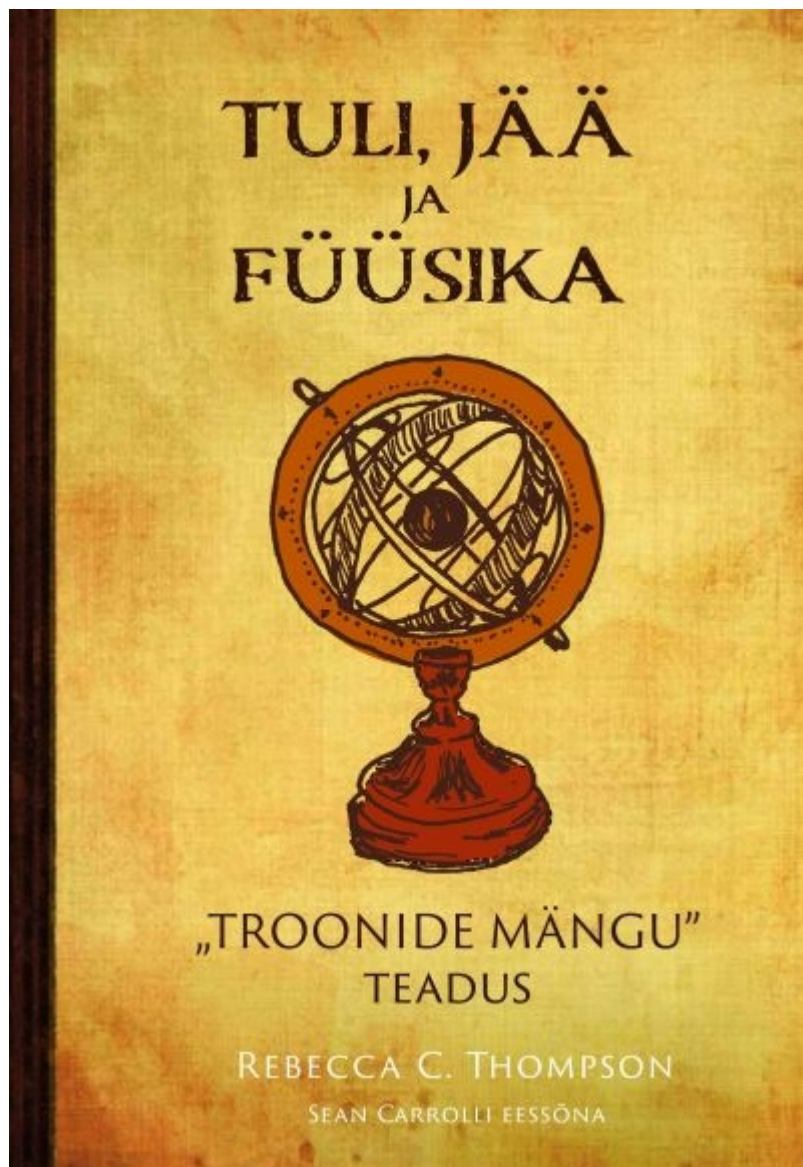
Kui Edward Cullen ja Bella Swan "Videvikus" kohtusid, sündis märgiline armastuslugu. Siia maani on fännid kuulnud lugu ainult Bella vaatenurgast. Lõpuks on lugejatel võimalus tutvuda ka Edwardi versiooniga kauaoodatud paralleelromaanis "Keskööpäike". Edwardi vaatenurgast jutustatuna omandab see unustamatu lugu uue ja kahtlemata süngema alatoon. Bellaga tutvumine on kõige ärevusttekitavam ja põnevam sündmus, mida Edward on kõigi oma vampiiriaastate jooksul kogenud. Edwardi mineviku haaravate üksikasjade ja tema keeruka mõttemaailmaga tutvudes mõistame, miks saab just see siseheitlus tema elus määravaks. Kuidas saab ta õigustada oma südame kuulamist, kui see tähendab Bella ohtu seadmist?

Kirjastus Pegasus

Tõlkinud Marge Paal

774 lk

Tuli, jää ja füüsika: “Troonide mängu” teadus

Rebecca S. Thompson

Talv on tulekul, see on selge. Aga kuidas? Miks? Ja mis põhiline – millal? Teadus annab võtme fantastilise tule ja jää maailma klimatoloogia, astronoomia, metallurgia, keemia ja bioloogia saladuste juurde. George R. R. Martini teoste andunud fänn, füüsik Rebecca C. Thompson on võtnud süveneda „Jää ja tule laulu“ ja „Troonide mängu“ imede ja saladuste olemusse.

Milline maagia hoiab püsti Müüri ja millistes oludes võib jää käituda nagu ketšup? Kuidas lohed („nahkhiired, ainult tulega“) oma kõri ära ei kõrveta? Millest koosneb turmatuli? Kuidas toimis kuningas Joffrey tapnud mürk ja miks Joffrey üleüldse oli ehtne tõbras – kas süüdi võisid olla tema geenid?

Füüsik ja kirjanik Sean Carroll ütleb raamatu eessõnas: „Kui loo maailm on hästi konstrueeritud, peab see reeglitest kinni, olenemata sellest, kas need reeglid on selgelt sõnastatud. Kui kõik käib kah kuidagiviisi, pole lugu huvitav. Et tegelaste elu oleks keeruline ja vaatajate elu põnev, peavad tegelased tegutsema loogilises olustikus. Ilma füüsikata pole ka haaravat lugu.“

Kui oskate ehitada vastupidavat jäämüüri, tappa Ebalast, jääda ellu külma käes ja pikal meresõidul, sepištada Valüüria terast ning hoiduda teibasse ajamisest, siis olete talve tulekuks juba pisut paremini valmis.

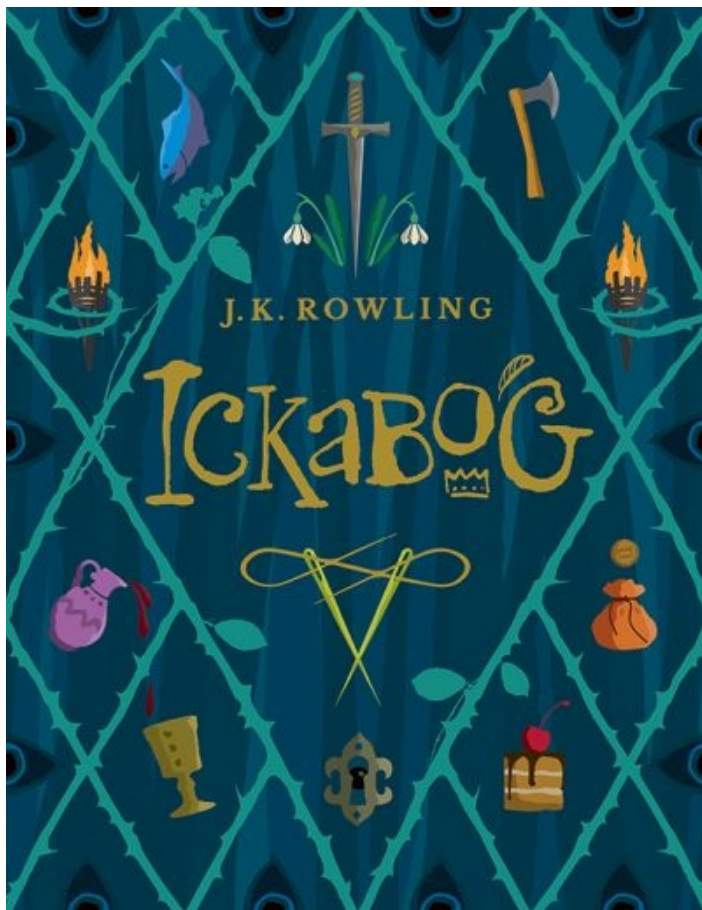
Rebecca C. Thompson on doktorikraadiga füüsik, osakestefüüsika uurimiskeskuse Fermilab haridussuhete juht ja populaarse füüsikakoomiksita sarja autor.

Argo Kirjastus

Tõlkinud Vahur Lökk

296 lk.

Lastele ja noortele:

Ickabog

J.K. Rowling

„Ickabog” on raamat, mille J.K. Rowling kirjutas oma lastele juba üle kümne aasta tagasi. Ta ei avaldanud seda tookord, vaid hakkas kirjutama raamatut täiskasvanutele. 2020. aasta COVID-19 karantiini ajal otsustas ta avaldada raamatu osade kaupa pisut muudetud kujul tasuta internetis. J.K. Rowling organiseeris ka laste joonistusvõistluse ning parimad illustratsioonid ilmuvad paberraamatus. Joonistusvõistlus on korraldatud ka Eestis.

Raamatu tegevus toimub Kornukoopia kuningriigis, mida valitseb kuningas Fred Vapper. Kornukoopia ehk Küllusesarv on riik, mille lõunaosas elavad kõik hästi ja õnnelikult, põhjaosas, Soomaal, aga liigub legendide ja kuulduste kohaselt ringi koletis Ickabog, kes viib aeg-ajalt minema lambaid ja isegi liiga kaugele soosse läinud inimesi. Edeva ja iseka kuninga hoolimatuse tõttu vallandub sündmuste jada, mis toob kogu kuningriigile suurt häda ja õnnetust. Lõpuks on lapsed need, kes vapralt ja meelediklalt kurjusele vastu astuvad ning näitavad, et karta ei tule mitte müütilist koletist, vaid mõne inimese hinges pesitsevat saamahimu ja tigidust.

Inglise keelest tõlkinud Krista Kaer ja Kaisa Kaer

288 lk, kõva köide

Kordustrükk:

Mort

Terry Pratchett

Ühel mitte eriti ilusal päeval tunneb Surm, et ta on Kurbus, see tähendab, et ta tunneb mõtlikku kahetsust selle pärast, et asjad on nii, nagu nad ilmselt on. Seetõttu jätab ta oma kohustused õpipoiss Morti hooleks ning püüab ise end kuidagi lõbustada. Mort on aga surelik ja miski inimlik pole talle võõras, seepärast ei jäta teda külmaks ka printsess Keli ilusad silmad. Ta päästab Keli surmast ning tekitab sellega loomulikult Kettamaailma asjades kohutava segaduse, sest Universum on printsessi surma juba teadmiseks võtnud. Ja Universumit ümber veenda pole sugugi lihtne.

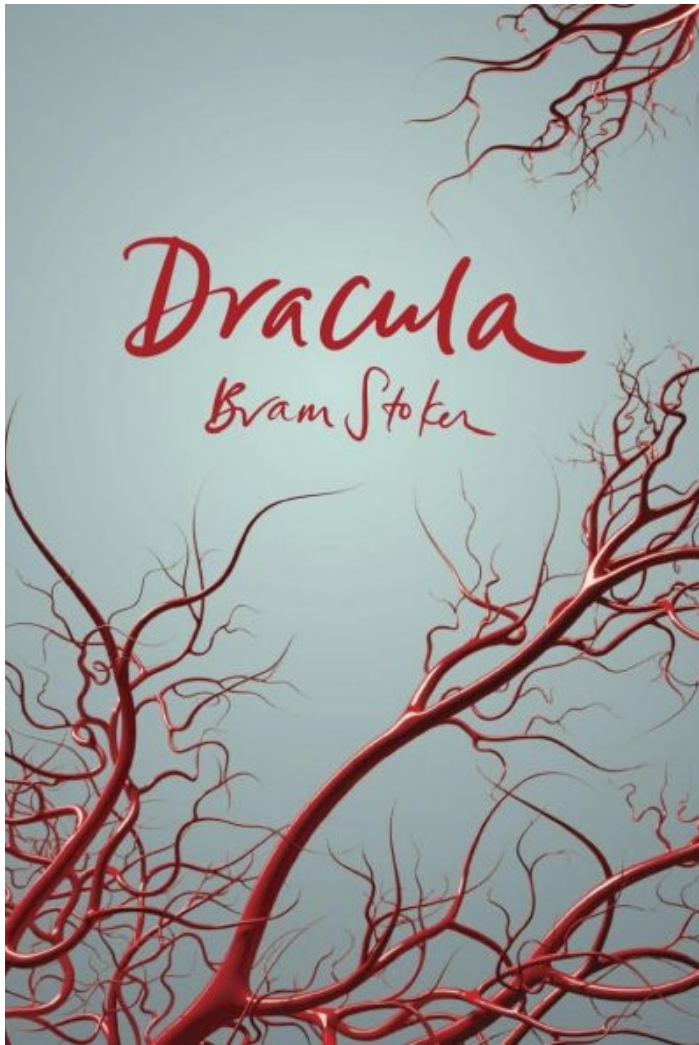
Inglise keelest tõlkinud Allan Eichenbaum

Toimetanud Krista Kaer

Kujundanud Hillar Mets

272 lk, kõva köide

Dracula

Bram Stoker

Kui noor advokaat Jonathan Harker saab ülesandeks reisida Transilvaaniasse, et nõustada seal Inglismaale kinnisvara osta soovivat aadlikku, ei tea ta, et siseneb verejanulise vampiiri, krahv Dracula valdustesse. Krahv ihkab leida mere tagant värsket verd ja käsilasi ning pahaaimamatu Harker peab teda selles ettevõtmises aitama. Kui tõde Dracula tõelisest olemusest tasapisi välja koorub, tuleb käputäiel surelikel krahvi peatamiseks oma jõud ühendada ning algab metsik võidujooks ohtliku vampiiri ja ajaga, mida ühel on terve igavik, teistel aga vaid üürrike hetk...

Iiri kirjanik Abraham "Bram" Stoker (1847-1912) oli oma eluajal tuntud rohkem kui kuulsa näitleja Sir Henry Irvingu assistent ja Londonis asuva Lyceumi teatri juhataja, kuigi kirjutanud oli ta juba teismeliseeas peale. Esimeste kirjatükkide hulka kuulusid peamiselt teatriarvustused, hiljem lisandusid lühijutud ja romaanid. Viimastest saavutas tõelise edu 1897. aastal trükivalgust näinud õudusromaan "Dracula", mis sai kohe suureks menukiks. Kuigi vampiiridest olid selleks ajaks kirjutanud ka teised, oli just Stoker see, kes lõi paljudele lugejatele luttava krahv Dracula ning kelle nüüdseks maailmakirjanduse klassikasse kuuluv romaan on andnud ainet arvukatele kirjandusteostele ja filmidele, teleseriaalidele ja teatrietendustele.

Tõlkinud Evelin Banhard

480lk

Reaktori juttudest 10/20 (Tõnis Hallaste)

See liblikateasi, millest eelmine kord rääkis, läks üle. Tegelt oli lihtsalt väike gripp. Vabandust, et puhusin väikse asja suureks. Seekord on aga üks uus asi, mis ajab kukalt sügama.

Üht näidendit lugedes täheldasin midagi iseäralikku. (Ehk oleks õigem öelda, et tajusin "kedagi" iseäralikku... Aga ma parem ei rutta ette.) Ma ei tea, kui paljudele on tuttavad eri muusikalised terminid. Kui paljud näiteks välja lülituvad, kui räägin näiteks ülemhelist (millega võin päris paljusid tüüdata, aga bear with me). Aga see puutub hetkel ikkagi asjasse, nii et pean rääkima.

Kooriproovis olles olen vahel kuulnud üht huvitavat asja. Näiteks kui terve hulk mahlaka häälega basse hakkavad koos laulma täpselt sama nooti, teevad seda väga kloorilt ja paraja intensiivsusega, lisandub nende väga madalale noodile mingi selge veidi vilisev kõrgem noot, mis kõlab täpselt nagu veini- või šampuseklaasi silitamine märja sõrmega. Ei tarvitse tingimata olla basside laulmine – nende puhul olen seda lihtsalt enim tajunud. Selline kõrge noot, mis kumiseb kõrvus ja mida kuulates ei saagi aru, kas see mõjub terava sissetungijana nende loodud kumedasse helipilti või pigem sillerdava eesmärgina, milleni altpoolt jõuda tahetud.

Igatahes, seda ühisest samast noodist tekkivat mitmehäälsust nimetataksegi ülemheliks. Räägin sellest, sest arvan, et see analoogia äkki tõestab, et ma pole viimseni põrunud. Sest lugemisel olen tajunud... kedagi veel. Kedagi, kes teksti sees tegutseb. See on mingi muu teadvus, mis varjab ennast ridade vahel. Kõige ebameeldivam on see, et ta näib olevat ka minust teadlik.

Enne aga Veiko Belialsi jutust "[Ja aidaku meid jumal](#)".

Tegemist on Metsavana kunagise loo "[Langtoni maailm](#)" järjega. Too oli kirjutatud ulmevõistluse tarbeks ja vist jäi teise kümnesse. Lugu lugedes sain ka aru, millest selline saatus – teksti oli lisatud tubli annus märulit, mis veidi tõmbas vee peale loo tugevusele. Loodan, et Metsavana andestab selle, et ma neid vanu haavu katkun – või noh, mine tea, see oli üsna ammu, võib-olla on nüüdseks tekkinud mingi rahulik distants sellest. Ent loo tugevus – teadusulmeline võrkeha või, kui lubate, noovum - oli sedavõrd originaalne ja põnev, et lugu jättis ikkagi jälje.

Belialsi loos jutustatakse sellest, mis juhtub pärast toda intsidenti. Nad on ennegi koostööd teinud, isegi kolm ühist Stalkerit saanud, nii et koostöö on hea. See kehtib ka praeguse teksti kohta.

Selmet olla klassikaliselt jutustav kirjandus, on tegemist eri tekstide kogumiga – päevikud, ettekanded, sõnumid –, mis on järjestatud nõnda, et oleks lugu. Belials töötab ideed edasi

moel, mis mõjub väikest viisi vaimustavalt (Metsavana ideed on väga loogiliselt edasi töötatud ja ehkki see ei mõju enam *nii* rabavalt originaalselt, on see siiski väga põnev ja tekitab suurt edasilugemise indu).

Nentida tuleb, et see pole ülemäära eraldiseisev järg – hea on mõninganegi tutvus “Langtoni maailmaga”, millela lugeja võib sattuda segadusse. Ent mine tea, millised mõtted on autori(te) teksti ja maailma suhtes edaspidiseks. Igatahes on siin midagi, ootan uudishimuga, mis edasi saab. Selle loo endaga vast teist Stalkerit ei saada, aga midagi põnevat on teoksil küll.

Jätkan korra raamatute lugemisel tekkiva “lisaisikuga”.

Mu viimase aja raamatuis tärpanud iseteadvus ei ole mitte tegelane, keda arvan end tajuvat ühes või teises raamatus jõulise naturina – ta pole mõni taustal tegutsev linalakk, keda ma arvan taasnägevat uues raamatus, poolikute kirjelduste kaudu aimuva tegelasena. Ma pole keegi hüsteerik, kes näeb tuttavat kirjeldust ja pistaks karjuma, et seal ta jälle on.

Ka pole tema näol tegemist autoriminaga või kujuteldava lugejaga või muu säärase kirjandusloengutest tuttava kirjutamisel paratamatult tekkiva persooniga. Need on pigem abivahendid, millega mõelda tekstis peituvate paratamatute suhtumiste või retooriliste võtete peale, need ei kerki omaette persoonidena.

Tahaksin ikkagi rõhutada seost harmooniatest ilmuva ülemheliga – umbes sarnaselt on ka selle teadvusega. Või isikuga. Tegelikult teeb autor midagi hoopis muud, näed motiive ja liine, põhiideede kinnitamisi ja kummutamisi... ja kujutluspiltide vahelt vilab ta ikkagi läbi. Mitte ükski lause talle endale ei viita, autorid ei ütle tema kohta ühtki sõna, aga ometi ta tegutseb peategelaste ja kõrvaltegelaste taustal. Ta pole isegi mitte episoodiline tegelane, ta on pigem nagu sõnamuusikast tekkiv ülemheli.

Võeh, teen, mis teen, aga peast käib läbi üks nimetus, mida ei saa küll irvitamata öelda, aga mida ma ütlemata ka ei saa jätta. Nimelt: kui ma jäängi nüüd ülemheli analoogia juurde, siis võiks talle anda nimetuse ülemveli.

Reidar Andresoni [“Lõplikuse apoteosiga”](#) tegin kaks katset – esimesel takerdusin avalõiku. Vast ei heida keegi mulle ette laiskust või rumalust, kui näevad teksti ennast: “Nad jälgisid kuuma plasmaosakeste voolu, mis murdis purskega läbi tiheda läbipaistmatu keskmassi gaasipilve välispinnale, hajudes jahtudes laiaks tajumislehtriks. Pidevalt sidemeid luues ja lõhkudes moodustasid molekulid muutuvaid koetisi, mis peegeldasid avaruumis lendlevate footonite murdmisel kirevaid värvisümfooniaid.” Otsustasin, et see on säärane küngas, mida tuleks teadlikult vallutama minna. Või valmidusega, mida mõni muu tekst ei nõua.

Teisel katsel võtsin veidi aega, sain mahti, ja pingutusest oli kasu küll. Lugejana hakkasid juba orienteeruma teemas ja võõraina kujutatud olendid omandasid selgemad piirjooned. Ja lugu iseenesest polnudki keerulise kontseptsiooniga - tegelasteks on Päikesesüsteemi ilmuvad täiesti teistsugused teadvuslikud olendid, lugu seisneb suuresti kokkupõrkes inimestega. Siit

aimub ka inspireerumine Terry Bissoni “They’re Made Out of Meat”, üks põnev netiski ringlev lühijutt tulnukate vestlusest.

Reidari lugu meenutas korraaks Vernon Vinge'i lugemise katseid – jah, tunnistan, ma pole Vinge'iga kaugemale jõudnud kui 20. lehekülj. See on see teist laadi eksisteerimisvõimaluse kirjeldamine, väljumine tavapärasest, lipsamine võõra kujutamisse (mida on ka aeg-ajal peetud ulmele eksklusiivseks võimaluseks, mistõttu ka üheks ulme olulisimaks ülesandeks). Mõnus, värskendav tekst, jätab sümpaatse jälje mu teadvussagaratesse. Juba teine jutt numbris, millel võiks olla potentsiaali mahtuda aasta parimaid Reaktori jutte koondavasse Tuumahiidu. Varsti asun kolmanda jutu lugemise juurde. Enne aga millestki muust...

Teate, see “ülemveli” on ikkagi totakas nimetus. Et mitte öelda, piinlik veidi. Ma pigem ei hakkaks seda nimetuse sarnasust taga ajama, küll aga tundub, et on mingid muud ühisosad muusikalise ülemhelliga nagu mina sellest seni olen aru saanud. Nimelt on mul tunne, et nii, nagu ülemheli on minu kogemuse järgi kõige klaarimalt kuuldav koorimuusikas, ilmub see minu nähtamatu lisategelane kõige selgemalt just teatavat tüüpi kirjanduses.

Vahepeal mõne sõnaga loetud novellist...

Peeter Helme [“Loodus, kas teate”](#) on tekst kauaoodatud sõnumist, mis saadakse esimestelt kolonisaatoritelt, kes saadetakse läbi ussijätke uuele tähesüsteemile. Motiividena kerkivad robotid nende esmases, capeklikus tähenduses, inimelu väärtus ja “Jurassic Park”-stiilis lootusrikkus elu jätkumisele ootamatute vahenditega (millele õigupoolest viidatakse juba pealkirjas).

Nii nagu kaks kuud tagasi, tõstatan nüüdki teema, kas teda üldse peaks käsitlema. Ulmikkond on küll solidaarne, ent tema isikuküsimuse asjus jäädakse eriarvamusele. Tean, et mõni keeldub ta loomingut lugemast, sest ajakirjanduseski käsitletud “naljaga” peetud jutukavestlus tekitas nii suure tõrke kõige suhtes, millesse ta puutub. On neid, kes pigistaks selle suhtes silma kinni, tundes, et ta ongi irooniaküllane inimene, küllap peabki selliseid vestlusi tobeda nalja pähe. Mõni tuletaks ehk meelde tema panust Eesti ulmesse – on pidanud häid ja teadlikke intervjuusid igast asjapulkadega, mida on alati olnud huvitav lugeda. Vast oleks minu poolt tegemist poolehoiuavaldusega, kui ma käituks täiesti naiivselt nii, nagu Helme oleks lihtsalt üks nimi teiste seas ega tõstataks seda teemat. Ma olen (küllap veidi argpükslikult) suht erapooletu selles asjas – ei tunne teda sellise sõbrana, et pimesi kaitsta süüdistuste vastu, samas ei tunne teda ja olukorda piisavalt hästi, et tihkaks teda kindlalt ja veendunult välja lülitada kõigest. Jäägu seega minu seisukohavõtuks siinne olukorra meeldetuletamine ühe lõigu vältel.

Kui ütlesin, et üheks motiiviks on robotid nende algses tähenduses, tahaks lisada, et Capeki enda robotid polnud mehaanilised – poltide, nutrite hunnik, juhtmete rägastik, millel pole hinge. Tema “robotid” olid õigupoolest biokeemilised androidid, inimesest eristumatud ja teistsuguse keemilise koostisega. Hiljem väljendas ta isegi pettumust, et “robot” on hakanud

tähendama täismehaanilisi töömasinaid – ometigi oli ta soovinud väljendada midagi sarnast sellele, mis Helme siinses tekstis: kui siin jõutakse JP tsitaadini, et elu leiab lahenduse, soovis Capek öelda, et hing leiab lahenduse. Hing võib tekkida mujalgi, kui vaid meie süsinikupõhises bioloogilises kestas.

Helme lugu ei üritada puudutada hinge ei temaatiliselt ega mõju poolest lugejale, see on pigem (taaskord) ühe igati korraliku (kui ehk veidi tuttavliku) teema korrektselt välja kirjutamine. Kena tekst, pretensioone pole, vormiliselt on kõik paigas. Ma ei tea, kuidas inimesed tõlgendavad hinnangut, et tegemist on igati korraliku käsitööga, aga ütlen seda täiesti neutraalselt, objektiivsuspüüuga. Ja enamat polegi nagu öelda.

Möönan, et ma pole kunagi olnud suurem asi orkestriinimene ja võib-olla alahindan instrumentaalmuusika võimalusi, aga ma pole ühestki orkestripalast tajunud seda, mis juhtus kord RAMi-kontserdil, kus lugu eeldas (ja koor saavutas) nii tugeva ülemheli tekkimist, et põhinoodid, mida nad tegelikult laulsid, jäid selle vilina varju, kõlasid sellest vaiksemalt. Ehk ongi inimehül lihtsalt nõnda varjunditerikas, et selline fenomen muutub võimalikuks alles laulmisel. Püüan selle analoogia järgi aru saada, miks ilmub ta mõne teksti lugemisel väga eredalt, väga selgelt, peaaegu et ülejäänud teksti summutades, samas ma teistest tekstidest ei taju teda ka siis, kui ma püüan teda leida.

Joel Jansi lugu [“... siis saabub ka õpetaja”](#) (seistes numbris kõrvuti jutuga, mille pealkiri on [“Ja põrmuks pead sa saama”](#)), võib tekkida mulje, et on ootamatult kristlik number... aga võib-olla peaks “õpetaja” olema suurtähega, et väide oleks põhjendatud) räägib loo Janetitega täidetud maailmast, milles erinevad ühe ja sama inimese põhjal loodud tehisintellektid tegutsevad selle nimel, et ühe ammusest ajast alles jäänud, krüogeenilises unes hoitud inimese pealt kapitali teenida. Neid aga rünnatakse. Õnneks osutub vastvirgunud inimene sõjaveteraniks – ja veel ka selliseks militaarselt talendikaks.

Lugedes tundus, et küllap keegi loeb ja tajub seoseniidikest sarjaga “The Good Place” – sealgi ol suht-koht tehisintellektsena vaadeldavat Janetit ühes meeldejäävas osas palju eri variante või kloone (mis pole küll täpne, aga praegu ei tule pähe, kuidas seda selgitada nii, et ei laskuks osa ümber jutustama, ja polegi tähtis. Muuseas, seesama osa pealkirjaga “Janets” pälvis ka Hugo). Ega säärase seose tekkimine väär ole, ent tõele au andes on palju rohkem inspiratsiooni saadud Charles Strossi “Saturnuse lastest”. Kohati näib viidestik sedavõrd tugevalt tajutav, et lugu näib olevat Strossi loo ümberjutustus oma vahenditega.

Esiteks, “Saturnuse lastes” olid samuti ühest algsest (tehisintellektsest) teadvusest kopeeritud tegelased, kes omavahel ka kisklema asuvad. Teiseks, Strossilgi käib kogu jant bioloogilise materjali ümber, millest kardetakse inimolendite taasloomist (kelle tagasitulekuga kaasneks Strossil maailmakorra pahupidikeeramine. Joeli loos pole ehk tegemist maailma raputava sündmusega, aga midagi olulist muutub küll). Sarnasused on ühesõnaga märgatavad, aga oli aru saada küll, miks Joel seda kirjutada soovis – temapoolsed täiendavad

ideed on minu meelest küllaltki põnevad. Ka lahknevad need piisavalt Strossi loost, et pean igati põhjendatuks soovi anda neile kuju sellise teksti näol.

Ma ei oska lugeda seda teksti väljastpoolt Strossi-konteksti, nii et ma ei tea, kuidas mõjuks see inimesele, kel too romaan lugemata. Vahel hakkavad sedavõrd tugevalt viitelised tekstid elama iseseisvat elu (ka "Saturnuse lapsed" on õigupoolest viitetekst, tegemist mütsikergitusena Heinleini "Friday" suunas), vahel mitte.

Kuigi tahaks jälle asuda ülemvelist rääkima, on Kreatoris jutte nõnda palju, et jätkan juttude muljetamisega. Helju Rebane kirjutas (düstoopilise?) loo "[Kõik puud ei ole ühesugused](#)". Steriilne ja kaduvusemeelne lugu utopiast/düstoopiast, milles toimub igavene rotatsioon. Mees jõuab koju, sööb naise valmistatud toitu, lähevad magama. Järgmisel päeval läheb ta järgmisesse majja - ja seal pole küll sama naine, aga on samasugune naine. Identne, ent ometi teine. Ja ka mees on naise jaoks sama, mis eelmisel päeval, aga mitte sama, kes eelmisel päeval. Novell räägib ent ühe sellise Mehe ja Naise kokkupuute loo, milles nad väljuvad kõige tavapärasemast "mees-jõudis-koju"-narratiivist - mõlemad üllatavad üksteist sellega, et nad käituvad ootamatult. Ja just selles spontaansuses muutub mingisugunegi ehe armastus tõenäoliseks. Tekstis oli lauseid, mis olid täitsa ilusad. Näiteks "Aega tuleks mõõta mitte minutite ja tundidega, vaid sündmustega." See näikse ka olevat loo üks emotsionaalseid keskmeid - et mitte öelda, lugu on katse seda mõtet kuidagi ilukirjanduslikult kujutada. Ja mingi selline kaduvus siin on... Mingi kurbus selle lugemisest nagu tekiks ka - sest see tekst eelkõige opereeribki mingi tuju või mingi meeleolu peal.

Siin on pikad ja kohmakad tausta selgitavad lõigud (pikad tiraadid sellest, kuidas tegemist on Mister Universum 2200 kloonidega jne), ka vihjatakse võimalikule karistusele, mis kaasneks raamidest välja tulemisega. Mainitakse, et tegelased ei saa haigeks jääda, justkui utopiiline, aga seegi asetatakse mingisse närvutavasse konteksti. Ja ma ei teagi, kumba ma rohkem tahaks – kas seda, et kõike seda tausta oleks vähem või seda, et kontekst oleks loogilisemalt, terviklikumalt, põhjendatumalt välja kirjutatud. Praeguse seisuga mõjus lugu nagu "kõik on virtuaalne reaalsus?!"-novelli natuke igav algus. Umbes selle hetkeni, kus kujutatud maailma ebausutavuse kummipael on viimse piirini pingule tõmmatud – kus tavaliselt näidatakse, et see kõik tundub veider, sest näete, virtuaalne reaalsus. Siinses loos ei tule vabanemist. Jääb mulje, et ebausutavus polegi tahtlik põnevuse tekitaja, vaid paratamatu osa tekstist. Äkki tekstist, mida tuleks helpida kui metafoorset või allegoorilist leeme, mitte kui pesueht ulmejuttu ...? Mine tea.

Tia Navi "[Ettekuulutuse](#)" juures tuleks samuti peatuda. Mulle meeldis autori eelmises numbris ilmunud libahundijutt. Siinne samuti istub mulle – lugu konn-printsist, kes keeldub oma ettekuulutust järgimast, sest konna maailm pakub piisavalt rõõme (näiteks nauding mokka matsutama ajavatest kärbsenässidest). Kui ma meenutan seda teksti, siis üldjoontes – lihtne idee, igati korralikult tehtud. Ja ometi on meeles, et siin oli midagi veel. Mitte midagi otseselt

tuumakat või ülimalt meeldejäätavad, aga... head soont dialoogide kirjutamiseks. Head kõrva? Neid lugedes tundsin, et antud juttu võiks ehk isegi proovida dramatiseerida, et esitada oma õpilastega. Alklassidega otsin ainet mingi etteaste tegemiseks ja "Ettekuulutus" pakkus mingit n-ö äratundmisrõõmu: lugesin ja tundsin, et seda saaks. Kui see teemaks tuleb, võtan autoriga ühendust. Tunnen, et see justkui ei ütle midagi teksti enda kohta, aga ehk ütleb rohkem kui mu vohav sõnavahet teiste tekstide aadressil. Ja ärgu tühistagu siinset kiituseaimust asjaolu, et tundsin, et see töötaks 3.b klassi õpilastega. Küllap töötaks ka vanematega, aga ma ei õpeta draamatundi vanematele klassidele.

Rosanna Parduse "[Põrmuks pead sa saama](#)" on üllatavalt intensiivne tekst, ent siiski mitte ligipääsmatu. Sama jutt, mis Reidari jutu kohta – tegin kaks katset, sest esimesel lugemisel märkasin, et see pole lugu, mida saaks lugeda väheste juppide kaupa kas või bussis paari peatuse vältel, see oli pigem ikkagi istun-maha-ja-võtan-ette-jutt. Sisult räägib see kahe tundmatuseni muundunud teadvuse (inimliku? Hah, ilmselt pole kumbki enam inimlik) kokkupuutest. Tegelaste olemus tuletas meelde Octavia Butleri "Lilith's Broodi": sealne oankali rahvas on geneetilist materjali koguv ja seda optimaalselt ära kasutatav liik, midagi sellest aimus ka Parduse jutu peategelases. Üliintensiivse tehnoloogiseerituse varjus mõjub tekst mõnevõrra nii, nagu jälgiksime ühes David Attenborough'ga korallide vahel tegutsevat seninägemata faunat. See kontrast annab tekstile magusa stiilneurootilisuse, mis on võimalik ainult hästi läbi mõeldud teadusulmes. Mõneti on see kõik lootusetu – teemadena aimuvad kliimakatastroofi paratamatus, transhumanismi viimine tundmatute piirideni, täielik individualiseerumine... Teisalt, selle jutustajategelase jaoks on tulevik olemas, ehk isegi helge. Elu leiab mingi lahenduse.

Manfred Kalmsteni "[Tuli on igavene](#)" võinuks ma varem ette võtta. Alles viimastel novembipäevadel hakkasin seda lugema, hakkasin seda muljetama, ja tunnen, et ma ei oska hetkel võimaldada sel mind kõnetada. Lugesin tervet novelli tundega, et siin on poeetiliselt kirja pandud midagi, mis iseenesest ei tundu kuigi uudne (fantaasiamaailma ilmuja, romantikaaimus salapärase haldjaliku entiteediga, maailma päästmine). Ent lõpus näen, et see pole siinse loo mõte. Pigem on tegemist mingi isevärki kirjandusliku mänguga. Igatahes tekkis tunne, et pidanuks teise lugemisringi veel otsa tegema, et võiksin evida adekvaatset seisukohta. Ent seegi on mingigi väärtusega tähelepanek, tundub mulle, et tegemist on pigem teist korda loetava tekstiga, siis pääseb ta mõjule. Hetkel ma sellega ei häälestunud, aga midagi selles on, mis jääb minus küsimusi esitama. Aga kui see nii on, siis ehk see ikkagi häälestus minuga?

Lugesin mingi hetk ühest tekstist välja ka ülemveli. Te ju olete teda ka välja lugenud, tajunud. See peaks ju olema puhtfüüsikaline nähtus, mitte vaid mingi minu luul. Ega ju? Ma räägin mõnest Kreatori jutust veel, siis asun ülemveli kirjeldama.

Ilmar Särg kirjutas loo "[Võõra mehe kingad](#)". Vanem leskmees kirjeldab veidi oma elu, siis aga satub matustel ühe ebamääraselt tuttava naisega suhtlema. Räägitakse romantikast, nagu

see vanuigi võib puhkeda inimeste vahel, kel on kogu elu möödas, ent nii mõndagi veel ees. Kui ta ent võtab selt naiselt kadunud mehe kingi kanda, leiab aset see, mis teeb loo ulmeliseks. Huvitav oli täheldada, et see oli kõige erootilisem lugu, mida ma selle kuu juttude seast lugesin. Sest lõpuks pole erootika mitte see, kui keegi seksikas beib võtab riided seljast. Pigem piisab sellest, kui kahe tegelase vahel on tajuda pinget, nad tunnevad küll huvi üksteise ja asja vastu, aga ei luba endal sellele kiusatusele järele anda. Soe, sümpaatne jutt ja tore, et tegelasena on kujutatud ka tegelastüüpi, keda muidu justkui välditakse (vanemad inimesed), eriti teemavaldkonnas, mida nende puhul nii tihti ehk ei kujutata. Inimene võib olla vana, aga armastus on iginoor.

Imre Siil kirjutas sellesse numbrisse kaks juttu, pealkirjadeks [“Kreeka pähkel”](#) ja [“Tulnukate vaktsiin”](#). Mõlemad on küllaltki sundimatud tekstid, kirjutatud kergel käel ja suure lõbuga. “Kreeka pähkel” on parem (ent võib-olla mind takistab “Tulnukate vaktsiini” hindamisel selle päevakajalisus, koroonatematiseerimine jne). “Kreeka pähkli” peategelane saab kreeka pähklite söömise järel kontakti manalamehega, kelle hauale on langenud nood kreeka pähklid. Ta saab tollelt hingelt küll palju head, aga häälel teispoosusest on omad nõudmised. Süžee mõjus mingil tasandil stephenkingilikult (mõnevõrra ebasümpaatne peategelane saab maitsta mõneti kahtlase eetilise väärtusega hüvesid, sealjuures suure riskiga), aga ega sellist liini siis lõpuni jõua mängida, kui tahad sundimatult kirjutada. Mingil hetkel autor nagu tahaks vajutada gaasi: näiteks otsustab ta lugejale ilmutada, et kreeka pähklitega kaetud hauaplatsi omanik oli kriminaal, kelle matustel käisid kõik kõige kurjemad kurikaelad koos. Siis teeb peategelane veel kreeka pähkli kooki (saades retsepti tollelt vaimult) ja mis selle koogiga juhtub, võiks ju viia huvitava lahenduseni. Kui just autor sel hetkel ei otsustaks, et oot-oot, kuhu ma ennast nüüd kirjutanud olen, vajutab jala tugevalt piduri peale – ja laseb peategelasel lihtsalt otsustada, et edaspidi ta noid hauaplatsi-pähkleid ei söö. Ja kõik.

Hmm... imelik. Ma kirjutasin siia päris pika kirjelduse ülemvelist. Just enne. Kuhugi aga ära kadunud. Proovin uuesti pärast järgmise jutu kokkuvõtmist.

“Tulnukate vaktsiin” on lugu kahest maamehest, kellest üks annab teada, et tal on tulnukas keldris. Nad jauramisi lähevad kaevad asja. Teravalt kerkib teemana ka marjadest veini kääritamine, intergalaktiline biosõda ning vannitais tulnukaveini. Hakkasin juba kirjutama, et see on mõnevõrra metsavanalik maameeste karune jauramine, aga nõnda oleks väär öelda – siin on tegelaste olekus mingi... ükskõiksus. Autor mõjub sellise ühiskonna- või mõtlejaskonna esitamisel turistina, mistap mõjuvad need tegelased ümberjutustustena. Veelgi vähem õigustab võrdlust metsakaga asjaolu, et igast metsaka tekstist vaatab vastu üüratu ulmepagas ja respekt ulme vastu, mis sunnib teda isegi küllalt sagedase veiderdamise kiuste ideesid käsitlema täieliku tõsidusega. Imre Siil on oma tekstiideesse sundimatult lähenenud, ta on kasutanud ulme võimalusi enda lõbustamiseks, et seeläbi ehk lugejatki lõbustada. Mingil määral see mõjub, aga mingi poole vinnaga tegemise tunne jääb ikkagi juurde. Meelde tuleb Jüri Kolk, kes ka viljeleb suhteliselt ebaintensiivsete süžeedega jutte (või oota, äkki ma eksin,

äkki on mul mingi ammune muljevirendus üksikust tekstist või paarist, mis kaugeltki ei peegelda tegelikkust – aga nagu mäletaks tunnet, et ta võiks ükskõik millest kirjutada ja näib, et kirjutabki ükskõik millest - lihtsalt hakkab kirjutama, kuni on seks korraks kirjutatud ja rahuldav lõpp käes... ja ometi mõjub see “ükskõikselt loodu” kuidagi täiesti eheda kirjandusliku tervikelamusena... otsekui ta oleks kuidagi väga enesestmõistetavalt saavutanud selle, mida Kareva raskeks nimetas - lihtsaks saamise). Ehk oli Imre Siililgi samasugune taotlus, kirjutades lihtsaks saada ja lihtsalt mõjuda, lihtsalt? Mine tea.

Ei, nii ta on, mu kirjeldus ülemvelist kaob! Kirjutasin tema väljanägemisest, tema olekust, esialgsest suhteaimusest, isegi tema silmade /.../.

Kirjutasin tema silmade /.../.

Mis toimub? Miks jääb alles ainult see, mis kirjutan teiste juttudest?

Einoh, kuna on nii, siis lähen edasi Mairi Lauriku jutuga [“Ene, see hinnang!”](#)

Tegemist on looga tütarlapsest tulevikuilmas, kes kurdab oma elu üle, nende ootuste üle, mis temale on, tema enese võimetuse üle neile ootustele vastata ning võimetuse üle tegeleda sellega, mille poole tema oskused ja anded võiks veidigi kalduda. Ja miks: sest valmistatakse revolutsiooniks. “Naine, kes müüb oma hinge või aju, on hoor, sest hing on keha osa samamoodi nagu hambad.”

Esmapärgul ei osanud ma tekstist kuigivõrd lugu pidada. Nimelt tundus see esiti ulme vahendite laenamisenä, et mingit emotsiooni endast välja kirjutada. On ju öeldud - kui sul on hea päev, loo head kunsti; kui sul on halb päev, loo head kunsti. Ent selline lähenemine võib ehk võtta kirjanduselt selle iseolemise, sellest võib saada hinge peegel (eks ta alati olegi... olgu, ütleme “hinge peegli” asemel hetkeseisundite kroonika). Nõnda võib halval päeval loodud jääda ajutiste emotsioonivirenduste kandjaks. Nõnda arvasin esialgu sellest tekstist, selle esimese poole vältel. Loo teises pooles tuuakse mängu uus tasand: Ene on osa mingist revolutsioonist ja temast oodatakse analüütikuvõimeid, kuna seda on strateegiliselt vaja. Mingis mõttes keeratakse nõnda esialgse mulje pahupidi, antakse mingi ironilisuse annus või midagi muud värsket juurde, sest revolutsiooni laste kasvuraskused pole mu meelest olnud kuigi sagedasti tematiseeritud liin. Nende soovimatus sellest osa võtta kipub tavaliselt võtma mingi “Ma soovisin tavalist lapsepõlve?!“-kuju. Siin ta aga näib sellega justkui leppivat ja tema kaebused ei eristu kuigivõrd tavalise teismelise nooruseä kurtmistest. Mis ehk ongi omamoodi iseäralik.

See, miks kaob kõik, mis pole minu ülevaade teiste tekstidest... algul arvasin, et siin on häda selles, et minu jutt ei tohi kõlada, peab jääma ainult heietus teiste kohta. Aga kui nii oleks, siis poleks ka seda praegust juttu. Poleks mu kurtmist selle üle, et ma ei saa ülemvelist rääkida. Oh ei, siin on ikkagi nii, et ülemveli ise kaotab mingi osa tekstist ära. Tema ise... Ei taha, et teda esile toodaks. Ja midagi on veel... Ma pean temaga veel korraks kokku saama. Mida otsida seks puhuks? Kust teda leida?

Jan Kausi "[Tuhande tee ristil](#)" näib ühtaegu olevat äärmiselt ambitsioonikas (kuivõrd võtaks justkui ülevaatlikult kirjeldada elu tekke konarusi ja (inim)eksistentsi mõningaid põhilisi etappe), teisalt näib olevat ilma mingisugustegi taotlusteta teksti enese käekäigu suhtes (kuivõrd autor on otsustanud võtta väga tüütu jutustamispositsiooni, millega soovib lugejat tõrjuda). SIsukokkuvõtteks niipaljukest, et jah, ülevaatlik elu teke ja kujunemine ja mingid etapid. See kõik on jagatud 11 osaks (Algus, Omandamine, Omandamise täpsustusi, Loetelu, Naise- ja masinavõtt, Kodumasinade revolutsioon, Kodumasinade allutamine, Maja mäe otsas, Vulkaan, Õhus, Naasmine maale), igaüks kirjutatud pika viideterohke lõiguna. Teadusulmeliste teemadena aimuvad "robotite rünnak" (Kodumasinade revolutsioon, Kodumasinade allutamine - mis ülejäänu kõrvalt veidi huvitavamana pani kulmu kergitama, ent teema kerkis ja hääbus väga kähku) ja elu tekkimine mujal kui Maal (kui juttu on silmade "esmakordsest" avanemisest, mis juhtubvat juba teist korda). Tematiseeritakse mehe ja naise rolle ja suhet, aga lugu on enamjaolt jutustatud ühe küllaltki ebameeldiva patriarhaalsuse sümboli vaatevinklist.

Selles võiks ehk näha iroonilist patriarhaadikriitikat... nii võiks ka jutustajale läheneda kui Loojale, kes vanatestamentliku Jumala iganenud suhtumiste ja hoiakutega loob universumi ja loob elu, aga loed ja tunned, et kui selline vaimsus on kõige taga olnud, kas ma tahangi sellisest maailmast osa saada. Selle teksti näitel – pigem mitte. Sealjuures on tekst kirjutatud paljulugenu poolt, tihedalt viiteid ja mõtteid täis, sõnastatud nii- ja naapidi. Loed ja lugedes nakatab selline keeleline ja eneseväljenduslik nõudlikkus, et selle järele ei sobinud kohe võtta järgmist juttu lugeda: too võib olla huvitavam ja meeldivam lugeda, aga Kausi jutt on seadnud mingi lati... Ah, võib-olla mulle lihtsalt ei meeldi sümbolism. Kui sobib seda sümbolistlikuks nimetada - siit kumab küll läbi teatav annus tuglaslikkust. Metafoorsuse ja ulme piire see jutt ka ei kompa. Nagu öeldud, täiesti ehedaid ulmeteemasid on puudutatud ka üsna eksplitsiitselt. Eh, mis ma siin ikka arvan. On nagu on.

Leidsin ülemveli ühest raamatust oma riiulil. Ja tal oli kolm kommentaari. Esiteks, et ma ei kirjeldaks teda. Kui ma kirjelduseni jõuan, kaotab ta selle. Teiseks, et ma ei nimetaks teda ülemveliks. Olevat loll nimi. Et kui seda jätkan, ei lase ta mul üldse kirjutada. Mis neisse punktidesse puutub, siis minu arvates ülemveli on /.../. Tähendab, ülemv/.../. Pagan küll, minu meelest ül/.../. Ah, olgu pealegi! Ma siis ei kasuta seda nimetust enam. Aga ta saab kustutada ainult kirjasõna. Ma võin ju ikkagi pöörduda kellegi poole ja RÄÄKIDA neile ül... temast. Selles ta mind takistada ei saa! Ta tegi ka kolmanda kommentaari. Ütles, et ma otsiks raamaturiuli kõrvalt üles ukse. Mis ukse, tahaks küsida... aga pöoran pilgu oma raamaturiuli juurde ja... Einoh, seal see on.

Weinberg arvab – Kreatori juttudest 10/2020 (Heinrich Weinberg)

Ootasin Kreatorit pikisilmi. Ikkagi välja hõigatud, et andke loovusel minna, hullud ideed ja piiritu fantaasia ja mis kõik veel. Ülesköetud lootuste otsast maanduda hämarulme radadele ja selliste tekstide otsa, mis meenutavad kas sihilikult või juhuslikult vaba teadvuse voo jäädvustust või on ohtlikult lähedal sellele, et paneksin neile külge tolle vastiku sildi „diipleve soga“, oli ausalt öeldes natuke frustreeriv. Teisalt – ongi ju ikkagi hea kui ei tule päriselt täpselt seda, mida ootasid; et noh, mingi avastamise rõõm nagu jääb.

Sellest ei saa nüüd teha järeldust, justkui oleks Kreator mu jaoks lugejana pettumus. Kindlasti võib mitmegi jutu kohta öelda, et need on vägagi teistsugused. Teistsugused sellest, mida olen harjunud Reaktori veergudelt leidma, teistsugused sellest, mis oleks minu isiklik esmane lugemiseelistus. Mõni oli lihtsam lugeda, teine raskem. Mõni pani üksnes sügavalt ohkama või õlgu kehitama, mõni oli naudinguga loetav. Eks nii ongi normaalne.

Reidar Andreson – Lõplikkuse apoteoos

Mu meelest on see ühe „tööõnnetuse“ asjaolude ilukirjanduslik kirjeldus. Kohtumine võõraga, aga läbi selle võõra pilgu muutub see veelgi võõrikumaks. Päikesesüsteemi on sisenenud mingit sorti kollektiivne intelligente eluvorm, mis esineb gaasi tarbiva pilvena. Ja millegipärast tundub mulle, et resultaat pole ühegi osapoole jaoks päris see, mida võiks oodata. Ridade tagant kumab äärmiselt sünge pilt. Samas võib ka näiteks inimese ja sipelgate kohtumine lõppeda sama traumaatilisel nii inimeste kui sipelgate jaoks.

Aga mõtتهarjutusena võiks kujutleda, kuidas sipelgas selle üles kirjutaks.

Veiko Belials – Ja aidaku meid jumal

Jätuks Joel Jansi „Langtoni maailmale“. Kes need langtoniidid ikkagi on? Mida nad seal teevad? Kuidas paljunevad, mismoodi suhtlevad? Mis asju nad seal planeedil toimetavad. Ja noh – puánt on kah olemas. Täpselt nii vägev kui vaid lugeja vaevub (või suudab) ette kujutada.

Autor on valinud sihilikult sellise kaudse jutustamisviisi, et sündmuste käiku edastatakse intervjuude, salvestuste ja tegelaste personaalsete päevikute katkete kaudu. Lugu tormab peaaegu pimesi edasi ja lugejal peab olema ilmselgelt metsik fantaasialend, et sellest fragmentide lasust tekkiks toimiv tervik. Ehk siis paras pähkel pureda.

Mind haakis see siiski kaasa ja kuna Joeli jutust oli ka natuke üht-teist ikkagi meeles, siis polnud raske ree peal püsida. Ja no see lõpp... Lõdva randmega visatakse lugejale korraliku mastaabiga idee ning siis keeratakse veel mõnuga paar vinti peale.

Joel Jans – ...siis saabub ka õpetaja

Kunagi ammu elanud inimese teadvuse baasilt disainitud robotid, tiksuvad oma kaevanduses ja „paljunevad“ seal, moodustades sülemeid. Aeg-ajalt toimub pereheitmisi ja

uute sülemite asutamisi. Aega on tänapäevast läinud juba rohkem kui 2000 aastat. Vilksamisi käivad läbi ka tulnukad. Ühed robotid, keda tähistatakse kui Janet 3.55 ja Janet 3.644 algatavad pereheitmise ja sattuvad oma skeemitamise tulemina kosmoselaevale, kus peavad krüounest üles sulatatud inimese eest hoolitsema.

Dialoogirohke ja kiiresti areneva sündmustikuga lugu, kus on ulmelist butafooriat jalaga segada. Tunnetuslikult natuke selline retro. Palju rasket rauda. Samas on sisse toodud roboteid ja värki, tehisintellektid ja puha. Mis muidugi häirib, on see, et hästi palju räägitakse konkreetsetest numbritest – mitte et meil on siin siga-võimas laser pardal, vaid ikka et 30-megavatine „pill“ on. Ja siis on vaenlastel sajavatised jne. Sellisel puhul on lihtne orki lennata – näpuvead ei pruugi enam autorile ega toimetajale silma hakata. Näiteks on sajavatist laserit reklaamitud kui 30 megavatisest võimsamat...

Minul personaalselt on ka raske lugeda teksti, kus tegelased on tähistatud numbritega (või kui laiast ilmast paralleeli otsida – ametinimetustega; a'la Keemik, Bioloog vmt). Mul ei tekki nendega inimlikku sidet. Põnevaid nüansse (mida kannataks soovi korral edasi arendada) on aga teksti juures palju. Üks neist on näiteks kosmoselahingu kirjeldus (viib mõtetega Expanse'i sarja juurde) ja teine on loo lõpplahendus, mida ei hakka siin detailselt lahkama.

Rosanna Padus – Põrmuks pead sa saama

No vot ma ei tea... Kuidas sa kirjeldad millegi võõra kontakti selle võõra jaoks omakorda võõraga, nii et see võiks lugeja jaoks saada omaseks, lähedaseks, nauditavaks ja mida kõike veel. Inimene pidi kõigega harjuma. Ka poomisega. Alguses siputab natuke, pärast jätab järele ja seejärel hakkab meeldima. Mina isiklikult ei ole selles faasis, et ma suudaks sellist juttu nautida. See on niivõrd võõras, et ma ei oska ennast selle külge haakida. Sel pole minu jaoks maitset, ma ei saa aru, mida sellega öelda on tahetud. Pole minu rida.

Sõnad, laused, tegevused. Lugu on iseenesest täitsa olemas. Aga... aga...

Ma kujutan ette, et meripura võiks selgitada nahkhiirele, kuidas ämblik ja koolibri üritavad paaritudes nastikut sigitada ja tulemus oleks umbes sama palju ulmejutt.

Helju Rebane – Kõik puud ei ole ühesugused

Alguses mulle see jutt ei meeldinud. Siis hakkasin mõtlema „Black mirrori“ mõnigate episoodide ja „Brave new world“ seriaali peale, sest see pealiskaudsel pilgul ilusaks lihvitud maailm, kus kõik oleks justkui täiuslik ja pöörleb üks suur ratas, mis juhunumbrite generaatori toel viib üheks ööks kokku juhuslikud inimesed. Ja kui siis kohtuvad kaks inimest sellest samasuguste inimeste massist, kes mingil põhjusel on natuke teistsugused, muutus selle jutu tunnetus mu jaoks düstoopiliseks ja ütlemata kurvaks. See maailm on lubjatud haudade sarnane – pealispinnalt ilus, kuid sisemuses täis mädanemist ja kõiksugust muud õõva. Kurb. Nii otsatult kurb ja tegelikult hirmus. Paneb hindama meie elu nüansirohkust, ebatäislikkust, etteaimamatust. Paneb hindama elu.

Ilmar Särg – Võõra mehe kingad

See on nüüd see koht, kus ma ei suuda enam hoiduda viitamast Veiko avasõnadele peatoimetaja veerus. „...olgu siis maagilist realismi, seda põlatud hämarulmet, sürrealismi jne“... Minus on ikka piisavalt ulmikut, et iga kerge flirt ei kvalifitseeru minu silmis ulmeks. Mis

ei tähenda samas, et tegemist ei peaks olema hästi kirjutatud jutuga (romaaniga) ja kõige üleüldisemas tähenduses hea ilukirjandusega. Lihtsalt – sebra ei muutu sellest hobuseks kui sa üht või teist värvi triibud üle maalid ja teda hobuseks nimetama hakkad.

Jutt siis millalgi tulevikus (aga tegelikult võib see ka vabalt olevik või isegi minevik olla, sest ega siin mingit kindlat pidepunkti anta) on keegi vanamees, kes kohtab naist, kes annab talle maagiliseks osutuvad kingad ja siis natuke ühtteist juhtub. Kokkuvõttes ilus, inimlik lookene, kuid mistahes X rahva muinasjuttudes on reeglina ulmet rohkem kui siin.

Ja ma täiesti teadlikult ei hakka siin veerus antud jutu puhul juurdlema loost tõstatuvate eksistentsiaalsete ja filosoofiliste probleemide üle – selleks peab palju tõsisemalt minu juurdlemisnärv pihta käima :)

Manfred Kalmsten – Tuli on igavene

Meh...?

Sügav ohe...

Jan Kaus – Tuhande risti tee

Veel sügavam ohe.

Meelis Kraft – L-Gluon

Lühike laastuke hingesugulastest. Aga kui selle järgi nüüd lasta oma mõte rändama esoteerika radadele, siis ei – esoteerikat siin pole. On segases soustis teaduslik fantastika. Ja ausaltöelda sihuke paari mõnusa vindiga lugu, kus see hingesugulase värk pakkus mulle muhedat üllatust.

Mairi Laurik – Ene, see hinnang!

Miks, oh miks mulle ometi tundub seesinane asi lahitühendatud, võõristusse uppunud alaväärsuskompleksi lahinguraportina...?

Võibolla seepärast, et seda see ongi? Ilusas kirjanduslikus garneeringus, serveerituna ulmejutu nimetuse all.

Täitsa toredasti kurb.

Selleks hetkeks on seda kurvameelsust Kreetori veergudel juba päris omajagu kogunenud. Ei tea – võibolla teeb hall sügis oma töö?

Tiia Navi – Ettekuulutus

Alustuseks erinevalt mõnestki teisest Kreetori jutust, on see siin hästi visuaalne. Minul oma lihtsameelsuses on seda mööda rabalautteed kepsutavat printsessi korruga kuidagi hästi lihtne ette kujutada.

Autor muidugi ütleb ette, et tegemist on muinasjutu dekonstruktsiooniga. Olgu pealegi... Ja võibolla on kulunud võte teha mingis standardloos teistsugune pööre, kuid antud juhul nopib see lugu punktid ära tõdemusega, et mul oli lõbus lugeda.

Imre Siil – Kreeka pähkel

Loo pealkiri ütleb, et siin on oma roll kreeka pähklitel. Korjab mees surnuaiast kreeka pähkleid ja hakkab nägema imelikke unenägusid. Järgnevad veidrad sündmused.

Mida ma selle jutu juures kõrgelt hindan: ausust. Selles mõttes, et (näiv)ulmejuttude juures üks odavamaid ja magedamaid lahendusi on lõpetada puändi-laadse asjaga „see kõik oli üksnes uni“. See on (ulme)lugeja petmine. Siin on selgemast selge: see üleloomulikkus ongi unenäos, unenägu on üleloomuliku elemendi lahutamatu koostisosa. Näiteks Riho Välgu jutt „[Ainult unenäos](#)“ on samamoodi ausalt, juba pealkirjast alustades üheselt mõistetav – üleloomuliku elemendi juures on loomuliku komponendina unenäod.

Teiseks meeldib mulle selle loo tempo, jutustamisviis ja ka lõpplahendus on selline – muhe. Ja kui meeldivaid asju on rohkem vähem meeldivatest, siis ju tegelikult ongi hea jutt.

Imre Siil – Tulnukate vaktsiin

Anekdootlik jutuke eesti maameestest, kes kohtuvad tulnukaga, kääritavad kokku miski veini-laadse toote, mida nimetatakse vaktsiiniks. Kui nüüd kaaluda meeldis-ei-meeldinud-skaalal, siis ega ma päris isikliku meelelahutuse huvides omast vabast ajast selliseid hulgi ei loeks. Aga... tagantjärgi meenutades täitsa muhe jutt.

* * *

Kokkuvõtteks siis. Jagan Kreatori jutud kolme gruppi. Konkreetsed, loetavalt kirjutatud, minu jaoks mõistetavad, rohkem või vähem ulmeks kvalifitseeruvad jutud ja siis need, millele omistan samad iseloomustused, kuid mis lõppeks minu jaoks ulmena ei kvalifitseeru. Subjektiivne ilmselgelt. Noh ja siis on mingi ports selliseid, mida ma iseloomustaks sõnadega 'huvitav' ja 'teistsugune'... Eks kunst ongi kunstis kunsti näha.

Et kui siin mingeid lemmikuid nimetada. Mulle meeldisid: "Lõplikkuse apoteoos", "Ja aidaku meid jumal", „L-Gluon“, „Ettekuulutus“; täitsa hea oli lugeda ka nt "Võõra mehe kingad", "Kõik puud ei ole ühesugused", „Ene, see hinnang!“ ja „Kreeka pähkel“.

Autoritele ikka jätkuvalt aitäh – te olete julged inimesed, kes usaldate oma loomingu näiteks minusugusele :)

Kreator – karkude ja ajupõrutusega (Siim Veskimees)

Triin palus, et ma ütleksin midagi oktoobrikuise erinumbri Kreator juttude kohta.

Muidugi, miks ka mitte. Eestis on ulmeinimesi vähe ja viimane, mida vajame, on omavahel lollakaid liivakastisõdu pidada; lõpuks ajame ühte asja – mida muidugi võib laiemas plaanis näha ka steroidide ja elektrišokinuia abil vana, rābaldunud tiibade ja õllekõhuga Pegasuse lenduajamisena. Minu sügavam elukreedo ei puutu asjasse, kuid üht praktilist tulemit võib kirjeldada ka nii, et vähemalt üks inimene päevas tuleb välja vihastada. Olles nüüd, ülepoolesajandilisena, vähemalt paar sajandit graafikust ees, võiks ju lubada endale leebumist ja mõelda karmale... Või? Äh, igav!

Ja siiralt – ma lihtsalt ei viitsi kirjutada kokku õlalepatsutavat jura, mis tundub olema – mitte ainult ulmes, vaid eesti kirjanduses üldisemalt läbi kõigi aegade – selline peamine „kriitika” vorm. Paraku pole see ju rohkemat, kui palatitāis keisreid ja jumalaid üksteist kummardamas ja medaleid jagamas.

Ärge otsige tagamõtet ja allhoovusi sealt, kus neid ei ole! Ärge üritage mõelda, keda ma vihkan, armastan, kadestan või... talun. Ma ei diskrimineeri – ma ütlen, mida mõtlen. Ent püüdke samas ka mõista, et pingutan ainult, et olla võimalikult objektiivne.

Hindamisskaala, mida kasutan, on tugevalt logaritmiline. Kui hinnet pole mainitud, on see null. Ehk, ütleme, kümnepunktiskaalas viis ja vähem. „Hm” on vahepealne ja „loetav” on ülemine ots.

Lõplikkuse apoteoos. Reidar Andreson

On tööd tehtud. Võib-olla on kõigist Kreatori lugudest just selles kõige rohkem seda väga teistsugust maailma. Aga, kallid autorid, ärge kirjutage kogu aeg, lugege ka midagi! Neid lugusid, kus kosmoses tegutsevad suured mõtlevad pilved, mis siis kas taipavad või ei taipa, mis on orgaaniline elu vedela vee temperatuuri planeetidel, ja tahavad või ei taha seda millekski pidada või sellega suhelda – neid lugusid on nagu kirjuid koeri. Usun, et olen seda ideed kohanud vähemalt kahekümnes loos. Isegi eesti keeles peaks neid olema õige mitu, alates Fred Hoyle'i Mustast pilvest; seda ideed on ruunanud kõik vähegi aega vastu pidanud SF-seriaalid, alates Star Trekest. See jutt ei lisa midagi uut.

Ja aidaku meid jumal. Veiko Belials

Kõigepealt, Veiko kahtlemata oskab kirjutada. Pannakse üles mingi Külma sõja ajastu ekstrapolarisatsioon, natuke vürtsitatud sõnadega nagu „nano”, ja läheb lahti. Mitte et vihje venelastele iseenesest halb oleks. Eks ma ise olen end ka tabanud sellelt, et kirjutan 60-ndate ulmet. No sealt me pärit oleme, sellega koos kasvasime – sa oled pärit oma lapsepõlvest nagu mingilt maalt (Antoine de Saint-Exupery). Lao She Kasslinna saatuses (1932) jõudsid Marsile järgmiseks prantslased, eks ole – huvitav, kas vana-kreeka ulmes oleksid jõudnud kartaagolased või egiptlased?

Tegelikult on nii lühikeses jutus päris hästi välja joonistatud, kuidas teatud tasemel tsivilisatsioon võib avastada midagi veel määratult suuremat. See jutt küll ei hiilga millegi maailma muutvaga, aga see on loetav.

Loodus, kas teate... Peeter Helme

Kui mul oleks kohustust juttude sisu kajastada, jääksin hätta, sest see lugu on üles ehitatud

puändile. Ma tean, et Peeter on ajakirjanik – ja ma mõtlen, et päris ajakirjanik; mitte segi ajada Delfi debiilikutega. Ta saab ka romaani kirjutamisega hakkama. Aga ulme tuleb välja... natuke abitu.

Ma justkui loeksin nõuka-aja pseudorealistikku olukirjeldust, kuidas traktorist Igor patsutab uut kombaini ja räägib kirgiis X-ile, mitu tonni suudavad eesrindlikud tehased seda toota, ja siis, ronides kunstnahast lõhnavasse (detailid!) mugavasse kabiini, seletab sama hooga kalmõkk Y-le, miks sotsialistlik kombain kapitalistlikust üle on...

Internetis on ulmefilmide-raamatute põhjal koostatud liste tsivilisatsioonidest, kes on liiga lollid, et eksisteerida. Vähemalt veerandil juhtudest on seal – inimkond. Kui see lugu oleks olnud selgelt humoreskina üles ehitatud (nagu omal ajal Erki Kõlu „Õnn kaalule, vana!”), oleksin „hm” teinud. Aga kui jutt on ainult sellest, kuidas inimkond eelmainitud listi täiendaks...

... siis saabub ka õpetaja. Joel Jans

Hm... Nojah. Loomulikult kirjutab autor määratult paremini, kui, ütleme, mainitud keskmine Delfi debiilik. Ma saan suurepäraselt aru, miks mõnedele sellised lood meeldivad – neis on mingit omalaadset muhedust ja teatud helget koolipoisilikku hoogu; Agu Sihvka arvutitega kosmoses. Antud juhul „Saturnuse laste” seksikuseta lühiversioon.

Natuke meenutavad sellised lood mulle aegu, kui keskkooli ajal sai paari sõbraga kahasse umbes sarnaseid kirjutatud. (Neist „Kõiksuse hääl” sai lõpuks jutuks vormistatud, ülejäänuid ei ole pidanud vaeva vääriliseks.) Osaliselt just sellepärast suhtun neisse väga halvasti.

Võimalik, et ma olen selliste kohta kunagi liiga teravalt haugatanud, ent kõige positiivsemalt väljenduda püüdes – ma näen raisatud potentsiaali. Kõik on nagu olemas, kirjutamisoskus, taust... isegi lõpp on olemas... aga väga ootaks otsust, et kas lugu läheb Adamsi või Pratchetti stiilis või taotletakse usutavust ja lugejale kordaminekut.

Põrmuks pead sa saama. Rosanna Padus

Tähendab, on kirjandus. Ja siis on tekst. On tekste, mis ei järgi loo shakespeare'i-likku ülesehitust ja on sellest hoolimata kirjandus, ja on lugusid, mis seda formaalselt järgivad, ent pole. Kahtlemata on autoreid, nagu Jack Kerouac juba umbes 70 aastat tagasi, kes suutsid midagi öelda väljaspool kaanoneid, niimoodi tegelikult öeldut võimendades. Aga siin me räägime sisu-vormi uuest, geniaalsest sünteesist. Ja ühest autorist 70 aastat tagasi...

Ma võtsin vaevaks uurida, mida Rosanna veel on teinud. Ahah.

Kuule, ausalt jäta see stiil! Justkui oleks haridust ja justkui oleks isegi mõttetegevust aimata, aga pole vaja lugejat tappa! No keegi kurat ei hakka end sellisest sõgedast sõnasalatist läbi närima! Usu mind, kellelegi ei lähe peale loimurite seedimise ja paljunemise ükskõik kui ulmeline esitus.

Kõik puud ei ole ühesugused. Helju Rebane

Nojah... Isegi autorinime vaatamata on selge, et lugu võtab kohalt ja läheb. (Eelmise loo autorile – loe! õpi! tõsiselt – nii tuleb lugusid kirjutada!) Seda on hea lugeda. Ulme seisukohast muidugi paras mõttetus – ehk selliseid düstoopeid on mägede kaupa ja minu jaoks jääb sügavalt arusaamatuks, kuidas üldse saab tekkida ja püsida maailmakorraldus, kus välimusest ideaalsed inimesed imiteerivad pereelu igal õhtul uutes kombinatsioonides.

Ent jutt on hästi teostatud, omamoodi inimlik ja kordaminev. Ütleme – hämarulme. Loetav.

Võõra mehe kingad. Ilmar Särg

Ka sellest jutust kumab läbi, et autor ei kirjuta mitte esimest teksti. Ja mitmeski mõttes on hea, et see on otse Helju Rebase loo järel – niipalju formaalset sarnasust ja... miks ma seda

lugema peaksin? Noh, on kingad, mis kandjat mõjutavad – ja kes ei oleks selliseidki lugusid n+1 tükki lugenud? Ehk kõik jutu komponendid on olemas, on ka natuke tondijutulik nüanss, ent tulemuseks on selline penskarioromantiline hämarulme, milles vähimagi väärtuse leidmisel jäin hätta.

Tuli on igavene. Manfred Kalmsten

Mõnikord ma ei saa inimestest aru. Et ühelt poolt tuli autorilt just välja igati mõnus jutukogu, kus praktiliselt kõik paigas ja üsna vinge ja ulmeline...

Ja siis sihuke... No ma ei tea, läbisegi mingi seletamatu maagia, peaaegu maailma loomisjõud, siis näpuotsaga intellektlati alt läbi jooksvat dialoogi, mis midagi ei selgita ega kuhugi ei vii, siis mingeid sümboteid üksteise otsa, natuke nimesid, mis justkui peaksid vihjama mingitele üldtuntud fantaasia-(müüdi-)kujunditele...

Ühesõnaga, märatsev soga.

Tuhande tee ristil. Jan Kaus

... ja kui sa arvad, et enam hullemaks minna ei saa, tuleb see jutt.

L-Gluon. Meelis Kraft

Kunagi, aquaegkonnas, kui Reaktorini jäi veel eone ja eone, avaldas Algernonis oma lugusid punt autoreid, kellest mõni hiljem ka Reaktorisse on kirjutanud. Neid iseloomustas teatud omapärane entusiasm, mis aga tundus parasjagu pateetiline, sest näis kaasas käivat õppimisvõime puudumisega – ka nende 10-15 aastat hiljem Reaktoris ilmunud jutud olid sama abitud ja neitsilikult kirjandusliku väärtusetu. Ma isegi kuugeldasin, sest nimigi tekitas millegipärast assotsiatsioone...

Ehk selle loo kandev idee polegi nii paha. On isegi üsna teravmeelne ja kuigi liigagi usutamatu, siis teises skaalas paraja võllahuumoriga ja sümpaatselt ropp. Aga see loomoodi kest seal ümber, jah...

Noh, loodame, et see autor siiski ei ole eelpoolmainitute pundist ja tal hakkab välja tulema.

Ene, see hinnang! Mairi Laurik

Hm – jälle sarnane etteheide kui Manfredile. Esimene reaktsioon oli: täielik ina. No, kurat, Mairi, miks? Sa oskad tunduvalt, mõõtmatult paremini!

Jah, sellel jutul on mõte – teadvusliku olendi kasvatamine spetsiaalseks otstarbeks ja mida ta ise sellest isiksuse kujunedes arvab. On meeoleu, on point, on areng – kõik on. Aga... Kuidagi nagu lugu kokku ei tule.

Ettekuulutus. Tia Navi

Jah – hmm... Pigem loetav. Tegelikult muinasjutu ümberjutustus ja tegelikult üldse mitte originaalne (Karen Orlau kirjutas omal ajal selliseid päris toredaid).

Aga selle sai takerdumata ühe hooga läbi lugeda ja idee oli õige pikkusega välja mängitud. (Kuigi mina oleksin vist kirjutanud ühe lause juurde – midagi sellist, et printsess kuulis selja taga ehmunud krooksatust ja kui ta vaatas, nägi ta ainult kurge üle laugaste kaugemale lauglemas...)

Kreeka pähkel. Imre Siil

Abitu tondijutt.

Tulnukate vaktsiin. Imre Siil

Hm, see on jälle üks üsna eestipärane, vähemalt eesti-ulme-pärane lugu. Et ajakohasel teemal (epideemia) ja sellised õnne-kolmteist joodikuderivaat-tegelased ja opakas tulnukas ja

üldse ei ole tõsiseltvõetav. Samas selles tekstis on midagi... elusat. Midagi... mis ei lase sellesse halvasti suhtuda. Nii et vahelduseks päris mõnus.

Puruks ja pool ringi tagasi. Heinrich Weinberg

Lühiromaan. Loetav – see autor üldiselt on.

Aga, jumala eest, ma juba tean, mis seal juhtub! Ma tunnen seda kuradi maailma juba peaaegu sama hästi kui Tartut! Nii et, Heinrich, jäta, enne kui sa end rikkis grammofonina kordama hakkad! Tee sellesse universumisse vähemalt paari- kui mitte kümneaastane paus.

Kokkuvõtteks

Ah, et see oli siis Kreetor...

Teate, ma kardan tõsiselt, et kui jumal asjale nii oleks lähenenud, oleks maailm senini loomata või kusagil seal esimeste alfa-testide tasemel, sest miski ei tööta. Ja ei saagi töötada, sest pole ei lähteülesannet ega visiooni ega strateegiat ega justkui viitsimistki.

Mulle tegelikult meeldib see mõte – teha temaatilisi eriväljaandeid. Nagu ma aru saan, pani selle kokku Veiko ja noh, tubli töö. Eks ma lugesin läbi ka kunagised Erektori-numbrid (aga see ei ole hetkel teema). Ütleme niimoodi, et olen ikka ca 20 a teinud lisaks muule ka toimetajatööd ja eks ma nõustusin Kreetorit arvustama ka natuke selle mõttega, et võib-olla oli mu aju umbes seisus nagu sopajoodiku maks teisel kainusenädalal – et mis nüüd, koormust ei ole...? et kuidagi nagu paneb muretsema, et ilma trennita läheb veel laisaks kätte...

Aga päriselt ka – vähemalt pooltes juttudes polnud mitte midagi uut ega põhjanevat, midagigi, mis isegi väga laiades piirides kretsiooni alla võiks minna. Sorri, aga – tagantpoolt peale hakates – loen siia Heinrichi, Imre, Tia, Ilmari ja Helju omad (st mõnda neist oli mõnus lugeda, aga jutt on siin maailmaloomise dimensioonist). Tegelikult ei olegi midagi rääkida ka määratlevast sogast, ehk Jani, Manfredi ja Rosanna tekstikogustest.

Mairi „Ene, see hinnang!” andis lootust. Autor teab, mis on ulme, ja on ilmselt vähemalt midagigi lugenud ja enda jaoks selgeks mõelnud. See tekst on vähemalt loogiline ja laseb aimata, et maailm koos oma probleemidega on olemas.

Kretsiooni skaalal on Krafft lugu päris tõsine tegija.

JJ „... siis saabus õpetaja”... noh, jah, virisesin juba eespool. On välja joonistatud üks selline „iseenesest miks ka mitte” võimalus... aga loos seal ümber on vähe kas sügavust või killutsemist (st üht või teist).

Peetri loo narratiiv on õige ja kohane, aga täpselt samal teemal kirjutas Karel Čapek R.U.R.-i üsna täpselt sajand tagasi.

Veiko on asja ette võtnud ja korralikult teostanud.

Reidar on igas mõttes õiges mõõtkavas asja ette võtnud, aga kahjuks pole tulemus originaalne.

Järelsõnaks

Jumala eest, jätkake (nii Reaktor kui autorid)! Sellised temaatilised kogud on hea mõte! Jah, maailmaloomine oli leebe ja „kogupere” – nagu vanas laulus, mis iseloomustab vast eestlast paremini kui piiblijagu teksti: „Tahaks lennata, aga mitte eriti kõrgelt...”

Jah, noh, kes oskab kirjutada, oskab, kohe näha... Mis aga ei tähenda, et teistel ei võiks kunagi välja tulla. Ei saa olla kirjanik, arvestamata ja ignoreerimata tõika, et kõigile sa niikuinii ei meeldi. Näiteks mulle. Mõnele ikka meeldid.

Ja järgmine kord läheb paremini!

Jutt: Sõnad öötaeva all (Miikael Jekimov)

Kui vihm lakkas, jäi järele vaid kõhe vaikus. Elu oleks kui varjude taha kadunud. Rongad ei kraaksunud, tuul ei vilisenud. Vaid aeg-ajalt tilkus mõni liialt suureks kuhjunud vihmapiisk rõduäärelt prügikastile ning kõlksatas nagu vastu metalli heidetud pudelikork, ent õõnsalt ja vaiksemalt kui pidanuks. Siia ei kostnud isegi läbi lompide kahlavad autorattad. Kitsas kõrvaltänavas surusid majad mõlemalt poolt peale. Räpaseid kiviseinu katsid torud ja juhtmed ja kinnilöödud aknad, kuid ei olnud märkigi, et siinpaigus elaks keegi.

Erin judises ja tõmbas jope tihedamini ümber keha. Murdunud tõmbluku kinniti oli hammaste keskel katki ning jättis nii kurgualuse kui kõhu katteta. Käed kõvasti taskusse surutud, sundis ta sammu kiiremaks. Riided nõretasid, juuksed niisamuti, ja vesi nirises kuklalt särgi alla. Seintel heitsid erineva kujuga lambid küll isesugust valgust, ent millegipärast tundus toon hoopistükkis kõledam, kui kuuvalgus, mis sel ööl pilvede vahelt läbi ei tunginud.

Keegi kõhatas. Katkendlik häämitsus lõppes just siis, kui hoog ähvardas kasvama hakata.

“Tüdruk,” kõlas eemalt.

Erin tõstis pea, justkui poleks kindel, kas üldse kuulis.

“Siin.”

Mõne meetri kaugusel tõusid kolm ajast ja ilmast kulunud trepiastet lukustatud ukse juurde. Madala trepiääre vastu toetus vana mees, silmad suletud. Riided olid tal närused – püksipõlved lõhki ja tagi varrukad paigatud, nagu tahmane, kuid mitte kasimata. Kui ta laud avas, näisid pupillid valgesse ära kaduvat, ning ehkki ta lamas räpas, tundus temast õhkavat kummalist kindlust.

“Tüdruk,” ütles ta taas.

Erin vaatas kaugusse kaduvat tänavalõppu. Jalad ei teadnud, kas astuda edasi või keerata ringi. Ta hingas sisse, õhk tähitu taeva all kosutav, ning pöördus võõra poole.

“Jumal...” ütles Erin, kui vanameheni jõudis.

“See?” Mees naeratas ja osutas verekihist tumedaks värvunud särgile. “Ära selle pärast muretse.”

“Kas te tahate, et ma kutsuks kellegi?”

Taat raputas pead. Kui ta nägu oli viivuks ühel pool, tundusid juuksed mustad kui süsi, teisel aga valemamad, kui luigesuled. Lõpuks püüdsid ta silmad Erini, ning nii juuksed kui habe püsisid sügistaevana hallid. “Ma olen poodud,” ütles ta. “Uppunud. Nuga täidab kolmkorra.”

Erin nõksatas, aga ei suutnud tagasi astuda. “Ma ei tea, mida see tähendab.”

“See tähendab, et ma olen suremas, laps.” Vanamehe hääles püsis... Kahetsus? Leppimine? Valu või viha seal ei leidunud. “Aga sellest ei ole lugu. Ma ei taha lihtsalt üksi olla.”

Tühi tänav ei kandnud häält, kõik sõnad olid summutatud. Erini sõrmed näppisid taskus münte.

Vanamees oleks kui ta mõtet lugenud ning raputas jälle pead, ja taas vahetas pahmakas värvi. “Selleks ajaks, kui jõuad tänava lõpus taksofonini, olen mina juba lahkunud. Sa ei tundu kellegina, kes jätab isegi võõra säärasel hetkel üksi.”

“Ma ei saa niisama seista.” Erin kortsutas kulme. “See haav vajab vaatamist. Me peame teid viima...”

“Selle ees, kuhu mina lähen,” ütles mees, ehkki vahelelõikamine ei märkinud tõredust, “ei ole ühtki peatust. Kõik on korras, laps.” Ta osutas Erinile, ning huulil kerkis õrn naeratus. “Õeldakse, et tedretähnid on kellegi näol iga eelnevas elus aidatud inimese eest. Ja sul on neid palju. Ent hetkel ei ole tarvis abi. Või vähemalt mitte säärast, mida sina arvad, et vaja. Vaid ühte hinge, kes vaatab, kuidas teine lahkub.”

“Ma ei ole laps.” Erin kirus end mõttes. See näis hetkel ütlemiseks kõige narrima mõttena.

“Veerand sajandit on vaid võrse suurel elupuul.”

“Kuidas...”

Ent vanamees ei lasknud tal lõpetada. “Ühelgi murel ei ole piisavalt väge, et su õlgu igavesti längus hoida.” Ta mõõtis Erinit mõistetamatu pilguga ja hõõrus habet. “Kas sa saad midagi minu heaks teha?”

Erin astus sammu lähemale. “Muidugi.”

“Väljaütlemata sõnad jäävad maailma neid mitte kuulnud inimesi järama. Heljuvad nagu puult rebitud lehed, ja just nagu lehed nad kolletuvad ja kaotavad värvi, kuniks alles on vaid kuivanud vare, mis peitub lumekihi alla ja jääb kevadist mädanemist ootama.”

“Tahate, et ma annaks edasi sõnumi?”

“Kaks. Üks ühele ja teine teisele.” Vanamehe silmad värahtasid. Korraks säras neis kuude taha kadunud rohelus. “Otsustamatus kammitseb tugevamini, kui murdumatu lukk.” Ta tõmbas hinge, paus pikk ja vaikus raske. “Selja pööramisel ei kao see, mida soov maha jätta.”

Erin vaagis sõnu ja üritas neid meelde jätta. “Kellele ma need ütleva pean?” küsis ta.

“Kui vaatad, ei näe. Kui näed, tunned ära.”

Erin vakatas. “Ja kummale läheb kumb?” küsis ta viimaks.

“Selle tunned samuti ise ära.”

Sellest ei ole abi, mõtles Erin. Siin linnas polnud ju tuhandete ja tuhandete isikute hulgas kuidagi võimalik vaid juhuslikul nägemisel mõista, kes õige.

“Ära kahtle endas,” ütles vanamees ootamatu jõuga. “Aita mul kinkida kaks rahu. Sõnadel on võim. Maailm on niigi morn, ent ei pea nõnda olema. Sina võid seda muuta. Enne, kui homsed tähed päevavalgusse kaovad.”

Erin taganes. Talle meenus, et oli külm ja ta oli läbimärg, ning ta hõõrus käsi vastu värisevat kere. See ei olnud tõsi, mõtles ta. Tema ei suutnud muutust tuua. Ning homme õhtul ei olnud ta enam siin linnas, kui kõik laabus.

Vanamehe pilk hägustus. Ta nägu leebus korruga ning pea vajus õige pisut norgu. “Varjud rõhuvad,” ütles ta nii vaikselt, et vaevu kuulda. “Minevikukoorem. Mõnikord tundub, et muud siin ilmas ei olegi, vaid mälestused ja kahju sünnitavad sõnad. Aga kui me kannatame sõnade käes, tuleb nad välja vahetada. Õigeid peab otsima, sest päeva lõpus, või öö alguses nagu praegu, on nad ainsad, mis meil alles. Sõnad, mis ootavad välja ütlemist. Ja nende edastamisel ei hoia rohkem midagi kinni.”

“Ma annan teie teated edasi,” ütles Erin. “Ehkki ei näe tähendust päris nii, nagu teie.”

“Küll näed.”

Vaikne kõlks rebis Erini pilgu kõrvale. Maja külge kinnituvalt tuletõrjeredelilt tõusis lendu ronk. Tiivad laksusid kõrgele-kõrgele pea kohale, misjärel sulas tume lind taevaga ühte.

Kui Erin tagasi alla vaatas, oli vanamees kadunud. Vaid kolm lõhkemiseni täis topitud prügikotti vedelesid seal, kus võõras oli lebanud, üks must, üks hall, üks valge.

***

Hommik tõi kaasa udu ja isegi suletud akendest läbi tungiva tuule. Öö oli taevaluugid taas valla päästnud, aga nüüdseks oli sadu nõrgenenud. Viimased talve-eelsed nädalad olid alati ajaks, mil köeti jube napilt ning ehkki vesi liikus vahel radiaatoris, olid torud jäise asemel vaid külmad. Erin tõmbas kampsunikrae kõrgele kurgu alla, kuid polnud vahet kui palju ja millised riided seljas, rõskus ja jahedus võtsid ikkagi pihtide vahele.

Pisikeses ühetoalises korteris pakkus täiendavat soojust vaid paks vaip magamistoas. Erin hõõrus silmi ja lõi varba vastu pooleldi pakitud kohvrit. Karjatuse nõudis pigem üllatus kui valu, ning takka kõlas ka üürike kräunumine. Erin viis pilgu riulile, kuhu oli ennast raamatute vahele pressinud unine kass.

“Minu varvas kannatas,” ütles Erin ja sügas oranži kassi lõua alt. Meelesopis püsis kahtlus, kas eelmisel ööl oli üldse midagi juhtunud ning oli ta kedagi näinud. Ta mäletas küll vanameest, ent samas olid ju trepi ääres olnud ka kolm pungil kilekotti.

“Tule nüüd, Fergal. Lähme otsime kohvi.”

Kõuts maandus tuhmi potsatusega ning sibas ta kannul üle hämara koridori.

Erin tõstis käe ning kaalus, kas vajutada lülitit ja otsustas lõpuks mitte vaeva näha. Kaheksa tundus pidevalt halli kellaajana, mil mõlemad variandid näisid väärad.

Ta oli just kannu pliidile asetanud, kui väljast koputati.

Ukse ketti jätnud, avas ta selle vaid niipalju, et vaadata, kes teisel pool. Koputajaks osutusid kaks tumedais rõivais meest. Lähim näitas isikutunnistust. Politsei.

Erin lükkas ukse kinni, tõmbas keti eest ning avas sissepääsu. Ukse alumine äär vajutas vastu põrandat ning ta pidi kogu jõuga sikutama, siis suruma.

“Hommik,” ütles kaarti näidanud mees. Eeskoja valgus moondas näo imelikuks – kõik tõmbus nina juurde kokku. Kulmud kaardusid alla, suu oli kõver. Aukuvajunud põskedele oli kleebitud kaks plaastrit, kust oli tõenäoliselt habet ajades nuga sisse lõiganud. Ta hoidis rääkides sõrmi kõril, justkui oleks raske hingata ja käsi aitas kaasa. “Tohib sisse tulla?”

“Mis toimub?” küsis Erin, pinges pilk võõrastel.

“Meil on paar küsimust.”

Erin juhatas mehed kööki. Kumbki ei vaevunud kingi jalast võtma, mõlemad jätsid põrandale porised jäljed. Vähemalt riputasid nad mantlid nagisse.

Fergal sisistas ja tõmbas selja küüru, ent ei lahkunud köögist. Lonkis lihtsalt Erinini ning põimis end ümber ta jala.

“Pole tarvidust olla ärev,” ütles kõvera näoga mees. Kui ta kübara peast võttis, avanes nii kaugele taanduv juuksepiir, et kiilasuseks tarvitses vaid korra pardliga tõmmata. Ta kõhatas ja muljus kurku, ning sikutas lipsusõlme alla. “Käime ümbritsevaid maju läbi. Otsime varast.”

“Varast?” Erin sügas kukalt ja sidus tohutu juuksepahmaka sassis krunni.

“Tõepoolest.”

Teine politseinik õngitses põuest kaks kuulmisaparaati ning surus need kõrvadele. Marraskil sõrmenukid olid säärast värvi nagu valge lina, millest mitme pesukorra järel ei õnnestunud ikkagi verd välja saada.

Gaasipliidil hakkas kann vilisema. Erin otsis pajalappi. Tavapärases konksus seda ei leidunud. Millegipärast kadusid esemed alati siis, kui neid kõige enam tarvis. “Kohvi?”

“Ära küll ei põlga.” Kõrvaaparaatidega mees tõusis ise ning haaras pliidilt kannu.

Erin hakkas juba hüüatama, ent politseinik ei teinud metallist käepidet puudutades teist nägugi, ehkki see pidanuks kõrvetama. Mees valas täis kolm tassi, ehkki Erin oli üsna veendunud, et ei olnud neid veel kapist välja võtnud. Kõrvaseadmete huilgamine täitis toa. Mees kehtas õlgu. “Vihmaga ei kuule.”

Erin istus pisikese laua taha politseinike vastu. Lause lõigati suust veel enne, kui esimesed sõnad jõudsid kõlada.

“On see su isa?” küsis kohvi valanud mees ja osutas seinal raamitud pildile.

Erin noogutas, keha korruga loid ja õlgel väsimus nagu ei oleks ta öösel silmagi kinni saanud. Pähe mahtusid vaid kõik need mõtted, mida ei õnnestunud õigel ajal öelda. Nüüd sai neid lausuda vaid külma öötaeva alla. “Ta...” alustas Erin. “Ta liikus kahe kuu eest edasi.”

“Kuna ta tagasi tuleb?”

“Ma ei usu, et ta seda mõtles,” ütles mehe kaaslane.

“Aa. Tunnen kaasa.”

Kaastunnet ei täheldanud Erin kummagi häälest. Nad võisid küll olla politseinikud, kuid täitsid Erini kõhedusega, ning mitte vaid välimuse tõttu. Tal oli säärane tunne kui vaid siis, mil tallaalune sügeles aga saapad olid jalas.

“Kus on mu kombed?” Sõrmed olid ikka kõril, ent mehe ilme tõmbus kohvi rüübrates pisut rahulikumaks. Ta osutas endale, seejärel kaaslasele. “Detektiiv Anail. See on Bodhar. Teie?”

“Erin MacKenna. Ma ei ole kindel, et suudan kellegi püüdmises kasulik olla.”

“Isegi väikseim üksikasi võib olla määratlematu kaaluga,” ütles Anail. Ta haarast põuest märkmiku, lehed kortsus ja pastakas spiraalköidikus, ning hakkas kirjutama. “Niiviisi?”

Erin haaras märkmiku. Käekiri oli peaaegu tabamatult viltune ning tähtede mõistmiseks pidi ta märkmiku nina alla tooma. Eireann Mac Cionaoith, oli mees kritseldanud. “Võib ka nii.”

Iga sõõmu kohviga muljus Anail järgneval lausel üha vähem kõri. “Vahel läheb valesti. Aga. See kurjategija.”

“Mis ta varastas?” küsis Erin. Kass turtsus laua all ning surus end kõvemini vastu ta jalga.

Bodhari pilk tõmbus süngeks. “Sõnu.”

Erin oli parasjagu tassist rüübanud ning kõrvetas jõnksatades terve suu ära. Ta kõhatas ja pühkis kampsuni varrukaga huuli. “Nagu raamatu?”

Anail nõjatus ette. “Sõnu. Vaata, Eireann, kui sõnad lähevad lendu, on need teel seni, kuni kohale jõuavad. Aga meie varas haaras need endaga kaasa. Ja meie ei saa valedetele inimestele läkitatud sõnu niisama jätta. Need tuleb üles leida. Varem ei saa me lahkuda.”

Sõnu... Erini mõte liikus eelmise öö juurde. Surev taat oli samuti neist rääkinud. Nendest, mis välja ütlemata ning nendest, mis kohale toimetada. Kuidas aga sai keegi sõnu varastada? Neid ei saanud ju niisama poeletilt noppida ning põue torgata. Ta avas juba suu, ent ohkas siis.

Tegelikult polnud tal ju suurt öelda. Oleks ta maininud, et arvas end kedagi nägevat, aga järgmisel hetkel olid alles vaid prügikotid, oleks ta luku taha pandud. Sellest loost tuli tal endal pilt kokku panna. “Kes ta on?” küsis ta lihtsalt uurimise pärast.

Doran O’Broin, ütlesid nad varga nimeks. Teiselt poolt merd tulnud rändur, keda neil ei olnud õnnestunud aastate jooksul kinni püüda. Anail ulatas Erinile polaroidfoto.

See oli täiesti must. Sama hästi oleks võinud pimedast keldrist lahendust otsida. Erin tõstis silmad, ent politseinike ilme oli süngtõsine. Ta neelatas. Sel hommikuvestlusel oli juhtunud liialt palju seletamatut. Ta kehtas õlgu ja ulatas pildi tagasi. “Ei saa öelda, et tunneksin siit ära.”

Anail toppis foto tagasi pintsakutaskusse ning tõusis. “Noh, kui juhtumisi näete, andke teada.”
“Muidugi.”

Enne lahkumist osutas detektiiv lahtisele kohvrile. “Lähete kuhugi?”

Erin kohmetus. Pisut aega sõnu otsinud, noogutas ta. “Kolin teise linna.”

Anail avas ukse ning lasi kaaslasel ees lahkuda. “Töö kaotamine võib olla raske. Surnud pereliikmeta linn ängistav.” Ta naeratas, suukaar võigas ning silmad vilavad. “Head päeva.”

Erin lükkas keti riivi ning keeras ka luku ette, õlad ukse surumisest kanged. Alles siis, kui teise kohvitassi viimased tilgad põhja kuivasid, mõistis ta, et ei olnud vallandamist maininud.

***

Päike ei tulnudki välja. Erin kõndis kesklinnas, pea kohal mornid pilved, jalge all vihmaveest libe asfalt. Ta ei olnud veel pärastlõunaks piletit ostnud. Siin oli kõik liialt hall. Ehk ei tulnud see lahkumisel kaasa.

Majade kõrval jooksis kõrgendatud raudtee, mille rohmakad terastalad olid kaetud grafitiga. Enamik tähiseid olid jäänud poolikuks, justkui oleks seaduserikkujad teolt tabatud ning lõpetamata minema tormanud, või hoopis mõtted katkenud ning üritused hüljanud. Sillal kolises mööda maapõuest vabadusse pääsenud rong, mis kadus mõne hetke pärast silmist.

Viimased ripakile jäänud sõlmed oli vaja kinni siduda. Lahkuda ei saanud teisiti. Erini jalad jäid ühe kohviku juures seisma. Ukse ees puhkas pisike volditav tahvel, kiri mõlemal pool. Ent tuul oli selle paigalt lükanud ja röske ilm valge kriidi hägustanud. Seinast eendus arhailine kell, ladina numbritega ja sekundiseierita. See näitas...

Erin hõõrus silmi. Keskpäev oli märkamatuult möödunud. Ta ei olnud ju nii pikalt ringi kõndinud, mõtles ta.

“Hõõru palju tahad, teisipidi ei hakka ta ikkagi käima.”

Erin vaatas kõrvale.

Üks meesterahvas nõjatus märjale majaseinale, krae põskede ette tõmmatud, peopesad tulemasina ümber koopakts keeratud. Leek paljastas hetkeks varjudest näo, misjärel jäi alles vaid sõena hõõguv sigaretiots.

Erin kõhatas. “Vahel käib liiga kiiresti.”

“Hah.” Mees toppis valgumihkli taskusse. “Tee vajalik õigel ajal ära.”

Erin avas suu, aga võõras keeras ringi ning kadus tänavanurga taha.

***

Raamatukogu oli suletud. Määrdundu kivihoone keskel nägi läikima löödud uks kohatu välja, nagu hooliks keegi vaid osast, mis kõige enam kasutuses. Elektrikatkestus, märkis silt. Ukse

kõrval puhkas tohutu kast pisikese piluga, millest tuli tagastamiseks raamatud läbi lükata. Erin haaras koti, aga ei suutnud sundida ennast lukku avama. Kunagi ei teadnud, millal raamatud kokku korjati. See oluks veel üks poolik tegevus, mida ei näinud ise täitumas ja mis kriipis hiljem peasopis nagu lause, mida poole vestluse pealt minema kõndinud kaaslane ei kuulnud.

Erin surus huuled kokku. Taevas tõmbus tumedamaks, päev oleks kui õhtusse veerenud. Ent sedasi juba sügis oli. Kõik sulas ühte – hommik, pärastlõuna, öö. Ta sisenes lähimasse poodi.

***

“Kaart ei lähe läbi,” ütles kassapidaja, hää l noorest ja väsinud näost hoolimata kannatlik.

Erin proovis uuesti. See ei olnud võimalik. Makse lükati jälle tagasi.

“Liiguta,” kõlas järjekorrast. Ät toetus kassale ning surus suu kokku.

“Kohe,” ütles Erin. Ta toppis kaardi rahakotti ning avas tasku. “Mul... mul on vaid kaart.”

“Otsusta juba,” ütles vanamees. “Proovi uuesti või astu eemale.”

Erin katsetas veel korra. Taas tulutult. Otsus, nõuti tagant. Erin tõstis käed. “Ma ei saa hetkel maksta.”

***

Linnale oli laotunud sametine pimedusevaip. Erin avas suu, aga ühtki heli ei väljunud. Äsja oli ju vaevalt pärastlõuna, ning poes oli ta viibinud vaid mõne põgusa minuti. Aeg vormus omasoodu, sulas eristamatuks uduks. Eelmisel ööl ja sel päeval toimunu üritas teda justkui kõnetada. Ta surus suu kriipsuks. Vahel oli ju ainus valik kõik maha jätta. Siis, kui ei teadnud, kuidas tegutseda või edasi liikuda. Või kui rinnus haigutavasse tühimikku mahtus vaid valu. Ent lahkumine tähendas ka surnud vanamehe soovi hülgamist.

Rahvas oli läinud tänavalt kodu kaitsvasse embusse või liikus kõrgete majade varjus. Erin jõudis laia sillani, mille ääres heitis tänavalamp lõigatud valgust. Kõik, mida kahvatukuldne joon kõrgelt ei püüdnud, mattus pimedusse.

Posti kõrvale oli pargitud vana auto. Romu põrin meenutas pigem sureva looma korinat, oli madal ja katkendlik ja rahutu. Avatud kapotist kerkis toss, metallkatte all askeldas tume kogu.

Erini saapanina tabas lahtist kivijuppi. See sibas edasi, justkui oleks oma tahtega, täpselt üle sillaaäre ning kukkus peaaegu kuuldamatu sulpsuga jõkke.

Kogu pöördus. Tal oli vaid üks jalg, ning tolepoolne püksisäär oli põlvest all sõlme seotud. Vastaskäsi toetus peenikesele kargule, keha püsis pika ja nõtkena. Ta vaikis ja kõndis auto tagumise ukse juurde. Ent karku ta ei kasutanud. Kuidagi jäi säärane mulje, nagu astuks ta ka teise, kadunud jalaga.

“Tallad juurdusid?” küsis ta, kui oli tagasi mootori kohale kummardunud.

Erin pilgutab silmi ja avastas, et oli tõepoolest paigale surutult võõrast vahtinud. Jalgade tõstmisel oleks ta need kui maast lahti rebinud. “Kas te saate hakkama?”

“Mh?” tegi mees ja tõstis pea. “Ja-jah, sellega pole muret.”

Erin jäi pidama. Ta otsis sõnu, aga pea oli tühi. Kui ta uuesti meest vaatas, märkas ta, et tollel ei olnud kaenla all karku. Seda ei olnud kusagil. Auto ees seisis hoopis pikk toigas, tipus helesinist valgust heitev latern. See sai kollasest helgist jagu ning võõpas kogu silla kahkjaks.

“Kui sa juba seal seisad,” ütles ühejalgne mees ja ajas end taas sirgu, “saad ehk aidata?”

Ta ei tahtnud ju abi, mõtles Erin ja astus lähemale. Masinaid ta parandada ei osanud, aga

ehk õnnestus tegutseda täpselt nii, nagu juhendati.

Mees raputas pead ja osutas autole. "Sellega saan ise. Mida teha aga siis, kui kumbki valik ei ole õige?"

"Vabandust?" küsis Erin.

"Üks mu tuttav suri ja minu õlule langes kohustus tema keha eest hoolt kanda. See oli tema tahe ja sureva mehe viimane soov on kõige siiram. Sest tema ei viibi enam siin ilmas nägemaks seda ellu võrsumas. Matmiseks ei ole raha ja ma ei usu, et keegi küsimisel annaks. Võin lasta laiba tuhastada, aga tean, et ta eelistaks hauda ja kivi, ükskõik kas keegi seda iial külastaks või puhastaks."

Erin püsis pikalt vait. Siis meenus talle ätt eelmisest ööst. Ta mõtles pisut ja sundis hääle kindlaks. "Otsustamatus kammitseb tugevamini, kui murdumatu lukk."

Mehe naer ehmatas sillaäärelt parve linde minema. "Selles häda ongi. Hingata raske."

Erin kohmetus. Ei olnud siis mees ta vastas ikkagi õige isik, kellele sureva rauga sõnu edastada? Ta ei näinud sedamoodi, nagu pööraks kaaslasele selga, seega ei olnud mõtet ka teist lauset öelda. Erin lukustas pilgu mehe näole. Vaikuse pidi ta murdma. "Sel juhul tuleks ehk otsus langetada," ütles ta.

"Milline?"

"Vahest ei olegi see oluline." Tuul rebis juuksed krunnist lahti ning pani need ümber pea lehvima. Erin kehtas õlgu. "Südamest tulev otsus on aus. Vali üks ja usu sellesse. Pigem anda endast parim, kui jääda hiljem kahetsema."

Mees mühatas. "Ehk tõesti."

Kapott langes hääletult kinni. Kaigas oli märkamatu muutunud taas kargukujuliseks, mees haaras selle sõrmede vahele ja istus autosse. Masin mürises ning sõitis sillalt ära.

***

Erin sammus mööda viimast tänavat enne kodu. Piirkond oli pungil odavaid elamuid ja räämas poode. Suvel valitses siin elujõuline rohelus, ent nüüd pidasid vahti vaid raagus puud. Krobelistes oksad küünitasid tähtu taeva suunas, kuid ei jõudnud kunagi kohale.

Pisemad erapoed olid hilistunnil suletud. Klaasaknaid looritasid nüüd alla tõmmatud plekk-katted, mille vastu tuul vilises ja mis valjult tärisesid. Hoonete õhušahtid ja tänavalt tõusvad aurutorud saatsid novembriõösse tihedaid tossurünkaid. Aur sisises, justkui hingaks asfaldiga sillutatud linn peale tungiva talve tõttu pisut sügavamini.

Hallis aurus oli siiski kummalisi toone. Ristmikul ootava takso lambid visandasid pilve haiglaselt kollakaks, tagumise kaubiku punane aga märkis, et kusagil lähedal oli äkki toimunud avarii ja keegi vajab abi.

Erin jõudis ühe sissesõiduavani ning vaatas, ega ükski auto sealt välja ei kippunud. Avaus ei tahtnud majade vahele ära mahtuda, seinad pressisid kokku nagu üha kitsenevas kuristikus. Nurgad sulasid varjusesse, ent isegi nii kaugelt jõudis üksainus valgusviirg.

Triip langes ühe naisterahva näole. Ta pea oli maas ning säärase nurga all, et pimedusse tungivas valgusvihus paistis vaid üks suur silm ja kulmukaar selle kohal, justkui oleks ta nõustunud nägema vaid poolikut maailma või koguni sinna mitte kuuluma.

Erinit märgates astus ta varjudest välja, ning pimedus langes ta kehalt nagu maha raputatult. Tumede juuste alt mõõtis noor nägu. Silmad olid aga vanad ja näinud paljut. Need ei sobinud

üldse palgega kokku, sillerdasid hoopis nagu sillaalune jõgi.

Toru susistas taas öhe. Hämaras tänavavalguses tantsis aur pilvena ning jättis naisest alles vaid mustja silueti. “On juba homme?” küsis ta. Hääl kajas õõnsalt, justkui viibiksid nad inimtühjas tunnelis.

“Ma ei oska öelda,” ütles Erin. Täna ta järelikut siit linnast minema ei saanud. Vasak käsi kiheles, nimetissõrm tõmbles viivuks. Ta ei teadnud, kas olla kurb või tänulik. Ehk oleks ta pidanud varem lahkuma. Ehk aga üldse siia jääma. “Täna on aeg kuidagi imelikult käinud.”

“Sedasi tiksub ta alati.” Naine vaatas maha ning ta juuksed langesid kõrva tagant näole. Korruga õhkas temast seletamatut kurbust ning ta näis võimatult habras. “Miks sa säärasel kellaajal väljas oled?”

Erin osutas peaga ebamäärases suunas. “Lähen koju. Teie?”

“Mina koju minna ei saa.”

Erin ei pidanud selgitust küsima. See tuli niigi. Hilistundidel oli veider komme tuua kokku võõrad, kes ei kohanud üksteist kunagi uuesti, aga kes leidsid sel jagatud hetkel ühise keele.

“Mul on poeg,” kõlas juuste alt. “Praeguseks on ta juba üsna vana.”

Erin kergitas kulme. Naisterahvas ei näinud säärases eas, nagu tal võinuks olla täisealine laps.

Naine naeratas. “Ma olin väga noor.”

“Miks see teile valu teeb?”

“Ma jätsin ta sündides maha. Panin kirikuukse ette trepile ja põgenesin. Arvasin, et ta saab nõnda parema elu, kui ma suudaks pakkuda. Ent ma eksisin. Ja nüüd ei taha ta minuga tegemist teha. Ei saa ette heita.” Ta tõmbas sallisõlme kinni ja surus käed mantlitaskutesse. “Aga ma ei jõudnud talle isegi öelda, mida tahtsin. Mida pidanuks ütleva juba aastaid tagasi.”

Sõnad leidsid ise Erini. “Selja pööramisel ei kao see, mida soov maha jätta.”

“Mis siis, kui nad tahavad seda? Siin paigas ei saa kedagi millekski sundida. Kõik on nagu rauast oksad, keegi ei paindu. Veri ja valu, valskus ja võõrandus – nendele on siinne linn rajatud. Keegi ei pääse. Ma ei suuda isegi lahkuda. Seisan iga päev rongijaamas aga vagun jääb alati ühe sammu kaugusele. Valida on vaid kättesaamatu ja kahetsuse vahel.”

See lause... Sedakorda leidis Erin, et oli sureva vanamehe sõnad öelnud juba teadmisega, et neist ei piisanud. Õigeid pidi otsima. Ta isa oli samuti edasi liikunud, ent tema oli kõik sõnad endaga kaasa võtnud. Järele ei jäänud midagi ning juurde ei tulnud enam iial. Lahkumist oli kahte sorti. “Kellegi juurest ära kõndida on raske. Aga usu mind, olla see, kes maha jääb, on kordades hullem.”

Naine tõstis silmad. “Arvad nii?”

“Tean nii. Sa ei saa kedagi panna ennast vastu võtma. Aga sa saad öelda kõik, mis südames. Vahel ei olegi rohkemat tarvis.” Erin naeratas ja püüdis kaaslaste pilgu. “Sinul on võimalus. Ära raiska seda.”

Naine ajas end sirgu ja vaatas taevasse. Tähed ja kuu olid kaetud, ent ta silmad särasid mõlema eest. “Näib, et pean homset ootama.”

“Homme on käes.”

Käänaku taga peitus kodu tiheda udu rüppe, mille tõusmist ei olnud Erin isegi hoomanud. Tänavalatern alistus ööle ning kustus, ent selle ette kogunenud lombis küütles oranž kuma, justkui oleks valgus sinna kinni püütud.

Erin seisatas. “Kõik korras?” küsis ta.

Kaks mantlis kogu, kelle suhtes oleks ta võinud vanduda, et neid seal hetke eest ei olnud, pöördusid. “Eireann,” ütles Anail. Kübar kattis ta lõuani pimedusega, ent siiski võis aimata kõveraid näojooni. “Sa valetasid meile. Teadsid küll, mida otsime.”

“Kuidas te...”

“Öö kannab helisid.”

Politseinikud astusid edasi ning jäid tast mõne sammu kaugusel püsima.

Anail ristas käed. “Aga mõtted kõlavad valjemini. Sinul on neid palju.”

Kaetud kuu andis voli kõigele kaugel all võtta säärast kuju, nagu see ihaldas. Erin kissitas silmi ning vaatas meestest mööda. “Kes te olete?” küsis ta. “Politseinikud küll mitte, ükskõik, mis tunnistus kaasas.”

“Me oleme nagu sina,” ütles Anail. “Teel, aga püsime paigal. Keegi ei saa edasi liikuda, kui sõnad on enne lõppu katkenud.”

Mõistukõne taas, mõtles Erin. Ta pilk laskus munakivisillutisel laiuvale lombile. Vesi hoidis ikka veel kustunud valgust, peegeldas maailma, mis ei olnud praeguseks säärane, nagu algselt. Ja siis ta nägi. Ühe jalaga mees. Valguslõikega naine. Mõlemad olid elus, ja mõlemal oli jäänud pisut tegemata. Hinge suletud sõnad ei lasknud lahti. Elust lahkuv vanamees ei olnud öelnud, et ta pidi tema viimase soovi ütlema just nimelt kellelegi. “Mis te olete?” küsis Erin ning tõstis silmad.

Ta pidi kõigest väest tagasiastumisele vastu panema.

Mõlemad mehed kandsid ikka mantleid, aga kehad nende all ei kuulunud päevavalgusse. Bodharil, kes oli aastasaja eest tunduval hommikul kasutanud kuulmisaparaate, ei olnud üldse kõrvu. Paljas laup oli sile nagu kaljusein, silmade asemel suitsesid kaks koobast. Üheainsa sujuva liigutusega surusid ta sõrmede asemel kaarduvad inetud künised meelegohale ning käristasid nahka augu. Seejärel vaatas ta kaaslasele otsa. “Mis ta ütles?”

“Tahtis teada, mis me oleme.” Anail ei hoidnud kätt kaelal. Kõri soonis niidiga õmmeldud triip, mis narmendas küljelt nagu oleks see õige pea rebenev riideäär.

Kummagi näost oli võimatu vanust määrata. Nende helevalge nahatoon ei oleks nagu siia ilma kuulunud, ning see tundus võõram kui süngeim must.

“Oled sa iial kuulnud kedagi suremas, kui nad lämbuvad omaenda raskuse all?” küsis Anail. “Valu ja jõuetus haaravad tangide vahele. Ükski valik ei ole siis õige.”

“Oled sa iial kuulnud kedagi suremas, kui neil pole võimalik häält teha?” küsis Bodhar. “See heli on koletislik, nagu nad oleksid liikunud edasi järgmisse maailma enne, kui hing on järele jõudnud. Ükski suund ei ole siis õige.”

Tuhat mõtet sööstis korraga Erini peas. Selgitused näisid varjuhõlma taga ega saanud ometi olla tõesed. Ent öös ei olnud vastuseid selgelt välja joonistavat päikest. “Te...” alustas ta. “Te ei ole inimesed, kellele ma pidin sõnad edasi andma. Te olete need sõnad.”

“Me oleme need, kelleni ta sõnad ei jõudnud.”

Hoolimata Anaili ja Bodhari jubedast välimusest lasus Erini meeltele mõistetamatu selgus. Ta

surus hirmu kaugemale peasoppi ning tõmbas sügavalt hinge. “Otsustamatus kammitseb tugevamini, kui murdumatu lukk,” ütles ta. “Aga selja pööramisel ei kao see, mida soov maha jätta.”

Anail vangutas pead. “Kasutasid need juba täna ära, andsid valedele inimestele. Seepärast polnudki neil mõju. Sa ei saa öelda erinevatele hingedele sama ja oodata, et nad saaksid edasi liikuda.”

Ehk oli seegi tõsi. Kõik olid erinevad, ning kõik said valuga omal moel hakkama. Erin tundis huulil naeratust. Ehk aga luges vaid mõtte, ja et see tuli südamest. Õigeid sõnu pidi otsima, oli vanamees öelnud. Mitte ettemääratud sõnu. Ausaid. “Keegi ei jõua teisele poole samal kujul, millega eelmisest lahkume,” ütles ta. “Teid ei ole unustatud. Ma annan teile kadunud laused tagasi ja saate minna läbi selle raske punase kardina.”

Anail ägises, ning lahtine niidiots ta kõril laperdas nagu õhkõrn tuulelipp.

Bodhari auk peas tõmbus kokku, otsekui ei sooviks ta enam kuulata.

“Kui kahtlus nõõrib, tuleb kõis läbi lõigata,” ütles Erin Anailile. “Enne otsust tuleb hingata.” Ta viis pilgu Bodharile. “Maha jäänud hinge tuleb järele oodata. Ümber pöörata ja sellele vastu astuda.”

Rohkem ei olnudki öelda. Erin keeras ringi ning kõndis kodu poole. Seljataga loitis tänavalatern, ja kui ta korra üle õla vaatas, olid kaks kogu öhe kadunud. Pilved avanesid pisut. Üksainus täht säras heledalt, kaugel nagu peaaegu lahkunud mõtte, mis andis endast vahel märku lootuses, et saab kunagi lahenduse.

Minevik ei pidanud halvama. See ei pidanud kinni hoidma ja meelt ainult vaevaga täitma. Siin linnas olid Erinil alles rõhuvad mälestused ja kaotus. Isa oli läinud ning niisamuti ka siht. Ent siin oli ka võimalusi. Homne ei jäänud pilvede taha. Ehk tõi see isegi päikese. Ehk ei pidanud ta lahkuma.

Erin tõmbas tuules lehvivad juuksed kinni. “Sa ei pea muretsema,” ütles ta külma taeva poole. “Ma saan hakkama.”

Korteriuks ei olnud kunagi varem nii kerge tundunud.

Jutt: Helendav kass (Helju Rebane)

Miranda kummaline soov hämmastas mind. Ta on ju nii kokkuhoidlik!

Ja üleüldse! Öösiti tahaksin ma magada. Ma ei taha, et miski helendaks mu magamistoa pimedas nurgas või, mis veel hullem, püüaks helendades hiiri!

„Milleks sulle selline kass?“ küsisin. „See on ju meeletult kallisk!“

„Helendavad kassid läksid äsja odavamaks,“ ütles Miranda. „Nägin reklaami.“

Kui ta midagi tahab, ei jäta ta nurumist enne, kui on oma tahtmise saanud. Mis sellest, et ta on kõigest robot.

„Olgu, ma pean veidi mõtlema,“ porisesin vastuseks. „Palun ole nüüd nii hea, mine kööki ja hakka süüa tegema.“

Miranda lõi näost särama, andis mulle põse peale muski ja tõttas kööki.

Kaks esimestnaist olid mul „päris“ naised ning mõlemad tüütasid mind oma tujukuse ja eriti veel pillamisega nii ära, et otsustasin lõpuks, nagu paljud mehed, robotnaise kasuks. Robotika edusammud on olnud suured ja väliselt ei erine need „naised“ päris naistest üldse.

Arvasin, et robotiga saab mu elu korda. Oi, kuidas ma eksisin!

Helistasin müügifirmale ja palusin teha robot järeleandlikumaks. Võimatu. Mulle selgitati kannatlikult, et ma olevat tellinud mitte robot-*koduabilise*, vaid robotnaise. Aga kas tagastada saaks? Kas robot läks katki? Ei. Kas robot vastab üldtuntud arusaamadele naisest? Ja kuidas veel! Tagastada te ju võite, aga raha tagasi ei saa.

Miranda funktsioneeris tegelikult üleaurugi hästi. Vägagi *naiselikult*. Ning mulle meeldis väga tema kokkuhoiuprogramm. Tellisin meelega sellise mudeli, sest eelmised naised olid mu oma laristamisega lihtsalt ahastusse viinud. Nüüd oli mul teine mure. Miranda kangekaelsus.

Lahutus päris naistest ei läinud mulle mitte midagi maksma. Tegime ju kohe abielulepingu ja pärast lahutust lihtsalt taastasime endise olukorra.

Aga kuidas lahutada robotist?

„Lase ta viia prügimäele ja asi ants!“ soovitas üks mu hea sõber.

„Viiskümmend tuhat eurodollarit prügimäele? Täna väga!“

Niisiis tagusin kinni ka selle kõutsi.

Elukas saabus. See oli päris kass, mitte robot. Geenitehnoloogia musternäidis. Miskipärast tekkis neil Mirandaga kohe suur vastastikune sümpaatia ja teineteisemõistmine.

„Oi, kui ilusti ta helendab!“ hüüatas Miranda kõutsi nähes. „Mis me talle nimeks paneme?“

„Basker,“ laususin mornilt.

„Issake! Milline imelik nimi!“

„Talle see sobib. Baskerville´de kass.“

Soovitasin, et mu „abikaasa“ loeks läbi (selleks kulub talmurdosasekundist) Arthur Conan-Doyle „Baskerville´de koera“.

Miranda lubas seda kohe kindlasti teha, aga –*pärastpoole*. Talle on sisse monteeritud

vapustav naiselik oskus kõigega nõus olla, aga lubadusi mitte täita.

Kuigi pimeduse saabudes hakkas kass helendama, oskas Miranda siiski seda helendust veidi vähendada. Kass oleks talle selle koha pealt nagu vastu tulnud. Minule mitte.

Basker oli isane. Aretaja kiitis, et olevat suurepärane „tootja“ ning et kassipojad helendavad ka, isegi kui ema on harilik kiisu.

„Helendamise geen on dominantne!“ kuulutas aretaja uhkelt ning lisas: „Olete mul esimesed kunded!“

Aga muidugi! Teisi idioote ilmselt ei leidunud.

Noogutasin ja kiitsin takka, aga kui müüja oli läinud, käskisin Mirandal kass jalamaid loomakliinikusse viia ja kohitseda lasta.

„Vaene kiisu!“ nurises Miranda. „Kuidas sa ometi võid nii julm olla?“

Ähvardasin, et müün „abikaasa“ tagavaraosadeks. Poole hinnaga. Alles siis toppis ta vastupunniva ja vastikult kräunuva kõutsi kotti ja läks minema.

Kõutsil käisid öösiti tuurid peal. Kui ta ühel ööl kalli lillevaasi põrandale kildudeks kukutas, virutasin talle toasussiga. Kass kräunatas – oli pihta saanud. Järgmisel päeval, kui koju tulin, avastasin, et mu toasuss on läbimärg. Neetud kass!

Kuigi suss sai puhtaks pestud, jäi see ikkagi pimedas helendama.

„Sul on nüüd Baskerville´de suss,“ ütles Miranda. „Mõtlet, kui hea! Leiad pimedas kohe üles! Muidu annab otsida.“

Pagana naised!

Mirandat kassi öine märul ei häirinud. Ta lülitab alatasa ööseks toite välja.

Lõpuks hakkas mind vaevama krooniline unepuudus.

Öösiti (kass helendastugitoolis, Mirandal oli vool väljas) ei saanud ma kuidagi und.

Seepärast võtsingi ettepaneku aastaks komandeeringusse minna vastu suurima heameelega.

Miranda oli väga kurb. Ma muidugi mõistan, et käivitus vaid tunnete imiteerimise programm, aga kas meis endis ei tööta samuti mingid programmid? Sellised, mis on lapsepõlvest meisse igaveseks n-ö sisse monteeritud. Mida vanemaks ma saan, seda selgemini märkan selliseid programme teistes inimestes. Seepärast reageeringi Miranda „tunnete“ samamoodi, nagu reageeriksin „päris“ naise tunnete.

„Elad üle,“ ütlesin talle. „Sul on ju kass!“

***

Seiklusi oli mul komandeeringupäevil kuhjaga, aga miskipärast hakkasin üsna varsti Mirandat taga igatsema. Mu robotnaisel on tugev iseloom, selles on vist asi, mõtlesin. Ta ju saab alati oma tahtmist. See äratav tegelikult austust... ning kummaline... armastust ka.

Koju sõites olin ärevil, nagu läheks kohtingule.

Oli hiline õhtu, kui ma kodukülale lähenesin. Suurlinnad olid rahva nii ära tüüdanud, et kes vähegi sai, kolis maale elama.

Hämarus. Autoga künka harjale jõudnud, nägingi taamal koduküla. Aga... mis see siis on?

Küla *helendas*.

Helendas nagu mingi ebamaine objekt. Nii võiks näiteks helendada maale laskunud lendav taldrik. Mind hakkas äkki painama halb aimdus, et see kummaline nähtus on kuidagi minuga seotud.

Nii oligi.

Meie maja lähel seisis näost särades Miranda. Ta hüüatas rõõmsalt: „Tere, mu arm!“

Trepimademel tema kõrval istus Basker, kes lakkus helendavat käppa ja kõõritas kahtlustavalt minu poole.

„Tere-tere...“ ütlesin ma, „mis siin lahti on? Miks kõik ümberringi helendab?“

„Kallim, sa saad nüüdvist kurjaks...“ vastas Miranda ekstraõrnutseva, väga *naiseliku* häälega. Ma kahtlustan, et see on just sellisteks puhkudekstalle sisse programmeeritud. „Anna mulle andeks! Ma ei raatsinud Bassikest kohitseda lasta. Robotitel on ju keelatud elusolenditele kurja teha! Noh, ja nüüd... meie küla on tema poegi täis. Nad paljunevad ja helendavad ja pissivad ja... pärast seda jääb rohi ka helendama.“

„Kas naabrid on meid juba kohtusse kaevanud?“ küsisin ma, kui olin kõnevõime tagasi saanud.

„Mine nüüd! Elektriarve on kõigil nüüd ju palju väiksem!“

Ta võttis *Bassikese* sülle ja silitas elukat õrnalt.

Kõuts hakkas mind kõõritades nurru lööma. Ta lõustal oleks nagu helendanud kiri: „Said nüüd!“

***

„Tule, palun, siia,“ ütles üks kosmonaut teisele. „Vaata välja.“

„Jeerum!“ hüüatas teine illuminaatori kohale kummardudes. „Mis see veel on?“

„Ma ei julgenud sulle rääkida. Mõtlesin, et hakkam peast segi minema. Sina oled kogu aeg ninapidi arvutis... Mõnikord maksaks välja ka vaadata! Kaks aastat tagasi märkasin mingit imelikku helendust kohas, kus pole ühtegi suuremat linna. Aga nüüd helendab terve Maa...“

Raamatukatkend: Marek Tihhonov

„Maailmalõpu päevik“

Ma ei tea, miks ma neid ridu kirjutan.

Võimalus, et keegi kunagi mu päevikut loeb, on ju kaduvväike.

Ei, ma ei arva, et ma olen viimane inimene kogu maailmas. Kindlasti on ellujäänuid mujalgi ja ma tahaks väga loota, et kusagil on koguni tegutsemas väikesed inimgrupid, kes meie liigi säilimise lootust elus hoiavad.

Ehk on ses ilmas ka lapsi, kellele saab kirjutamist ja lugemist õpetada ning rääkida kadunud maailma imedest, mis mitte kunagi enam tagasi ei tule. Kui need lapsed peaksid kauges tulevikus mu märkmete otsa komistama, siis suudaksid nad loodetavasti neid lugeda ja vähemalt osaliselt mõista.

Aga oleme ausad – on äärmiselt ebatõenäoline, et keegi kunagi mu vihiku leiab.

On raske uskuda, et mõni vähestest elavatest inimestest satub lähimas tulevikus siia, Tallinna külje all asuvasse pisikesse majja ning leiab muu prügi seest üles just mu märkmed.

Kindlasti ei ole meenutused ühe maailma kadumisest esimene asi, mida selline inimene siit otsiks.

Pigem jõuab mu kirjutiseni enne tuli või langeb sisse majakatus ning tuul ja vesi teevad oma töö ja hävitavad mu mälestused igaveseks.

Mõistan seda, ent olen siiski otsustanud toimunu jäädvustada.

Panen kõik kirja nii, nagu mäletan.

Võib-olla siis peamiselt selleks, et mõista ja näha seoseid, mis mulle seni varjatuks on jäänud.

Seepärast, et saan ja kuni ma pole liialt palju unustanud.

Kuni mälopiltidel on veel värvid, lõhnad ja sügavus.

Kuni mina veel olen.

***

Maailmalõpuni viinud sündmused said alguse aastal 2020, mil meid tabas aastatepikkuseks veninud koroonaviiruse pandeemia esimene laine.

Mäletan, kui veider ja uskumatu tõve esmane löök tundus. Kuidas elu jäi äkitselt kogu maailmas seisma ning igal hommikul jahmatasid meid uudised uutest haigestunutest ja surnutest.

Eriolukord. Karantiin. Liikumispiirangud.

Esimese laine ajal elasin koos oma abikaasaga pealinna äärelinna üürikorteris. Tööd oli parasjagu, kõik sai kodukontoris tehtud ja, kuigi see kõlab praegu uskumatuna, oli karantiin tegelikult omamoodi üsna mõnus aeg.

Saime siis veel väga hästi läbi. Võib vist isegi öelda, et olime armunud, mistõttu oli koosolemine, mis sest, et sunnitud, siiski nauditav.

Hirnu ma ei mäleta ja ilmselt seda eriti polnudki. Lõppude lõpuks olin ma siis veel koroonaviiruse sihtrühma mõttes üsna noor ja riskigrupist väljas. Oli isegi natukene põnev,

enneolematu ja uudne. Vähemalt seni, kuni kodus istumisest tõsiselt kõrini sai.

Tõesti, hirmust enam mäletan igavust ja tüdimust. Mida pikemalt pealesunnitud kodune elu kestis, seda suuremaks tulpimus muutus. Lõpuks oli seda suisa võimatu taluda.

Tekkisid ju isegi erinevad protestiliikumised, mis nõudsid juba paar kuud pärast esimese laine algust suuremat liikumisvabadust ja piirangute leevendamist. Inimesed väsisid kodusest vangistusest lihtsalt ära. Toona ei aimanud veel keegi, et meil tuleb selle haigusega koos eksisteerida pikki aastaid.

Mäletan veel muret, kuidas kõik toimuv mõjutab majandust. Kas palka kärbitakse, kas laenuid ja liisinguid saavad makstud? Veider on sellele praegu tagasi mõelda. Teine reaalsus, teine elu...

Noored surid esimeses laines väga harva, pigem viis tõbi hauda eakaid.

Muidugi valutasin ma seetõttu südant oma vanemate pärast, ent sedagi mitte üleliia. Siis oli meil veel luksust arvata, et meie ja meie lähedastega midagi hirmsat ei juhtu. Meil oli alust eeldada, et kõik meedia vahendusel nähtud jubedused leiavad aset kellegi teisega ja kusagil mujal. Ja mis seal salata, nii see ju tavaliselt oligi.

Püsisime kodus. Hoidsime distantsi. Pesime käsi. Kandsime maske.

Esimeses laines suri maailmas inimesi tohutul hulgal, ent igapäevaelus see meid siin Eestis, oleme ausad, eriti muretsema ei pannud.

Jah, ka meie kandis viis viirus hauda kümneid inimesi, ent need olid peamiselt eakad, kel pikk elu selja taga ja seega ei tundunud need surmanumbrid sugugi nii hirmsad.

Maailmalõpp saabub siin ilmas inimeste jaoks iga päev, ent need on teised inimesed ja kusagil mujal. Kuigi nende elu lõpeb, läheb meie oma edasi, samamoodi nagu läheb see kõigi teiste jaoks edasi ka siis, kui lõpp saabub meie jaoks.

Koroonaviiruse esimene laine oli Eestis suuresti anonüümne. Me ei puutunud surmaga isiklikult kokku ja väga vähestel meist oli mõni lähedane, kes haiguse tõttu elust lahkus. Me ei teadnud siis veel, kuidas surm lõhnab, kui see sind igast küljest ümbritseb. Meie jaoks polnud veel käes jõuetuse hetk, kus sa mõistad, et mitte midagi ei saa enam vääramatu lõpu lähenemise vältimiseks teha.

Ma ei mäletagi enam, kui kaua koroonaviiruse esmane löök kestis. Eestis vist neli või viis kuud, kui ma ei eksi. Või veidi kauem? Meil sai esimene suurem haiguspuhang läbi loetud kuudega, kuigi üksikuid haigestumisi ikka aeg-ajalt registreeriti. Kuigi mujal maailmas sai paljudes riikides haigestumine õige hoo sisse alles siis, kui Eestis tõbi mõneks ajaks taandus, tundus meile siin, et äkki ongi nüüd kõik. Korraks tekkis isegi lootus, et ehk läheb elu vana rada pidi edasi.

Tagantjärele mõeldes on veider ja arusaamatu, et keegi ei mõistnud toona, mis tegelikult haiguse juures oluline on. Keegi ei märganud vihjeid saabuvast hukatusest. Vähemalt ma ei mäleta, et oleksin siis lugenud või kuulnud midagi sellist, mida võiks tagantjärele prohvetlikuks nimetada.

Mingil hetkel küll räägiti päris palju karjaimmuunsusest, meenub... Ehk oleks see võinud olla koht, kus keegi küsib alguses rumalana tunduva küsimuse, mis lähemal vaatlusel osutub selleks kõige olulisemaks küsimuseks üldse.

Oleks see midagi muutnud, kui mõni viroloog oleks välja pakkunud, et äkki oleme me kogu asjast pisut valesti aru saanud ja lähenenud koroonateemale väärast vaatenurgast? Võimalik, et oleks. Samas, tagasi vaadates on asjad alati selgemad ja nende teadmiste valguses, mis

meil siis olid, oleks vilepuhuja ilmselt välja naerdud ja tema sõnum maha vaikitud.

Muidugi ei saa öelda, et keegi oleks maailmalõpus otseselt süüdi. Kindlasti andsid kõik eksperdid endast parima ja kui ka vigu tehti, siis olid need toonastes oludes andestatavad, kui mitte paratamatud.

Keegi ei teinud midagi valesti. Nii lihtsalt läks.

Arvan, et Gaia oli juba ammu otsinud võimalust meiesugustest ohtlikest parasiitidest vabanemiseks ja seekord sai ta oma tahtmise.

Ehk olime lihtsalt natukene liiga ennast täis, kui pidasime ennast jumalasarnameks olenditeks, kellele looduseadused enam ei kehti. Kui üldse süüdlast otsida, siis oli selleks meie liigne upsakus, meie *superbia*.

Ühel hetkel, kui selgus, et koroonaviirus on tulnud selleks, et jääda, hakkasid aina valjemalt kõlama arvamused, et meil tuleb lihtsalt õppida selle viirusega koos elama, sõlmida temaga kompromiss.

Oleksime pidanud olema targemad. Kui sa teed saatanaga salasobingu, siis võib sulle mingil hetkel tunduda, et oled võidumees. Alles hiljem selgub, et kurat võttis ikkagi oma.

***

Kui ma juba maailmalõpu kroonikat kirjutan, oleks igati asjakohane sissekanded ka dateerida, ent seda ma paraku teha ei suuda.

On veider, kuidas meie varasemat elu nii suurel määral raamistanud pidepunktid – kuupäevad, päevad, kuud, minutid, sekundid – on järsku kaotanud igasuguse tähtsuse ning aja möödudes mõnevõrra koguni tähenduse.

Aastaajad on muidugi endiselt olulised, sest neid on võimatu mitte märgata ja nende jälgimiseks on olemas ka vajadus – külmade saabumiseks tuleb valmistuda ning suvine kuumus toob enesega muresid, mille olemasolust mul varem üldiselt aimugi polnud.

Eelmise maailma lõpust on praeguseks möödunud pisut enam kui kolm aastat. Seda ma tean. Veel.

Tean, et käes on kevad, sest loodus õitseb ja ilmad on läinud soojemaks.

Enne seda, kui senine maailm otsa sai, seostus kevadega alati ka linnulaul. Enam mitte ja see on asi, millega ma veel ikka harjunud ei ole. Mõne asja sügavat loomulikkust mõistad alles siis, kui seda enam ei ole.

Hetkel istun oma maja ees trepil ja teen päevaplaane.

Täna on kavas varustusretk Sikupilli keskusesse, kütusevarude täiendamine ning tagasi sõites kammin läbi tosinajagu maju Raekülas.

Ükski eesmärkidest ei tulene otseselt hädavajadusest, sest olen olnud varude täiendamisel väga tubli ja põhimõtteliselt saaksin praeguse kraamiga hakkama vähemalt pool aastat. Tegelikult isegi palju pikemalt, kui priiskama ei hakka.

Üht-teist mul siiski tarvis on ning kunagi ei tea, millal satub ette midagi sellist, mille vajalikkuse peale pole varem nagu eriti mõelnudki, ent ilma milleta sa edaspidi justkui enam hakkamagi ei saa.

Toidukraami osas kavatsen pisut ringi vaadata – ehk leian midagi muud peale kuivikute ja konservide. Ei oska eriti arvata, mis see võiks küll olla, sest viimati toodi poodi kaupa enam kui kolm aastat tagasi. Ilmselt tuleb lähiajal ikkagi oma peenramaa rajamine tõsiselt ette võtta. Esimesed katsetused aasta eest kukkusid läbi, ent üks olen nüüd mitme kogemuse ja

teadmise võrra rikkam.

Vett võib alati lisaks tassida ning vitamiine ja mineraalaineid peaks juurde tooma. Nälg mind ei ähvarda, ent värske ja rohelise kraami puudumisel peab toidulisandite tarvitamisesse suhtuma väga tõsiselt.

Mäletan, et mulle tegid juba enne eelmise elu lõppu nalja telesarjad, kus inimestel on pärast tsivilisatsiooni kokkuvarisemist ning näljapajukile jäämist kaunis jume ja ilusad säravvalged hambad. Justkui pärast maailmalõppu taanduksid lavalt ka skorbuut ja muud vitamiinide vaegusest tingitud tõved.

Kammin muidugi veelkord põhjalikult läbi Sikupillis asuva apteegi. Olen teinud tervishoiu käsiraamatute ja muude sarnaste väljaannete abiga põhjalikku uurimistööd ravimitest, mida mul võiks erinevat tüüpi hädaolukorras vaja minna, ja vaatan, paljud neist ma saan pärast tänast käiku paberilt maha kriipsutada. Ennekõike huvitavad mind erinevad antibiootikumid.

Kui ma päris uue ilma alguses lisaks kaubanduskeskustele ka maju läbi otsima hakkasin, oli mu peamiseks sihiks leida toitu ja muud eluks esmaselt vajalikku. Vast peamiselt harjumusest või inertsist üritan ma kodudest tänapäevalgi esmalt leida erinevate koroonalainete ajal kokku tassitud kriisivarusid, ent sisimas tean ma, et see pole minu jaoks tegelikult juba ammu peamine.

Viimasel ajal olen eramajadest aina enam kaasa võtnud asju, millel puudub praktiline väärtus. Ühest küljest on mul piisavad toiduvarud juba olemas ja ma lihtsalt saan enesele sellist ekstravagantsust lubada. Teisalt – tunnen aina enam, et vaid esmavajaduste rahuldamine ei saa olla kõik, mis on alles jäänud. Midagi peab veel olema. Olgu see midagi siis kasvõi klaaskuul või maal seinal.

Võimalik, et kunagi elu täis olnud majade külastamine on minu jaoks omamoodi teraapia, justkui meenutus päästmatult kadunud normaalsusest. Mõnikord istun ma mõne maja paksu tolmukihiga kaetud ja satikatest kubisevas köögis, valan enesele termosest kuuma kohvi ja sulen silmad. Võtan sõõmu ja kujutan ette, et kõik on nii, nagu varem. See muutub iga päevaga raskemaks, sest eelmise ilma mälopildid on hakanud hägustuma.

Inimesed surid koroonaviiruse viimase rünnaku käigus loetud tundide jooksul ja enamik neist jättis selle ilmaga hüvasti koduseinte vahel. Seetõttu puutun eramajades väga sageli kokku surnukehadega. Üldiselt see minus enam emotsioone ei tekita, ent mul on tekkinud komme sealt leitud inimjäänused tekiga katta. Lihtsalt on selline tunne, et see on õige tegu. Eriti arvestades, et ma lähen nende inimeste koju võtma nende asju.

Tuleb öelda, et päris paljud haigestunud otsustasid üsna piinarikast surma mitte oodata ja tegid enesele ise lõpu peale. Peamiselt kohtan majades pooduid – lõikan nad alla, kui nõör juba ise varem katkenud ei ole. Sageli on inimesed end ka maha lasknud...

Nagu kirjutasin, surnute leidmine minus enam eriti midagi ei liiguta, ent mõnikord on neil surnutel rääkida lugu ja see võib olla raskem.

Hiljuti leidsin ühest majast voodist perekonna – ilmselt ema, isa ja kolm last – kes isegi aastaid pärast surma olid ikka veel teineteise embuses ja üksteise külge klammerdunud. Võib-olla oli minusse selleks hetkeks tavalisest rohkem kogunenud või oli põhjus muus, ent vajusin sealsamas toas põrandale ja nutsin nii, nagu juba ammu nutnud ei ole.

Sellest majast ma midagi kaasa ei võtnud ja minnes sulgesin hoolikalt kõik ukсед.

Mõned kuud pärast maailmalõppu sattusin ma toona veel mööda Eestit ringi rännates ühte lasteaeda. Ma teadsin selleks ajaks juba väga hästi, mis mind võib seal ees oodata, ent parasjagu olid mu toiduvarud otsakorral ja seetõttu polnud mul erilist valikut.

Ma ei olnud valmis selleks, mida nägin. Millekski selliseks ei saagi vist valmis olla.

Õpetajad olid ilmselt surnud esimestena ja paanikas ning segaduses lapsed olid kogunenud ühte ruumi. Nii nad siit ilmast lahkusidki – üksteisest kõvasti kinni hoides ja üheskoos. Silma järgi umbes kolmkümmend erinevas vanuses last, kes moodustasid ühe suure hingelõikava surnukehade kobara.

Pärast maailmalõppu olen ma näinud nii mõndagi, mida ma hea meelega unustada sooviksin. Millegipärast on aga nii, et need kõige hirksamad meenutused ei kao mitte kunagi. Nad ujuvad ikka ja jälle silme ette ning see teeb vahest sedavõrd haiget, et põgusaks hetkeks tundub mitteolemine nii neetult veetlev, sest annaks võimaluse nende nägemuste eest lõplikult varjuda.

Kui aga kriisivarude juurde tagasi tulla, siis nendega seoses on õhus sageli ka teatud huumorimoment. Asjad, mida inimesed maailmalõpu kartuses kokku on korjanud... Olen maailmalõpuvarude hulgast avastanud kõiksugu veidrat kraami alates Viagrast ja lõpetades silmaaluste kreemiga. Loomulikult ka tohututes kogustes WC-paberit, mille puhul tekib küsimus, kas see oli mõeldud söömiseks või tundus nende kunagisele omanikule lihtsalt mõte sitase persega surra absoluutselt vastuvõtmatu.

Üldiselt on varud siiski suures osas asjalikud – kuivained, pakisupid, konservid, kuivatatud puuviljad ja pähklid, ravimid, patareid, gaasiballoonid, vesi, küünlad ning muu taoline. Kokku pakitud ja mulle noppimiseks valmis seatud.

Lugemist pean kindlasti juurde tooma, sest riuilult mul praegu enam nagu midagi uut eriti võtta polegi. Õhtud on pikad ja pimedad ning kõige parem ravim igavuse vastu on hea raamat. See pole muutunud.

Ma olen üldiselt alati eelistanud ilukirjandust, ent viimasel ajal olen päris palju lugenud neid Petrone kirjastatud erinevate maade reisikirju. Aeg-ajalt tekitab see natukene liiga tugeva dissonantsi ja siis panen raamatu mõneks ajaks käest, ent enamasti võtan seda kui leebet meeldetuletust, et kunagi oli olemas teistsugune, praegusest palju suurem ja värvilisem maailm.

Nüüd on lisaks tekkinud vajadus igasugu nõuandeid sisaldavate raamatute ja tehnilise kirjanduse järele. Sellised raamatud on olnud mulle uute oskuste omandamisel suureks abiks.

Esoteerikakirjandus on ka igati tarvilik. Eks ikka tulehakatuseks, milleks muuks.

Üks oluline käik on mul tegelikult täna veel – tahan leida oma koduse jõusaali jaoks kaablimasina. Ma olen üldiselt jõusaalis käies alati olnud kangsi ja ennekõike hantlite usku, ent mõned masinad on siiski hädavajalikud.

Varem käisin jõudu tegemas Peetri Keskuses asuvas 24/7 jõusaalis, ent hiljuti läks see maja äikesetormi ajal põlema ning just see hoone pool, kus asub tennisekeskus ja jõusaal, sai kannatada sedavõrd rängalt, et trenni seal enam teha ei saa.

Nüüd siis olengi enesele koduse saali sisustanud.

Võiks ju arvata, et üksi maailmas mässates on füüsilist tegevust nii palju, et jõudu juurde enam tegema ei pea. Tegelikult see nii ei ole. Eriti nüüd, kus mul suured varud juba kokku veetud ja ladustatud. Kui ma aga tahan heas vormis olla veel ka kahekümne aasta pärast, siis tuleb selleks vundamendi ladumisega tegeleda juba praegu.

***

Nagu ma juba kirjutasin, ei kadunud koroonaviirus pärast enese ootamatut ilmutamist enam

päriselt kunagi. Lained tulid ja läksid järgnevate aastate jooksul pidevalt ning kui vahepeal ka tundus, et viirus hakkab pildilt taanduma, naasis see taas uue hooga ja hakkas taas üleilmselt näljaselt levima.

Koroonaviiruse järgmiste suurtulekute ajaks oli meil juba varasemate tõvelainete kogemus ning senisest paremad ravimid ja peagi ka mitmed vaktsiinid, mistõttu pandeemia algusega võrreldavat globaalset paanikat enam ei tekkinud. Selleks ajaks olid isegi kõige põikpäisemad juba tunnistanud, et koroonaviirus on tulnud selleks, et jääda, ning selle mõttega oldi harjutud.

Varsti küll selgus, et vaktsiinide efektiivsus on loodetust oluliselt madalam ja mitmed tuntud eksperdid ütlesid ka otse välja, et nende kasutamisel ei näi hetkel olevat mingisugust mõtet. Ilmselt oli peamine probleem selles, et kiiruga välja töötatud, heaks kiidetud ja massiliselt toodetud esimesed vaktsiinid põhinesid viiruse esialgsel kujul, mis oli aga hiljem korduvalt oluliselt muteerunud.

Mõned uuringud näitasid ka, et hoogtöö korras loodud vaktsiinid mitte ainult ei paku loodetud kaitset, vaid võivad haigestumist koguni soodustada ning vaktsineeritud ja hiljem koroonaviirust põdenud inimestel kulges haigus sageli keskmisest raskemalt.

Kui selgus, et koroonavaktsiinidel on erakordselt palju tõsiseid kõrvalmõjusid, siis kandsid mitmed maailma riigid, kes olid varem neid preparaate massiliselt kokku ostnud, oma hiigelvarud maha ja olid sunnitud need hävitama.

Juba pandeemia esimeste kuude jooksul tehtud uuringud paljastasid, et haiguse läbipõdemine annab küll immuunsuse, ent see kestab ka parimal juhul vaid paar kuud. Koroonaviirus oli muutunud sarnaseks hooajalise gripiga, mida paljud põdesid läbi igal aastal või isegi mitu korda aastas, sest vastupidiselt gripile kippus see patogeen pead tõstma olenemata aastaajast.

Uued, lausa jonnaka järjekindlusega iga paari kuu tagant ilmuvad viirustüved levisid palju kergemini ja lisaks oli haigustekitaja enesele sihtmärke valides teinud ootamatu kannapöörde – kui esimeses laines haigestusid ja surid peamiselt eakad inimesed, siis nüüd võttis viirus löögi alla noored. Kaitstud olid vaid kuni 6-kuused lapsed, kes, kui väga üksikud juhtumid kõrvale jätta, ei haigestunud või põdesid haiguse läbi ilma igasuguste sümptomiteta.

Spetsialistide suureks üllatuseks oli koroonaviirus hakanud edasi kanduma viisidel, mida varem isegi võimalikuks ei peetud. Nii näiteks leiti elujõulist patogeeni joogiveest ja kuigi enamik eksperte kinnitasid kui ühest suust, et vee kaudu ei saa see mitte kuidagi levida, registreeriti siiski mitmeid juhtumeid, mis näisid tõestavat vastupidist.

Samamoodi tekitas uurijate seas hämmeldust tõik, et koroonaviiruse jälgi tuvastati suurlinnadest võetud õhuproovidest suisa tohututes kogustes. Reostusosakesi kasutades

suutis koroonaviirus üksikutel juhtudel lühikesi vahemaid läbida ka juba esimeses laines, ent nüüd näis, et haigustekitaja on ses osas muutunud varasemast palju võimekamaks.

Märkimisväärne kogus koroonaviirust leiti isegi Gobi kõrbest ja Siberi taigast võetud õhu- ja pinnaseproovidest ning seda vaatamata asjaolule, et inimasustus ja paikne õhureostus puudub neis piirkondades täielikult.

Kui esialgu peeti uudisväärtuslikuks seda, kui koroonaviirust leiti mõnelt koduloomalt, siis peagi oli see pidevate mutatsioonide toel juba üsna tavaline nähtus. Arvukalt esines juhtumeid, kus loomad, seejuures ka erinevatest liikidest loomad, nakatasid teineteist viirusega ning andsid haiguse edasi ka oma peremeestele.

Muidugi ei rünnanud koroonaviirus vaid koduloomi – haigustekitajat leiti sisuliselt kõigi uuritud imetajate organismidest ning erakordselt suur osa neist suutis viroloogide suureks üllatuseks tõbe inimesele edasi anda.

Koroonaviirus muutus aastate jooksul oluliselt vastupidavamaks – mitme teadusuuringu käigus leiti, et haigustekitaja on võimeline üllatavalt pika aja vältel taluma väga suurt kuumust. Vähemalt ühe katse käigus ei tapnud viirust koguni lühiajaline allutamine kuni sajakraadisele temperatuurile.

Varasemast palju paremini sai see hakkama ka miinuskraadidega.

Laste ja noorte surmasid esines aja kulgedes siiski aina vähem. Páris noortel patsientidel registreeriti koroonaviiruse poolt vallandatud Kawasaki tõbe teatud hulgal juba pandeemia esimesel aastal ning nüüd oli selliseid juhtumeid küll mõnevõrra rohkem, ent see tervisehäda oli siiski endiselt üsna haruldane.

Ka muidu oli koroonaviirus muteerunud selliselt, et haiglaravi vajavate ja haigust raskekujuliselt põdevate inimeste osakaal oli väike.

Juba teise haigestumislaine käigus panid eksperdid tähele, et asümptomaatiliste juhtumite arv on pidevalt kasvamas. Viimaks saavutas selliste haigete osakaal sedavõrd kõrge taseme, et senised viiruspositiivsete tuvastamise ja nende lähikondsete isoleerimise meetmed muutusid suures osas kasutuks.

Kui esimesest lainest jäid meelde ajakirjanduse igapäevased raportid uutest registreeritud juhtumitest ja surmadest, siis peagi see üldine statistikalembus vaibus – kedagi lihtsalt enam ei huvitanud need numbrid.

Pandeemia kolmanda ja neljanda laine ajal koroonauudised enam ajalehtede esilehele ei jõudnud.

Karantiinimeetmeid küll järgnevatel aastatel rakendati, kui uute juhtumite arv kippus üle pea

kasvama, ent need olid nüüd paiksed, kustutamaks tuld seal, kus leegid kõige kõrgemad. Haigus kulges oma uuel kujul palju leebemalt ning maailma riikide valitsused ei olnud enam nii varmad majandust sarnaselt pandeemia esimestele kuudele põlvili suruma. Seda enam, et reservid olid esimese hooga peaaegu täielikult käiku lastud ja juurde polnud raha enam eriti kusagilt võtta.

Piisas vaid mõnel teadlasel tõstatada küsimus laialdaste karantiinimeetmete vajalikkusest, kui vastuseks tõusis selline kisa, et teema kadus päevakorrast koheselt.

„Enne Suren Kui Jälle Karantiini Jään“ mõttelaad oli sedavõrd laialt levinud, et inimesed oleks koju nelja seina vahele saanud vaid sõjaseisukorra ja komandanditunni abiga. Võib-olla isegi mitte siis.

Paljudes riikides leidsid suuremad või väiksemad karantiinimeetmete vastased meeleavaldused aset juba esimese laine lõpus. Nüüd oleks üleüldise eriolukorra kehtestamine tänavatele toonud meeletu vihase massi ja ka kõige põikpäisemad poliitikud mõistsid, et sisuliselt on laialdane karantiin nüüd juba võimatu.

Mitmes maailma riigis kerkisid esile erakonnad, mille peamiseks ja mõnel juhul koguni sisuliselt ainsaks programmiliseks põhimõtteks oli lubadus enam mitte kunagi koroonaviiruse tõttu eriolukorda kehtestada. Isegi Euroopas olid sellised parteid mõnedel valimistel üsna edukad ja pääsesid ka erinevate riikide parlamentidesse.

Kodukontorid ja -koolid jäid seega peagi suletuks, kaubanduskeskuseid kinni ei pandud ja riikidevahelised piirid jäid lahti. Inimesed reisisid ja lõbutsesid enam, kui eales varem, ning see mõjus haigestumiste arvule tõeliselt plahvatuslikult.

Nüüd juba reeglina leebelt kulgeva koroonahaigusega töölt koju jääda oli peagi äkki umbes sama veider, kui pohmaka või kõõmaste juuste tõttu perearstilt haiguslehte küsida.

Viiruse järgmised tulemised olid tõesti kui tsunami, nagu mitmed eksperdid juba pandeemia alguses ennustasid. Tõsi küll, see polnud mitte kõike enese teel purustav hiiglane, vaid leebelt maailma rahvastikku üle ujutav voog.

Koroonaviiruse pandeemia kestis laialdaste tõusude ja mõõnadega ühtekokku viis aastat ning siis hakkas uute haigusjuhtumite arv ootamatult väga kiiresti langema.

Üsna varsti selgus ka, miks pandeemia nii äkiliselt hääbus – varasemast täpsemate testide abil leiti koroonaviiruse vastaseid antikehi erinevate uuringute andmeil 96%–98% inimeste organismis.

Täiendavate analüüside käigus nähtus, et lisaks antikehadele leidus kõigi uuritute organismis ka elujõulist viirust. Haigustekitaja oli seega leidnud viisi inimkehas passiivsel kujul ja ilma

haigestumist põhjustamata eksisteerida. See leid pani meditsiiniekspertid kukalt kratsima, sest varem polnud teada, et ükski ägedat viirusnakkushaigust põhjustav patogeen võiks selliselt käituda.

Ma ei tea, kas teadlastel õnnestus kindlaks teha, mis täpselt võimaldas koroonaviirusel inimeste organismis pikemajaliselt ellu jääda, miks seda seika polnud varem märgatud ja kus haigustekitaja end peitis. Viiendal pandeemia-aastal tabas maailma teadupärast ka hoopis teine suur katastroof, mida ellujäänud, kui neid peaks kusagil olema, kindlasti mäletavad ja mille tõttu näiliselt olulisuse kaotanud koroonateema meediast ja teadlaste huviorbiidist lõplikult tahaplaanile vajus.

Toona ei osanud keegi aimata, et salakaval vaenlane on meie kõigi silme all ja ometi meile märkamatuks oma nupud lauale lõppmänguks valmis sättinud.

Marek Tihhonov

Maailmalõpu päevik

*Orpheuse Raamatukogu
7/2020*

Kirjastus Fantaasia

Toimetanud Eva Luts